

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
ОБЛІКОВО-СТАТИСТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

КАФЕДРА ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

Теоретичні та методичні аспекти відображення в обліку дебіторської заборгованості підприємства, її аналіз та аудит

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Студентки II курсу
групи ОАД 20.01 м

_____

(підпис)

Білоус Діани Віталіївни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Науковий керівник

_____

(підпис)

д.е.н, професор Пилипенко О.І.

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту

_____

(підпис)

д.е.н, професор Разумова К.М.

(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище, ініціали зав. кафедри)

Київ 2026

Метадані

ДОКУМЕНТ

Заголовок

Диплом_Дебіторка_

Автор

Білоус

Науковий керівник / Експерт

Спіжова

ІД документу

333121524

ОРГАНІЗАЦІЯ

Назва організації

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

підрозділ

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

ЗВІТ

Дата звіту

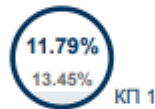
1/16/2026

Дата редагування

1/16/2026

Обсяг знайдених подібностей

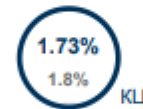
Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

28384

Кількість слів

КЦ

242031

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових слотворень. Ці слотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Слотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		3
Інтервали		0
Мікропробіли		87
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		174

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
ОБЛІКОВО-СТАТИСТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ**

Освітній ступінь – магістр

Галузь знань - 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність - 071 «Облік і оподаткування»

Освітньо-професійна програма – Облік, аудит та оподаткування

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

обліку, аудиту та оподаткування

Разумова К.М. д. е. н. професор

“ _____ ” _____ 20__ року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Білоус Діани Віталіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

- 1. Тема роботи:** Теоретичні та методичні аспекти відображення в обліку дебіторської заборгованості підприємства, її аналіз та аудит керівник проекту (роботи): Пилипенко Олексій Іванович, д. е. н., професор затверджені наказом НАСОА від “_” _____ 20__ року № _-
- 2. Строк подання студентом роботи** _____ року
- 3. Вихідні дані до роботи:** нормативно-правова база з питання обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, автореферати, монографії, підручники, наукова література, статистичні довідники, первинна документація та фінансова звітність.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):** розкрити економічну сутність, принципи визнання, оцінки та класифікації дебіторської заборгованості підприємства; проаналізувати стан нормативно-правового регулювання обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості та визначити напрями його удосконалення на локальному рівні; охарактеризувати організаційні та методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості та обґрунтувати пропозиції щодо їх покращення; дослідити специфіку відображення дебіторської заборгованості в умовах використання сучасних інформаційних систем; розкрити методичні підходи до проведення аналізу дебіторської заборгованості та визначити напрями підвищення його результативності; обґрунтувати підходи до організації аудиту дебіторської заборгованості та запропонувати шляхи його оптимізації; оцінити рівень методичного забезпечення аудиту дебіторської заборгованості та визначити напрями його вдосконалення.
- 5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):** таблиці, схеми, рисунки за темою дослідження.
- 6. Дата видачі завдання:**

Керівник

_____ Олексій ПИЛИПЕНКО
(підпис)

Завдання прийняв до виконання

_____ Діана БІЛОУС
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Затвердження теми і наукового керівника кваліфікаційної роботи магістра на засіданні кафедри	22.09.2025	Виконано
2.	Опрацювання першоджерел по темі роботи	02.10.2025	Виконано
3.	Розробка плану роботи, методики та інструментарію досліджень	04.10.2025	Виконано
4.	Проведення економічних досліджень та їх аналіз	06.10.2025	Виконано
5.	Написання вступу до роботи	18.10.2025	Виконано
6.	Написання першого розділу роботи	29.10.2025	Виконано
7.	Написання другого розділу роботи	03.11.2025	Виконано
8.	Написання третього розділу роботи	16.11.2025	Виконано
9.	Написання четвертого розділу роботи	27.11.2025	Виконано
10.	Написання висновків та пропозицій, оформлення роботи	10.12.2025	Виконано
11.	Подача першого варіанту роботи на кафедру	18.12.2025	Виконано
12.	Доопрацювання роботи згідно з зауваженнями керівника	22.12.2025	Виконано
13.	Попередній захист кваліфікаційної роботи магістра	13.01.2026	Виконано

Студент _____ Діана БІЛОУС

Керівник роботи _____ Олексій ПИЛИПЕНКО

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра
студентки Національної академії статистики, обліку та аудиту

Білоус Діани Олександрівни

Тема: Теоретичні та методичні аспекти відображення в обліку дебіторської заборгованості підприємства, її аналіз та аудит

Загальний обсяг роботи складає 140 сторінок.

Містить 34 таблиць, 27 рисунків, 50 літературних джерела, 7 додатків.

Актуальність дослідження. бухгалтерського обліку, економічного аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами посідає ключове місце в системі фінансового управління підприємством незалежно від його галузевої специфіки та форми власності. Ефективність цих процесів безпосередньо впливає на рівень фінансової стійкості, формування податкової бази, виконання планових показників доходів і витрат, а також на реалізацію стратегічних орієнтирів розвитку суб'єкта господарювання в умовах конкурентного ринкового середовища. Висока значущість проблематики зумовлена необхідністю врахування динамічних змін зовнішнього бізнес-середовища, що вимагає від підприємств упровадження інноваційних підходів до оптимізації процесів управління дебіторською заборгованістю, застосування сучасних методів її оцінювання, а також використання інформаційних технологій для автоматизації обліково-аналітичних процедур і формування якісної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

Методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості є структурним елементом системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. Її теоретична і практична значущість посилюється потребою адаптації вітчизняної облікової системи до міжнародних стандартів та гармонізації нормативно-методичних підходів. Сукупність зазначених чинників переконливо підтверджує актуальність теми магістерського дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є наукове обґрунтування теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості підприємства

Об'єктом кваліфікаційної роботи магістра є система обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт».

Предметом кваліфікаційної роботи магістра є теоретичні, методико-організаційні та прикладні аспекти обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

Використані методи наукового дослідження. Методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних процесів та їх взаємозв'язків. У роботі застосовано загальнонаукові методи: аналіз і синтез, порівняння, індукція та дедукція. Спеціальні методи включають економіко-математичні прийоми, методи економічного аналізу, статистичні методи обробки інформації та прийоми вибіркового спостереження.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні засад удосконалення організаційно-методичного забезпечення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, що підвищує інформативність облікових даних як основи прийняття управлінських рішень. Найбільш значущими результатами є:

удосконалено:

- організаційні засади бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості шляхом уточнення методичних та організаційно-технічних елементів облікової політики, що забезпечує формування достовірної інформації для управління сумнівною та безнадійною заборгованістю;

- організаційні засади аудиту дебіторської заборгованості шляхом розроблення моделі послідовності аудиторських процедур для поточної та довгострокової дебіторської заборгованості;

дістали подальший розвиток

- пропозиції щодо вдосконалення нормативно-методичного регулювання порядку облікового відображення дебіторської заборгованості з метою підвищення повноти та достовірності інформаційної бази управління нею.

У першому розділі кваліфікаційної роботи магістра розкриті теоретичні та методичні засади обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

У другому розділі кваліфікаційної роботи магістра розкрито методику обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи магістра розглянуті методичні засади аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.

У четвертому розділі кваліфікаційної роботи магістра розглянуті організаційні та методичні аспекти аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій для підвищення ефективності системи обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості, що сприятиме удосконаленню фінансового менеджменту підприємств різних видів діяльності.

Ключові слова: аудит, облік, аналіз, дебіторська заборгованість, дебітори, сумнівні борги, безнадійна дебіторська заборгованість, прострочена дебіторська заборгованість.

Студетка

Діана БІЛОУС

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
1.1. Економічна сутність, оцінка та класифікація дебіторської заборгованості підприємства.....	12
1.2. Нормативно-правове регулювання та огляд літературних джерел щодо обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві ...	23
1.3. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ Універсалпродукт та оцінка його фінансового стану.....	30
Висновки до розділу 1.....	46
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
2.1. Організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.....	49
2.2. Методика обліку дебіторської заборгованості на підприємстві	60
2.3. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві в умовах цифровізації.....	80
Висновки до розділу 2.....	87
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	
3.1. Організаційні засади аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві	89
3.2. Методика аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.....	92
3.3. Напрями вдосконалення аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.....	102
Висновки до розділу 3.....	105
РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ ДЕБІТОРАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
4.1. Організація аудиторської перевірки дебіторської заборгованості на підприємстві.....	108
4.2. Методичні прийоми до проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.....	117
4.3. Напрями вдосконалення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.....	124
Висновки до розділу 4.....	129
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	131
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	134
ДОДАТКИ	141

ВСТУП

Актуальність теми. Організація бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами посідає ключове місце в системі фінансового управління підприємством незалежно від його галузевої специфіки та форми власності. Ефективність цих процесів безпосередньо впливає на рівень фінансової стійкості, формування податкової бази, виконання планових показників доходів і витрат, а також на реалізацію стратегічних орієнтирів розвитку суб'єкта господарювання в умовах конкурентного ринкового середовища. Висока значущість проблематики зумовлена необхідністю врахування динамічних змін зовнішнього бізнес-середовища, що вимагає від підприємств упровадження інноваційних підходів до оптимізації процесів управління дебіторською заборгованістю, застосування сучасних методів її оцінювання, а також використання інформаційних технологій для автоматизації обліково-аналітичних процедур і формування якісної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

Методика обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості є структурним елементом системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. Її теоретична і практична значущість посилюється потребою адаптації вітчизняної облікової системи до міжнародних стандартів та гармонізації нормативно-методичних підходів. Сукупність зазначених чинників переконливо підтверджує актуальність теми магістерського дослідження.

Ступінь розробленості. Проблематика обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості широко представлена у працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методичних засад та практичних аспектів здійснили: О.В. Буряк, Г.В. Власюк, Р.О. Костирко, О.В. Кравченко, І.В. Ленко, О.Е. Лубеченко, Г.В. Мухомор Т.А, Пінчук, О.І. Пилипенко, М.М. Шигун, та інших, чії праці сформуvalи методологічну основу дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи магістра є наукове обґрунтування теоретичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості підприємства. Задля досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- розкрити економічну сутність, принципи визнання, оцінки та класифікації дебіторської заборгованості підприємства;
- проаналізувати стан нормативно-правового регулювання обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості та визначити напрями його удосконалення на локальному рівні;
- охарактеризувати організаційні та методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості та обґрунтувати пропозиції щодо їх покращення;
- дослідити специфіку відображення дебіторської заборгованості в умовах використання сучасних інформаційних систем;
- розкрити методичні підходи до проведення аналізу дебіторської заборгованості та визначити напрями підвищення його результативності;
- обґрунтувати підходи до організації аудиту дебіторської заборгованості та запропонувати шляхи його оптимізації;
- оцінити рівень методичного забезпечення аудиту дебіторської заборгованості та визначити напрями його вдосконалення.

Об'єкт дослідження – система обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт».

Предмет дослідження – теоретичні, методико-організаційні та прикладні аспекти обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

Методи дослідження. Методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних процесів та їх взаємозв'язків. У роботі застосовано загальнонаукові методи: аналіз і синтез, порівняння, індукція та дедукція. Спеціальні методи включають економіко-математичні прийоми, методи економічного аналізу, статистичні методи обробки інформації та прийоми вибіркового спостереження.

Інформаційна база дослідження охоплює наукові праці провідних учених, нормативно-правові акти України та інших країн, статистичні матеріали Державної служби статистики України, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, довідкові та періодичні видання, ресурси Інтернету, а також облікові реєстри і фінансову звітність ТОВ «Універсалпродукт».

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні засад удосконалення організаційно-методичного забезпечення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, що підвищує інформативність облікових даних як основи прийняття управлінських рішень. Найбільш значущими результатами є:

удосконалено:

- організаційні засади бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості шляхом уточнення методичних та організаційно-технічних елементів облікової політики, що забезпечує формування достовірної інформації для управління сумнівною та безнадійною заборгованістю;

- організаційні засади аудиту дебіторської заборгованості шляхом розроблення моделі послідовності аудиторських процедур для поточної та довгострокової дебіторської заборгованості;

дістали подальший розвиток:

- дефініції поняття «дебіторська заборгованість», як сукупності майнових прав підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигід у майбутньому, що виникають унаслідок попередніх господарських операцій. Такий підхід дозволяє комплексно охарактеризувати її економічну природу та підкреслює значення дебіторської заборгованості як об'єкта управління фінансовою стійкістю, ліквідністю та ефективністю діяльності підприємства.

- пропозиції щодо вдосконалення нормативно-методичного регулювання порядку облікового відображення дебіторської заборгованості з метою підвищення повноти та достовірності інформаційної бази управління нею;

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій для підвищення ефективності системи обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості, що сприятиме удосконаленню фінансового менеджменту підприємств різних видів діяльності.

Апробація результатів. Основні положення та результати магістерського дослідження заплановано до оприлюднення у межах участі у XXIV Всеукраїнській студентській конференції «Розвиток системи обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація» (довідка № ____ від _____ р.).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і пропозицій, списку джерел та додатків. Загальний обсяг становить 140 сторінок, містить 34 таблиць, 27 рисунків і 7 додатків. Список використаних джерел включає 50 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність, оцінка та класифікація дебіторської заборгованості підприємства

У сучасних умовах ведення господарської діяльності дебіторська заборгованість є одним із найбільш проблемних явищ в економіці України. Значні обсяги заборгованості між вітчизняними підприємствами спричиняють кризу неплатежів, яка гальмує розвиток ринкових відносин та ускладнює функціонування суб'єктів господарювання. Через це більшість підприємств фактично позбавлені можливості стабільно працювати, адже наявність дебіторської заборгованості відволікає обігові кошти.

Варто також підкреслити, що в обліковій практиці підприємств виникає чимало спірних моментів, які потребують подальшого вивчення. Серед них — питання класифікації дебіторської заборгованості, порядок формування резерву сумнівних боргів та визначення її сутності загалом. У зв'язку з цим проблематика обліку дебіторської заборгованості залишається актуальною темою наукових досліджень.

Економічну природу, значення та місце дебіторської заборгованості в системі бухгалтерського обліку досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема: О. Буряк [1], Г. Власюк [2], Н. Гордієнко [3], Я. Крупка [5], О. Майборода [14], Т. Пінчук [28], О. Прокопенко [39], М. Шигун [46], В. Шип [47] та інші.

Незважаючи на вагомий внесок зазначених учених у розвиток теоретичних і практичних аспектів аналізованої теми, на сьогодні відсутня єдина точка зору щодо трактування поняття «дебіторська заборгованість». Це свідчить про необхідність глибшого аналізу поняття з урахуванням різних підходів, запропонованих в економічній літературі (табл. 1.1).

Підходи щодо дефініції поняття «дебіторська заборгованість»
у дослідженнях вітчизняних науковців*

№ з\п	Автор	Визначення дебіторської заборгованості
1	2	3
1.	О. Буряк	сума боргів, що належать підприємству, організації, установі від юридичних осіб і виникають у процесі господарської діяльності підприємств, організацій, установ
2.	І. Власова	заборгованість юридичних або фізичних осіб, що виникла в процесі господарської діяльності певного підприємства, організації чи установи
3.	Г. Власюк	боргові права, що виникають у покупців боргових прав щодо продавців і передбачають отримання певних економічних вигод у результаті погашення відповідних зобов'язань.
4.	Н. Гордієнко	показник фінансового стану підприємства, що характеризує суму заборгованості контрагентів перед підприємством за надані кредити, товари, роботи чи послуги. Її наявність свідчить про майнове право підприємства вимагати оплати боргу, що документально підтверджено.
5.	О. Майборода	результат цивільно-правових зобов'язань сторін, який формується на основі укладеної угоди між суб'єктами господарювання та відображає наслідки їхніх взаємовідносин, пов'язаних із виникненням товарних і грошових зобов'язань.
6.	О. Прокопенко	кошти в розрахунках, що, на думку авторів, становлять борги інших підприємств або осіб даному підприємству
7.	Т. Пінчук	це сума зобов'язань дебіторів підприємства, яка документально підтверджена та підлягає погашенню у визначений строк, що відображається у складі його оборотних активів.
8.	М. Шигун	сума боргів, які належать підприємству, організації, установі, підприємцю від фізичних або юридичних осіб у результаті господарських відносин з ними
9.	В. Шип	сукупність зобов'язань дебіторів перед підприємством на певну дату, що виникають у результаті надання коштів, продажу активів, виконання робіт чи надання послуг. Така заборгованість не є фінансовим активом боржника та відображається як актив, призначений для подальшого погашення.

* Джерело: (узагальнено на основі [1, 2, 3, 5, 14, 28, 39, 46, 47])

Дебіторська заборгованість у науковій літературі [1, 2, 3, 5, 14, 28, 39, 46, 47] розглядається як багатогранна економічна категорія, що поєднує правові, фінансові та управлінські аспекти діяльності підприємства. Узагальнення підходів сучасних вітчизняних дослідників свідчить, що сутність дебіторської заборгованості полягає у виникненні майнових прав підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигід у майбутньому

внаслідок здійснених господарських операцій. У більшості трактувань наголошується на її правовій природі, що впливає з цивільно-правових угод між суб'єктами господарювання, а також на економічній ролі як складової активів, що впливає на фінансову стійкість, оборотність капіталу та платоспроможність підприємства.

Наукові підходи [1, 2, 3, 5] до визначення сутності дебіторської заборгованості умовно поділяються на два концептуальні напрями. Перший – правово-економічний – акцентує увагу на договірній основі виникнення зобов'язань, що формуються внаслідок господарських взаємовідносин між контрагентами. У цьому підході дебіторська заборгованість визначається як наслідок виконання цивільно-правових зобов'язань, що документально підтверджують право кредитора вимагати оплату боргу. Такий підхід підкреслює юридичну обов'язковість угод та взаємозв'язок між боржником і кредитором у процесі виникнення товарних та грошових зобов'язань.

Другий, фінансово-управлінський розглядає дебіторську заборгованість як важливий елемент активів, що характеризує якість управління розрахунками та рівень фінансової дисципліни підприємства. У цьому контексті вона виступає показником фінансового стану, впливає на ліквідність та оборотність оборотного капіталу, потребує аналізу, контролю, прогнозування та оптимізації в межах фінансового менеджменту. Такий підхід робить акцент на управлінській складовій, зокрема на необхідності формування політики управління дебіторською заборгованістю та регулювання її рівня для забезпечення стабільності грошових потоків.

Поєднання цих підходів дозволяє розглядати дебіторську заборгованість як інтегрований об'єкт управління, що потребує одночасно правового врегулювання та фінансово-аналітичного супроводу. З огляду на це доцільно запропонувати власне авторське трактування категорії, зокрема дебіторська заборгованість – це сукупність майнових прав підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигід у майбутньому, що виникають унаслідок попередніх господарських операцій та відображають рівень

ефективності управління розрахунками з контрагентами. Як елемент оборотного капіталу, вона є об'єктом фінансового контролю, аналізу та оптимізації й визначає ступінь ліквідності, фінансової стійкості та результативності операційної діяльності підприємства. Такий підхід дозволяє комплексно охарактеризувати її економічну природу та підкреслює значення дебіторської заборгованості в системі управління фінансами підприємства.

У сучасних умовах господарювання, за наявності конкуренції, як невід'ємного елемента ринкової економіки, промислові підприємства реалізують продукцію (роботи, послуги), використовуючи форми наступної оплати. Таким чином, у підприємств з'являється дебіторська заборгованість, яка виступає важливою складовою оборотного капіталу. Але збільшення величини дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан підприємства, за виключенням випадків розширення діяльності підприємства і збільшення кількості покупців і замовників (інших дебіторів).

Усі розрахункові операції підприємства включають в себе розрахунки з двома великими групами контрагентів: дебіторами та кредиторами, та виникненням відповідних видів заборгованості – дебіторської та кредиторської. Порівняльна характеристика дебіторської та кредиторської заборгованості наведена в табл. 1.2.

Порівняння сутності розрахунків з дебіторами та кредиторами свідчить, що обидві категорії мають спільну економічну природу, оскільки виникають у результаті минулих господарських операцій і відображають майнові взаємовідносини підприємства з контрагентами. Водночас їх зміст є протилежним за економічним результатом: дебіторська заборгованість формує активи підприємства та передбачає очікувані надходження економічних вигід, тоді як кредиторська заборгованість становить зобов'язання, погашення яких спричинить відтік ресурсів. Відмінності простежуються також у нормативно-правовому регулюванні, критеріях визнання, економічному змісті та класифікаційних ознаках. Дебіторська заборгованість визначає рівень платоспроможності та ефективності управління розрахунками з контрагентами,

тоді як кредиторська характеризує обсяг зобов'язань підприємства та його здатність виконувати фінансові зобов'язання у встановлені строки. Таким чином, комплексне управління обома видами заборгованості є важливим чинником формування фінансової стійкості, ліквідності та збалансованості грошових потоків підприємства.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика сутності розрахунків з дебіторами
та кредиторами

№ з./п.	Розрахунки з дебіторами	Розрахунки з кредиторами
1	2	3
1.	Дебіторами вважаються юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих господарських подій мають заборгованість перед підприємством у вигляді грошових коштів або інших активів, оцінених у вартісному вимірі	Кредиторами є юридичні та фізичні особи, перед якими підприємство має заборгованість, що виникла в результаті минулих операцій і підлягає погашенню шляхом відтоку ресурсів, що містять у собі економічні вигоди.
2.	Порядок визнання, оцінки та відображення дебіторської заборгованості регулюється НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Облік кредиторської заборгованості та інших зобов'язань здійснюється відповідно до вимог НП(С)БО 11 «Зобов'язання».
3.	Дебіторська заборгованість визначається як сума зобов'язань контрагентів перед підприємством, що виникає у процесі господарських взаємовідносин і підлягає отриманню на певну дату.	Зобов'язання підприємства трактується як заборгованість, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в подальшому спричинить зменшення ресурсів підприємства, здатних забезпечувати майбутні економічні вигоди.
4.	У складі активів підприємства дебіторська заборгованість визнається за умови існування достатньої ймовірності надходження економічних вигід і можливості достовірного визначення її величини.	Кредиторська заборгованість, у свою чергу, включається до складу зобов'язань (пасивів) підприємства за умови достовірної оцінки та наявності ймовірного зменшення економічних вигід у процесі її погашення.
5.	Дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову, поточну, нормальну, сумнівну та безнадійну	Кредиторська заборгованість класифікується на довгострокові та поточні зобов'язання відповідно до термінів їх погашення.

* Джерело: узагальнено на основі [16, 19, 25, 43]

Поділ дебіторської заборгованості за терміном погашення обґрунтований потребою підприємства у плануванні грошових потоків, які впливають на ліквідність підприємства. Поділ зобов'язань на довгострокові та

поточні виправданій тим, що акцентує увагу на контролі за найближчими платежами, які повинні здійснюватися в першу чергу, оскільки несвоєчасні розрахунки з кредиторами можуть призвести до значних втрат активів, які перевищать їх витрати при нормальних розрахунках.

Класифікація дебіторської заборгованості наведена на рис. 1.1.

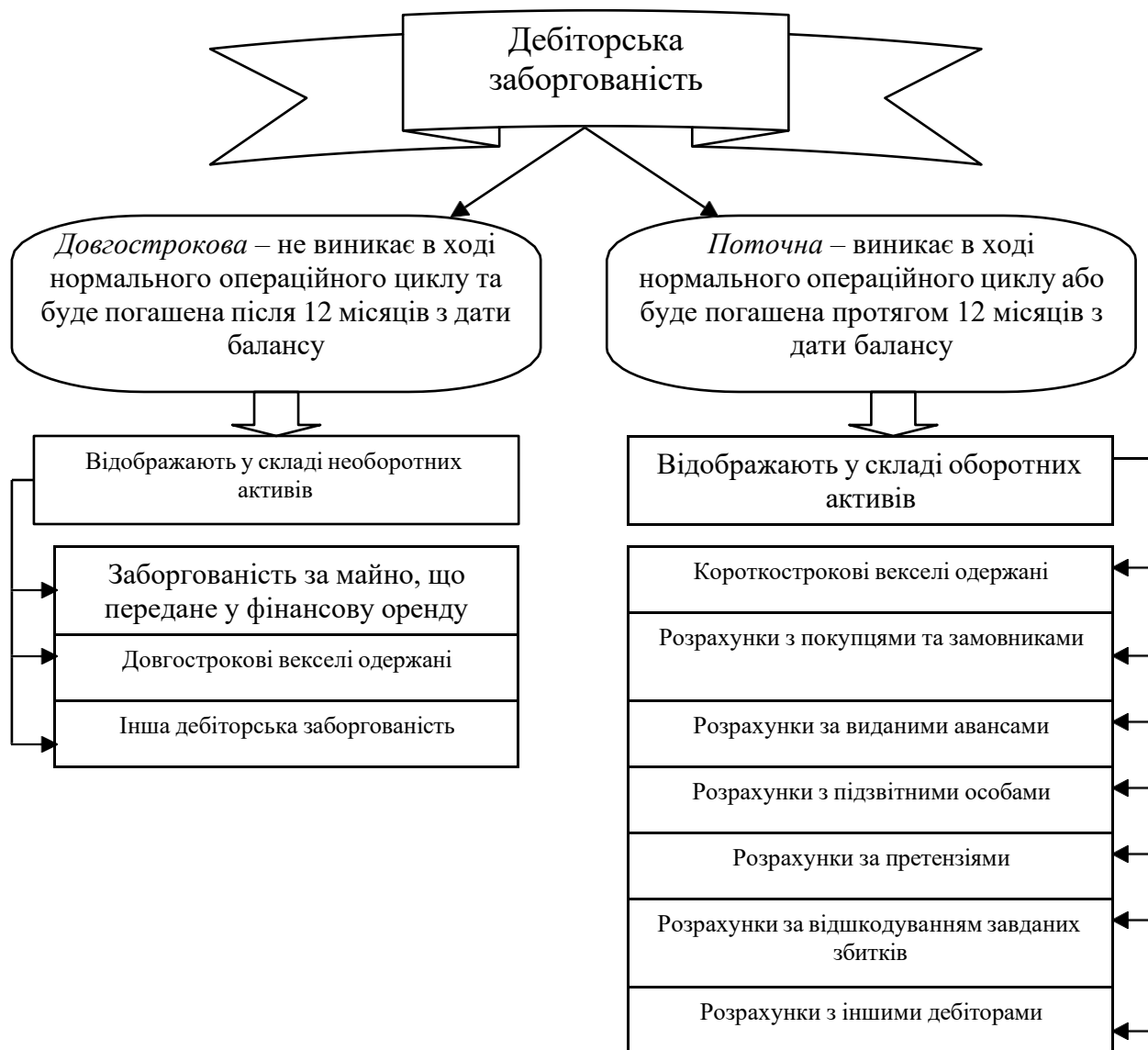

Рис. 1.1. Класифікація дебіторської заборгованості згідно НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

* Джерело: узагальнено на основі [25]

Поточна дебіторська заборгованість може бути класифікована з урахуванням ступеня ймовірності її погашення. Такий поділ є необхідним для

дотримання принципу обачності при веденні бухгалтерського обліку та формуванні фінансової звітності. Виділяють три основні групи:

- нормальну – заборгованість, щодо якої існує висока впевненість у її погашенні;
- сумнівну – заборгованість, погашення якої викликає певні сумніви;
- безнадійну, тобто таку, стягнення якої є неможливим через відсутність активів у боржника в разі його банкрутства, настання форс-мажорних обставин або закінчення строку позовної давності [25].

Коректне оцінювання дебіторської заборгованості та зобов'язань суттєво впливає на достовірність відображення даних в облікових регістрах і фінансовій звітності. Важливою передумовою цього процесу є дотримання принципу обачності, який передбачає застосування таких методів оцінювання, що унеможливають завищення вартості активів і заниження величини зобов'язань. Оцінка дебіторської заборгованості та зобов'язань здійснюється на декількох етапах: під час первісного визнання, на дату складання звітності та під час списання [44].

Довгострокова дебіторська заборгованість, яка передбачає нарахування відсотків, у балансі відображається за її теперішньою вартістю. Під теперішньою вартістю розуміють суму майбутніх грошових надходжень, приведених до поточного моменту із застосуванням методів дисконтування. Заборгованість за договорами фінансової оренди відображається в балансі орендодавця у розмірі чистих інвестицій у таку оренду.

До видів довгострокової дебіторської заборгованості належать: заборгованість за об'єкти, передані у фінансову оренду (визначається як сума мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за мінусом фінансового доходу), довгострокові векселі, отримані в забезпечення такої заборгованості, а також інші довгострокові вимоги, зокрема надані працівникам позики та інші види розрахунків [47].

Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи чи послуги при первісному визнанні оцінюється за первісною вартістю, яка відповідає сумі

отриманого доходу з урахуванням наданих знижок і повернень товарів. На дату балансу така заборгованість переоцінюється за чистою реалізаційною вартістю – це сума поточної заборгованості за первісною оцінкою за мінусом резерву сумнівних боргів. Інші види поточної дебіторської заборгованості оцінюються за первісною вартістю.

Резерв сумнівних боргів формується для покриття можливих втрат, пов'язаних із майбутнім списанням безнадійної дебіторської заборгованості. Його призначення – коригування балансової вартості дебіторської заборгованості до її чистої реалізаційної вартості та забезпечення прозорості інформації щодо неможливості стягнення частини боргів. Резерв створюється виключно щодо сумнівної заборгованості, що дозволяє підприємству мінімізувати ризики, пов'язані з неплатоспроможністю покупців та замовників [39].

Хоча виникнення дебіторської заборгованості є звичайним явищем у діяльності підприємства та обумовлене характером його господарських операцій, ефективне управління її рівнем є важливим завданням фінансового менеджменту. Скорочення обсягів дебіторської заборгованості дає змогу зменшити потребу в обігових коштах, прискорити їх оборот і підвищити ефективність використання капіталу. Водночас дебіторська заборгованість фактично виступає інструментом безвідсоткового кредитування покупців, оскільки надає їм можливість тимчасово користуватися ресурсами підприємства без негайної оплати.

Попри значну кількість наукових досліджень, єдиний підхід до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками досі відсутній. Це ускладнює формування комплексного та системного підходу до її визнання, оцінювання й управління. У зв'язку з цим нами запропоновано уточнену модель класифікації дебіторської заборгованості за сукупністю критеріїв, яка узагальнена на рис. 1.2.

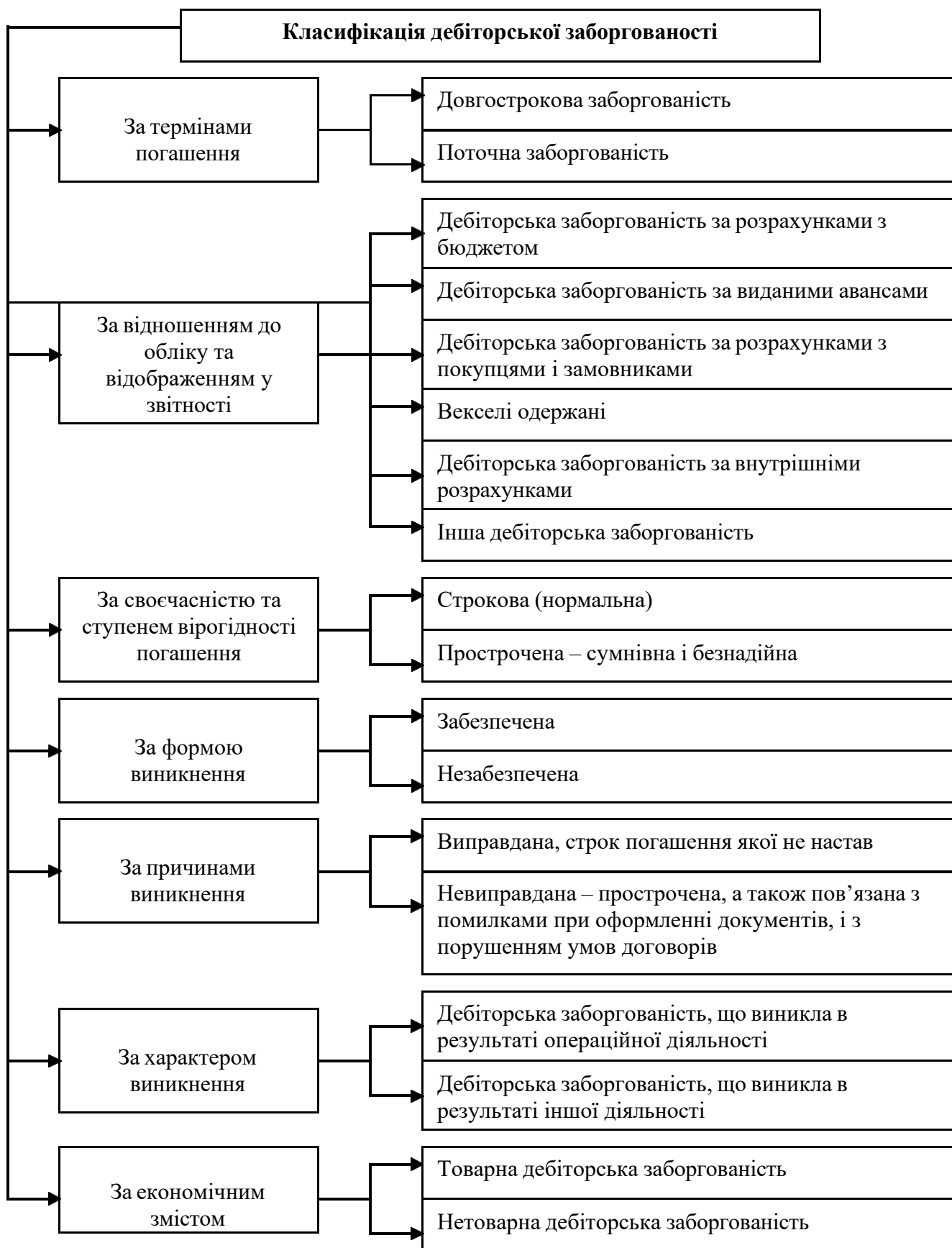

Рис. 1.2. Класифікація дебіторської заборгованості для промислових підприємств

* Джерело: узагальнено на основі [10, 11, 15]

Подана схема відображає комплексний підхід до класифікації дебіторської заборгованості за низкою ознак, що забезпечує всебічне розуміння її економічної сутності та особливостей обліку.

Перший критерій – за термінами погашення, відповідно до якого виділяють довгострокову та поточну заборгованість. Довгостроковою вважається така, строк погашення якої перевищує один рік, тоді як поточна підлягає погашенню протягом операційного циклу або протягом року. Такий поділ є важливим для визначення структури активів і планування грошових потоків підприємства.

Другий напрям класифікації – за відношенням до обліку та відображення у звітності. До цієї групи належать: заборгованість за розрахунками з бюджетом; за внутрішніми та зовнішніми авансами; за розрахунками з покупцями та замовниками; за внутрішньогосподарськими розрахунками; а також інші операційні види дебіторської заборгованості. Такий підхід дозволяє визначити джерела виникнення заборгованості та впорядкувати її відображення у фінансовій звітності згідно з вимогами стандартів обліку.

За складністю та ступенем ймовірності погашення виділяють строкову (нормальну) та прострочену дебіторську заборгованість, до складу якої входить сумнівна і безнадійна. Поділ за цим критерієм є ключовим для формування резерву сумнівних боргів, управління кредитним ризиком та оцінки ліквідності.

Наступним критерієм є форма виникнення, тобто забезпечена та незабезпечена заборгованість. Забезпечена підтверджується заставою або іншими гарантіями, що зменшує ризик неповернення, тоді як незабезпечена не має таких гарантій, що підвищує ризик втрат для підприємства.

За причинами виникнення дебіторська заборгованість може бути:

- виправданою, коли строки погашення не настали;
- не виправданою, що виникає через прострочення платежів, порушення умов договорів, спірні та нестандартні ситуації у взаємовідносинах з контрагентами.

У залежності від характеру виникнення виділяють заборгованість, що виникла у ході звичайної діяльності підприємства, та заборгованість, що утворилася внаслідок іншої діяльності (наприклад, надання позик, штрафи, претензії тощо).

Останній критерій – за економічним змістом, який передбачає поділ на товарну та нетоварну дебіторську заборгованість. Товарна пов'язана з реалізацією продукції, робіт або послуг, а нетоварна – з іншими видами операцій, не пов'язаних безпосередньо з основною діяльністю підприємства (векселі, видані аванси, розрахунки за претензіями, підзвітні суми тощо).

Запропонована класифікація демонструє багатовимірність дебіторської заборгованості як економічної категорії та підкреслює необхідність її системного аналізу з урахуванням різних факторів: часу погашення, джерел виникнення, ступеня ризику неповернення, характеру взаємовідносин з контрагентами та економічного змісту операцій. Такий комплексний підхід дає змогу глибше оцінювати якість дебіторської заборгованості, формувати обґрунтовані рішення щодо управління нею, прогнозувати грошові потоки й оптимізувати кредитну політику підприємства. Ефективне застосування цієї класифікації сприяє підвищенню фінансової стійкості та зменшенню ризиків, пов'язаних з неплатоспроможністю дебіторів.

Узагальнення результатів дослідження економічної сутності, принципів оцінювання та класифікаційних ознак дебіторської заборгованості дає підстави стверджувати, що вона є важливою складовою активів підприємства та суттєво впливає на його фінансову стійкість і ліквідність. Дебіторська заборгованість відображає майнові права підприємства на отримання грошових коштів чи інших економічних вигід у майбутньому, що виникають унаслідок минулих господарських операцій. Дебіторами при цьому є юридичні та фізичні особи, зобов'язані здійснити відповідні платежі або передати активи згідно з договірними умовами. Проведений аналіз класифікаційних підходів показав, що різноманіття видів дебіторської заборгованості зумовлює необхідність системного управління нею, що передбачає оцінку її якісних характеристик,

визначення ступеня ризику непогашення та застосування обґрунтованих методів контролю. Ефективне управління дебіторською заборгованістю сприяє оптимізації оборотного капіталу, підвищенню платоспроможності та забезпеченню стабільності грошових потоків підприємства.

1.2. Нормативно-правове регулювання та огляд літературних джерел щодо обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві

Ефективна організація обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості неможлива без чіткого нормативно-правового забезпечення та ґрунтовного теоретичного підґрунтя. У сучасних умовах господарювання дебіторська заборгованість є одним із ключових елементів фінансово-економічної діяльності підприємства, оскільки безпосередньо впливає на рівень ліквідності, забезпечення платоспроможності, стабільність грошових потоків і якість управління оборотним капіталом. Тому вивчення системи регламентації операцій із дебіторами на законодавчому рівні, а також аналіз наукових досліджень і практичних підходів до її обліку, оцінки та контролю набуває особливої актуальності. Даний підпункт спрямований на розкриття основних положень нормативно-правових документів, що регулюють порядок визнання та відображення дебіторської заборгованості, а також на узагальнення позицій вітчизняних і зарубіжних авторів щодо вдосконалення методики її обліку, аналізу та аудиту на підприємствах.

Нормативно-правове регулювання відображення дебіторської заборгованості в системі бухгалтерського обліку здійснюється на декількох взаємопов'язаних рівнях (рис. 1.3).

На міжнародному рівні встановлюються базові підходи, принципи та загальні правила обліку дебіторської заборгованості, що мають рекомендаційний характер і спрямовані на уніфікацію підходів у світовій практиці. Національний рівень нормативної регламентації забезпечує деталізацію цих принципів через закріплення вимог у законодавчих і нормативних актах, які визначають як обов'язкові положення, так і можливі

альтернативи щодо ведення бухгалтерського обліку. На рівні підприємства ключовим документом, що регламентує порядок відображення дебіторської заборгованості, є Положення про облікову політику, у якому підприємство фіксує обрані методи та підходи відповідно до національних стандартів та власних потреб.

Рис. 1.3. Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

* Джерело: узагальнено на основі [15-25, 32-38]

В обліковій політиці підприємства конкретизуються обрані альтернативні варіанти облікового відображення, які не суперечать вимогам чинного законодавства і дозволяють забезпечити найбільш ефективну організацію обліку дебіторської заборгованості. Як показано на рис. 1.3, держава визначає загальні

правила та принципи обліку, залишаючи суб'єктам господарювання право обирати з наявних альтернатив – наприклад, метод нарахування резерву сумнівних боргів, що дозволяє адаптувати облікову систему під особливості функціонування конкретного підприємства.

Облікова політика виконує роль базового внутрішнього стандарту, відповідно до якого здійснюється відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку. Разом з тим, різні рівні нормативного регулювання – міжнародний, національний і рівень підприємства є взаємопов'язаними та формують єдину логічну систему, що наведено на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Взаємозв'язок рівнів нормативного регулювання обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

* Джерело: узагальнено на основі [28, 29]

Міжнародні стандарти формують загальні вимоги та рекомендації, що у процесі адаптації впроваджуються у національне законодавство [18]. Національні нормативно-правові акти деталізують ці вимоги та встановлюють або чіткі правила, або перелік альтернатив, які підприємства можуть застосовувати під час ведення обліку. Підприємство, у свою чергу, адаптує національні норми до власних умов діяльності, визначаючи оптимальні підходи в межах облікової політики, аби забезпечити досягнення стратегічних та операційних цілей.

Характеристика основних нормативних документів, що регулюють бухгалтерський облік дебіторської заборгованості на міжнародному та національному рівнях, наведена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Нормативні документи, що регулюють бухгалтерський облік дебіторської заборгованості на міжнародному та національному рівнях

Рівень регулювання	Нормативний документ	Характеристика та зміст регулювання
1	2	3
Міжнародний	МСФЗ (IFRS) – міжнародні стандарти фінансової звітності	Визначають загальні вимоги до визнання, оцінки та розкриття дебіторської заборгованості у фінансовій звітності; забезпечують порівнянність звітності між країнами.
	МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»	Регулює порядок класифікації, оцінки та знецінення фінансової дебіторської заборгованості; передбачає модель очікуваних кредитних збитків.
	МСБО 1 «Подання фінансової звітності»	Визначає принципи представлення дебіторської заборгованості у балансі та примітках до фінансової звітності.
	МСБО 18 «Дохід» / МСФЗ 15 «Дохід за договорами з клієнтами»	Встановлює умови виникнення дебіторської заборгованості внаслідок визнання доходу.
	Концептуальна основа фінансової звітності IASB	Формує фундаментальні принципи визнання активів і зобов'язань, у т.ч. дебіторської заборгованості.
Національний	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Визначає правові засади ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності; встановлює принципи обліку, відповідальність і повноваження
	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Основний документ щодо визнання, оцінки, класифікації, інвентаризації та відображення дебіторської заборгованості в обліку
	НП(С)БО 11 «Зобов'язання»	Регламентує правила визнання та оцінки кредиторської заборгованості; взаємопов'язаний з НП(С)БО 10.
	НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	Містить норми щодо первісної та подальшої оцінки дебіторської заборгованості як фінансового активу
	Податковий кодекс України	Впливає на порядок формування резерву сумнівних боргів та податкових наслідків списання заборгованості
	Цивільний кодекс України (договірне право)	Визначає правову природу виникнення дебіторської заборгованості: зобов'язання, строки платежів, відповідальність сторін

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Рівень підприємства	Положення про облікову політику підприємства	Визначає конкретні методи обліку, обрані підприємством: метод створення резерву сумнівних боргів, порядок інвентаризації, методики оцінки; адаптує національні норми до специфіки діяльності підприємства

* Джерело: узагальнено на основі [17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25]

Проведений огляд законодавчої бази в табл. 1.3 узагальнює систему нормативних документів, що визначають порядок обліку, оцінювання та відображення дебіторської заборгованості на різних рівнях регулювання. Представлена структура нормативно-правового забезпечення демонструє багаторівневий підхід до формування облікової інформації: міжнародний рівень забезпечує уніфіковані принципи та концептуальну базу, національний – конкретизує вимоги для українських підприємств, а рівень підприємства – адаптує загальні норми до реальних умов функціонування суб'єкта господарювання.

Міжнародні стандарти – МСФЗ 9, МСБО 1, МСФЗ 15 та Концептуальна основа – формують загальні принципи визнання та оцінки дебіторської заборгованості, визначають моделі обліку фінансових активів, підходи до знецінення та розкриття інформації у фінансовій звітності. Ці документи мають рекомендаційний характер, проте відіграють важливу роль у гармонізації підходів до обліку та формуванні єдиного інформаційного поля [16, 17, 18].

Національне нормативне регулювання охоплює законодавчі та нормативні акти, які встановлюють чіткі вимоги щодо ведення бухгалтерського обліку в Україні. НП(С)БО 10 визначає порядок визнання, оцінки та класифікації дебіторської заборгованості, НП(С)БО 11 регламентує взаємопов'язані аспекти обліку зобов'язань, тоді як НП(С)БО 13 встановлює підходи до оцінки дебіторської заборгованості як фінансового активу. Цивільний кодекс формують правову основу виникнення дебіторської

заборгованості, а Податковий кодекс визначає податкові наслідки формування резервів та списання боргів [30].

На рівні підприємства Положення про облікову політику є основним внутрішнім документом, що визначає методичні підходи до обліку дебіторської заборгованості. Саме на цьому рівні обирається метод створення резерву сумнівних боргів, порядок інвентаризації, підходи до оцінювання та розкриття відповідної інформації у звітності. Таким чином, облікова політика забезпечує адаптацію національних вимог до особливостей діяльності підприємства та його стратегічних цілей.

У процесі дослідження наукових праць, присвячених питанням обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, виявлено низку ключових проблем, які значною мірою впливають на якість формування облікової інформації, ефективність управлінських рішень та результативність контрольних процедур. Систематизація цих проблем дає змогу глибше осмислити сучасний стан організації розрахунків з дебіторами та визначити напрями подальшого вдосконалення методологічного забезпечення обліку й контролю дебіторської заборгованості на підприємствах.

Аналіз наукової літератури у сфері бухгалтерського обліку [14, 27, 28, 29] свідчить, що одним із найбільш суттєвих проблемних аспектів є недостатня узгодженість національних стандартів із положеннями Міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема МСФЗ 9, що регулює питання знецінення фінансових активів. Не менш важливою проблемою залишається відсутність єдиного підходу до визначення методів формування резерву сумнівних боргів, що спричиняє неоднозначність у практиці підприємств. Складності викликає й класифікація дебіторської заборгованості, оскільки різні автори пропонують власні підходи, що ускладнює порівнянність фінансової інформації. Суттєвим бар'єром є також низький рівень автоматизації облікових процесів, через що операції з дебіторами виконуються із значними часовими витратами та ризиком помилок. Додатковою проблемою виступає невизначеність критеріїв для

визнання заборгованості безнадійною, що нерідко призводить до завищення активів і спотворення реального фінансового стану підприємства.

У сфері аналізу дебіторської заборгованості науковці звертають увагу на обмеженість аналітичних можливостей бухгалтерських систем, які не забезпечують необхідної деталізації даних, особливо щодо прострочених боргів та кредитного ризику. Поширеною проблемою є також недостатнє застосування сучасних методів фінансового аналізу й прогнозування, що не дає можливості своєчасно оцінювати ризики неплатежів. Окреме питання становить визначення оптимального рівня дебіторської заборгованості, оскільки відсутність універсальних критеріїв ускладнює встановлення раціональних меж її обсягів. Обмежений доступ до інформації про фінансовий стан контрагентів ускладнює оцінку їх платоспроможності, а неврахування галузевих особливостей ускладнює інтерпретацію показників та вибір відповідних аналітичних моделей.

Проблематика аудиту дебіторської заборгованості охоплює питання достовірності первинних документів та повноти підтвердження реальності заборгованості. Аудитори часто стикаються з обмеженим доступом до інформації від контрагентів, що ускладнює процедуру зовнішнього підтвердження залишків. Недостатня методична розробленість процесу оцінювання ризиків знецінення та перевірки створення резерву сумнівних боргів також залишається одним із найактуальніших викликів. Проблеми інвентаризації розрахунків зумовлюють труднощі у визначенні фактичних залишків заборгованості, а низький рівень цифровізації аудиторських процедур часто не дає змоги впроваджувати сучасні технології перевірки даних. До того ж дебіторська заборгованість є однією з найвразливіших статей активів щодо маніпуляцій і шахрайських дій, що потребує удосконалення методів контролю та підвищення професійного скептицизму аудиторів.

Узагальнюючи результати проведеного огляду, можна дійти висновку, що проблемні питання обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості

є тісно взаємопов'язаними та комплексно впливають на якість фінансової інформації та управління дебіторською політикою підприємства. Їх вирішення потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази, упровадження сучасних аналітичних методик, підвищення рівня автоматизації облікових та контрольних процесів, а також розвитку методичного забезпечення аудиту. Усунення окреслених проблем сприятиме підвищенню достовірності облікової інформації, зміцненню фінансової стійкості підприємств та ефективнішому управлінню їх дебіторською заборгованістю.

1.3. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ Універсалпродукт та оцінка його фінансового стану

Дослідження обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості проводилося на базі ТОВ «Універсалпродукт». Це вітчизняне підприємство, що здійснює діяльність у сфері виробництва та реалізації харчових продуктів. Основною спеціалізацією підприємства є виготовлення та дистрибуція продуктів харчування широкого вжитку, зокрема консервованої продукції, харчових напівфабрикатів, бакалійної групи та супутніх товарів. Підприємство працює як на оптовому, так і на роздрібному ринку, забезпечуючи постачання продукції торговельним мережам, закладам громадського харчування та іншим суб'єктам господарювання.

За організаційно-правовою формою ТОВ «Універсалпродукт» є товариством з обмеженою відповідальністю, що забезпечує гнучкість управління та можливість оперативного прийняття рішень. Управлінська структура підприємства має лінійно-функціональний характер і включає такі основні підрозділи:

- виробничий відділ, що відповідає за технологічні процеси та якість продукції;
- комерційний відділ, який займається закупівлями, збутом і маркетингом;

- фінансово-економічну службу, відповідальну за бухгалтерський облік, планування та аналіз діяльності;
- логістичний підрозділ, який забезпечує транспортування та складську інфраструктуру;
- адміністративно-управлінський апарат, що координує функціонування всіх структурних елементів.

Завдяки наявності налагоджених виробничих процесів, розвиненої логістичної системи та стабільних партнерських відносин ТОВ «Універсалпродукт» забезпечує конкурентоспроможність продукції на ринку та підтримує стійкі позиції у своїй галузі. Структура підприємства є достатньо адаптивною, що дозволяє швидко реагувати на зміни попиту, впроваджувати нові технології та ефективно організовувати діяльність на всіх етапах виробничо-збутового циклу.

Місія підприємства полягає в забезпеченні споживачів якісними, безпечними та доступними харчовими продуктами, що відповідають чинним стандартам харчової безпеки та сприяють формуванню відповідальної споживчої культури. Виробнича діяльність ТОВ «Універсалпродукт» базується на поєднанні традиційних рецептур із сучасними технологічними рішеннями, що дозволяє підвищувати споживчу цінність продукції та зміцнювати довіру клієнтів.

Основні напрями діяльності підприємства включають виробництво та фасування продовольчих товарів, оптову та роздрібну торгівлю, організацію дистрибуційних процесів, а також постачання продукції до сегменту HoReCa. Завдяки широкому асортименту та різноманітності товарних груп підприємство успішно забезпечує присутність у декількох ринкових сегментах. Ринки збуту охоплюють як регіональний, так і національний рівні, а ключовими контрагентами виступають торговельні мережі, дистриб'юторські компанії, заклади громадського харчування, гуртові бази та інші учасники ринку.

Організаційна структура ТОВ «Універсалпродукт» характеризується лінійно-функціональною побудовою, що забезпечує чіткий розподіл

управлінських функцій і відповідальності між підрозділами. Вона включає дирекцію, виробничий комплекс, комерційний відділ, фінансово-економічну службу, логістичний підрозділ, відділ контролю якості та адміністративний апарат. Така модель управління забезпечує ефективну координацію виробничих, збутових і контрольних процесів, сприяє оперативному ухваленню управлінських рішень і підвищує адаптивність підприємства до змін зовнішнього середовища.

Конкурентні переваги підприємства формуються завдяки стабільній якості продукції, гнучкій ціновій політиці, використанню сучасних технологій виробництва, широкому асортименту товарів і розвиненій логістичній системі, яка гарантує безперебійність поставок. Наявність довгострокових партнерських відносин із торговельними мережами та постачальниками також зміцнює конкурентоспроможність підприємства на ринку продовольчих товарів.

У цілому ТОВ «Універсалпродукт» являє собою адаптивну та динамічну виробничо-комерційну структуру, здатну ефективно функціонувати в умовах ринкової конкуренції, забезпечувати стабільні показники діяльності та відповідати потребам різних категорій споживачів завдяки комплексному підходу до організації виробництва, управління та збуту продукції.

Результати проведеного аналізу основних техніко-економічних показників діяльності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки наведено в табл. 1.4.

Проведений аналіз динаміки основних показників діяльності підприємства за 2022–2024 рр. свідчить про істотні зміни як у доходах, так і у витратах, структурі активів, зобов'язаннях та фінансових результатах. Протягом досліджуваного періоду підприємство демонструє стабільне зростання чистого доходу від реалізації продукції, що є позитивною тенденцією та свідчить про збільшення попиту, розширення збутових каналів або ефективну маркетингову політику. Чистий дохід у 2023 р. зріс на 28,61%, а у 2024 р. – на 49,96% порівняно з попередніми роками, що підтверджує

активізацію господарської діяльності та зміцнення ринкових позицій підприємства.

Таблиця 1.4

Результати аналізу основних показників діяльності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 рр., (тис. грн.)

№ з\п	Показники	2022р.	2023р.	2024р.	Абсолютне відхилення (+/-)		Відносне відхилення (%)	
					2023 р. до 2022 р.	2024 р. до 2023 р.	2023 р. до 2022 р.	2024 р. до 2023 р.
1.	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3827,2	4922,3	7381,5	+ 1095,1	+ 2459,2	+ 28,61	+ 49,96
2.	Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3034,3	4231,9	6817,2	+ 1197,6	+ 2585,3	+ 39,47	+ 61,09
3.	Валовий прибуток	792,9	690,4	564,3	-102,5	-126,1	-12,93	-18,26
4.	Вартість майна	8865,4	17008,4	19874,7	+ 8143	+ 2866,3	+ 91,85	+ 16,85
5.	Вартість необоротних активів	6365,9	7841,7	13159,9	+ 1475,8	+ 5318,2	+ 23,18	+ 67,82
6.	Вартість оборотних активів	2499,5	9166,7	6714,8	+ 6667,2	-2451,9	+ 266,74	-26,75
7.	Власний капітал	6226,5	5505,1	7396,1	-721,4	+ 1891	-11,59	+ 34,35
8.	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	-	10640,7	8079,7	+ 10640,7	-2561	-	-24,07
9.	Поточні зобов'язання і забезпечення	2638,9	898,6	4398,9	-1740,3	+3500,3	-65,95	+ 389,53
10.	Чистий фінансовий результат (прибуток або збиток)	32,9	-721,4	-2185,3	-754,3	-1463,9	-2292,71	+ 202,92

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Разом із тим суттєво зросла і собівартість реалізованої продукції: у 2023 р. – на 39,47%, у 2024 р. – на 61,09%. Випереджаюче зростання витрат порівняно з доходами спричинило зниження валового прибутку, який у 2023 р. зменшився на 12,93%, а у 2024 р. - ще на 18,26%. Така тенденція свідчить про зниження рентабельності основної діяльності, що може бути наслідком

подорожчання сировини, підвищення виробничих витрат, збільшення енергоємності технологічних процесів або недостатнього контролю за витратами. Одним із найкритичніших показників є чистий фінансовий результат. У 2022 р. підприємство отримало прибуток у розмірі 32,9 тис. грн, проте у 2023 р. діяльність стала збитковою (-721,4 тис. грн), а у 2024 р. збиток поглибився до -2185,3 тис. грн. Це свідчить про системне погіршення фінансової результативності, що може бути наслідком підвищення виробничих витрат, зростання боргового навантаження та низької ефективності управління ресурсами.

Графічно динаміку фінансових результатів діяльності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки зображено на рис. 1.5.

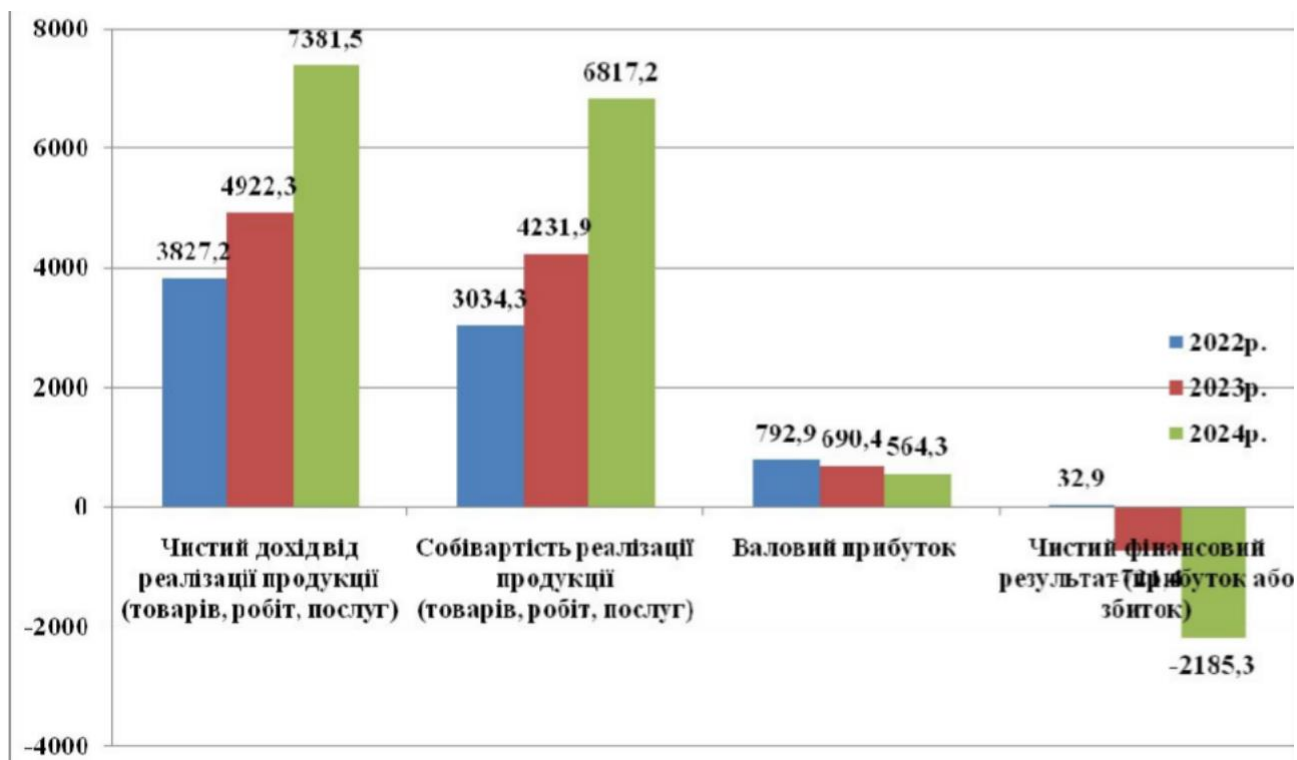

Рис. 1.5. Динаміка показників фінансових результатів діяльності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки, тис. грн.

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

У структурі активів ТОВ «Універсалпродукт» спостерігається значне зростання як необоротних, так і оборотних активів. Загальна вартість активів у 2023 р. зростає на 91,85%, а у 2024 р. – ще на 16,85%. Такі темпи зростання

свідчать про активну інвестиційну політику та нарощування виробничо-ресурсного потенціалу. Особливо помітне збільшення необоротних активів у 2024 р. (+67,82%), що може бути пов'язане з оновленням основних засобів, модернізацією обладнання чи розширенням матеріально-технічної бази. Оборотні активи, навпаки, демонструють нерівномірну динаміку: різке зростання у 2023 р. (+266,74%) та значне скорочення у 2024 р. (-26,75%), що може свідчити про коригування обсягів запасів, зміну умов постачання чи активізацію процесу інкасації дебіторської заборгованості.

Графічно динаміку складових активів ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки зображено на рис. 1.6.

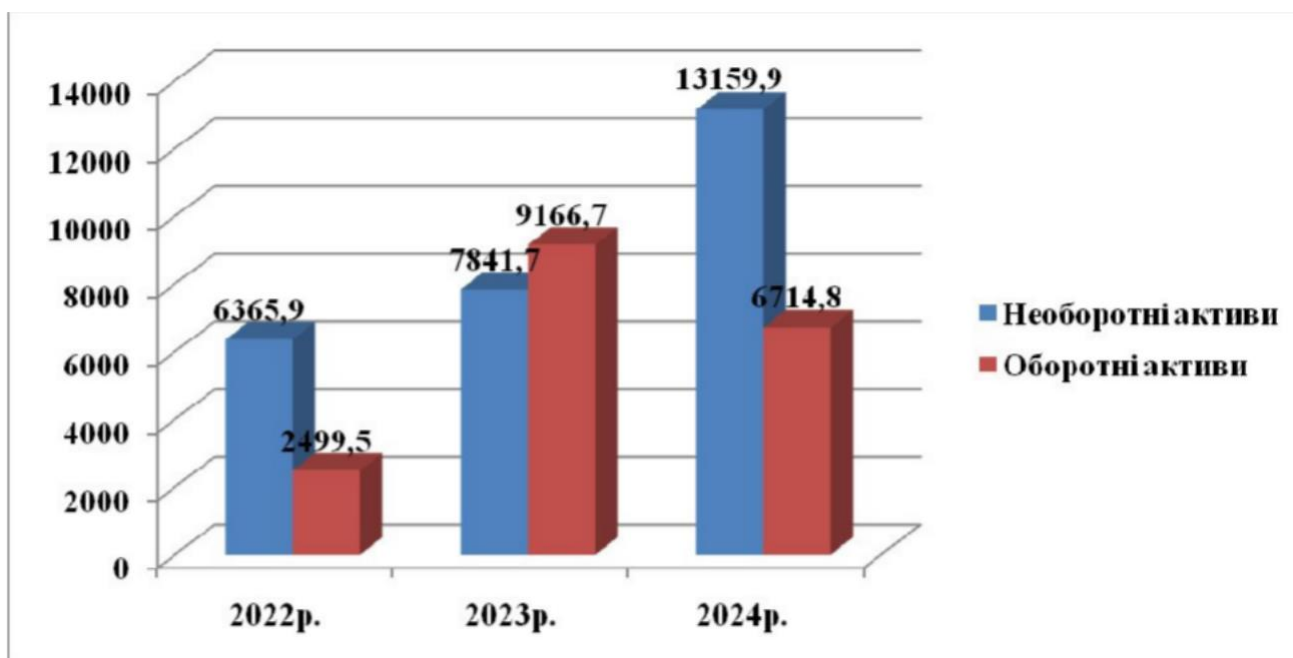

Рис. 1.6. Динаміка складових майна ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки, тис. грн.

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Власний капітал підприємства у 2023 р. зазнав зменшення на 11,59%, що є прямим наслідком отриманого збитку. Проте у 2024 р. він зріс на 34,35%, що може свідчити про часткове фінансове оздоровлення, залучення додаткових внесків власників або зменшення загальної суми зобов'язань. Значні зміни спостерігаються у структурі довгострокових та поточних зобов'язань.

Довгострокові зобов'язання у 2023 р. різко зросли, що вказує на активне залучення зовнішнього фінансування з інвестиційною метою, а у 2024 р. почалося поступове їх погашення. Поточні зобов'язання, навпаки, у 2023 р. істотно скоротилися, що позитивно вплинуло на ліквідність, проте у 2024 р. збільшилися у декілька разів, що суттєво підвищує короткострокові ризики та вимагає посилення фінансового контролю.

Графічно динаміку складових джерел утворення активів ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки зображено на рис. 1.7.

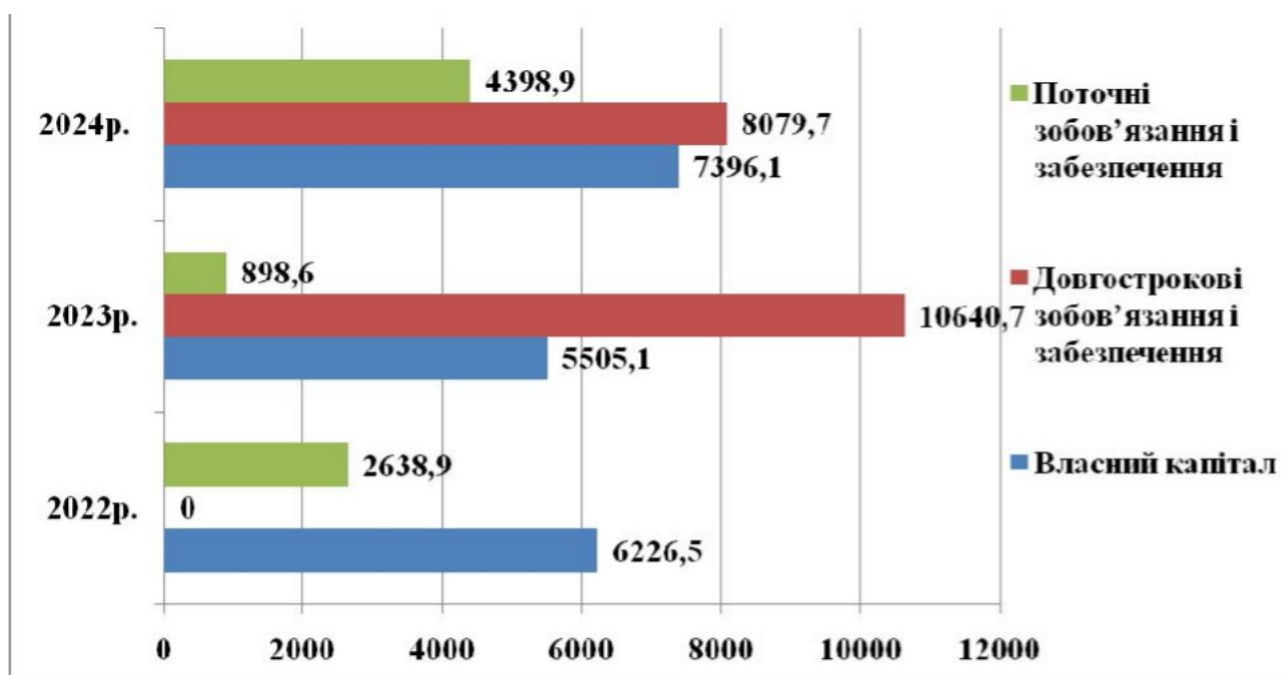

Рис. 1.7. Динаміка складових джерел утворення майна ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки, тис. грн.

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Узагальнюючи проведений аналіз, можна зробити висновок, що підприємство перебуває на етапі активного розвитку та розширення ресурсної бази, проте стикається зі значними проблемами у сфері витрат, рентабельності та фінансової стабільності. Зростання доходів є позитивним сигналом, однак воно не компенсує різке збільшення витрат, що призводить до збитковості діяльності. Зміни у структурі активів і зобов'язань свідчать про масштабну перебудову фінансової моделі підприємства, яка потребує підвищення

ефективності управління оборотним капіталом, оптимізації витрат, контролю боргового навантаження та посилення фінансової дисципліни. Покращення фінансових результатів можливе лише за умов удосконалення системи управління витратами, підвищення продуктивності виробництва та раціоналізації структури капіталу.

Аналіз фінансової стійкості підприємства є ключовим елементом оцінювання його здатності забезпечувати стабільне функціонування, своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання та формувати достатній обсяг власних фінансових ресурсів для розвитку. Фінансова стійкість відображає збалансованість структури капіталу, оптимальне співвідношення власних і залучених коштів, рівень кредитного навантаження та можливість підприємства підтримувати платоспроможність у коротко- та довгостроковому періодах. Саме тому система відповідних коефіцієнтів дозволяє не лише охарактеризувати поточний стан підприємства, а й визначити тенденції та потенційні ризики його подальшого розвитку. Результати аналізу динаміки показників фінансової стійкості ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки представлено в табл. 1.5.

Проведений аналіз наведених коефіцієнтів фінансової стійкості ТОВ «Універсалпродукт» за 2022–2024 рр. свідчить про складну й неоднозначну динаміку основних фінансових індикаторів. Коефіцієнт наявності власних оборотних коштів у 2023 р. знизився порівняно з 2022 р., проте у 2024 р. дещо покращився, що вказує на нестабільність забезпечення підприємства власними ресурсами. Коефіцієнт фінансової незалежності має тенденцію до зниження, що свідчить про зростання боргового навантаження та зменшення частки власного капіталу. Паралельно збільшується коефіцієнт фінансової залежності та коефіцієнт фінансового ризику, що відображає посилення залежності від позикових коштів і підвищення фінансової напруги. Показник фінансової стабільності поступово зростає, що вказує на певне покращення структури джерел фінансування.

Таблиця 1.5

Результати аналізу показників фінансової стійкості

ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 рр.*

№ з\п	Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Абсолютне відхилення (+/-)	
					2023 р. до 2022 р.	2024 р. до 2023 р.
1	2	3	4	5	6	7
1.	Коефіцієнт наявності власних оборотних коштів	0,3	0,5	0,3	+ 0,2	-0,2
2.	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,7	0,3	0,37	-0,4	+ 0,07
3.	Коефіцієнт фінансової залежності	1,4	3,3	2,7	+ 1,9	-0,6
4.	Коефіцієнт фінансового ризику	5,6	4,2	7,2	-1,4	+ 3
5.	Коефіцієнт фінансової стабільності	1,3	2,3	4,1	+ 1	+ 1,8
6.	Коефіцієнт самофінансування на основі грошового потоку	0,001	0,005	0,006	+ 0,004	+ 0,001
7.	Коефіцієнт співвідношення мобільних та іммобілізованих активів	4,2	3,2	3,2	-1	-
8.	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	1,3	2,3	2,6	+ 1	+ 0,3
9.	Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	-	0,6	0,4	+ 0,6	-0,2
10.	Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,3	0,05	0,22	-0,25	+ 0,17

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Зростання коефіцієнтів довгострокових та поточних зобов'язань свідчить про загальну тенденцію до посилення кредитного навантаження підприємства. Незважаючи на часткове покращення окремих показників, загальний стан фінансової стійкості залишається вразливим. Підприємство має підвищений рівень залежності від позикових ресурсів, що у поєднанні зі зниженням рентабельності створює ризики для його фінансової рівноваги.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що ТОВ «Універсалпродукт» потребує перегляду політики фінансування, підвищення ефективності використання капіталу та контролю за обсягами позикових ресурсів. Посилення власної фінансової бази, оптимізація витрат та

збалансування структури капіталу є ключовими напрямками підвищення фінансової стійкості підприємства у майбутньому.

Оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства є одним із ключових напрямів фінансового аналізу, оскільки саме ці показники відображають його здатність своєчасно виконувати свої короткострокові та довгострокові фінансові зобов'язання. Ліквідність характеризує швидкість перетворення активів на грошові кошти без суттєвої втрати їх вартості, що забезпечує підтримання підприємством постійної господарської діяльності та належного рівня розрахункової дисципліни. Системний аналіз показників ліквідності та платоспроможності дозволяє виявити рівень фінансової стабільності підприємства, оцінити достатність обсягу оборотних активів, визначити оптимальність структури капіталу та ідентифікувати потенційні ризики неплатежів. Вивчення цих показників є важливим інструментом для прийняття управлінських рішень, формування кредитної політики, оптимізації фінансових потоків та забезпечення ефективного функціонування підприємства в умовах ринкової невизначеності.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності відображає здатність підприємства негайно погасити свої поточні зобов'язання виключно за рахунок найбільш ліквідних активів – грошових коштів та їх еквівалентів. Його нормативне значення зазвичай становить 0,2–0,25. Низькі значення свідчать про те, що підприємство не має достатніх грошових ресурсів для миттєвого виконання короткострокових зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує здатність підприємства погашати поточні зобов'язання за рахунок грошових коштів, короткострокових фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості. Він показує, наскільки оперативно підприємство може мобілізувати ліквідні активи у разі потреби. Нормативним вважається рівень не нижче 0,7–1,0.

Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) є найширшим показником оцінки платоспроможності. Він визначає, чи достатньо підприємство має

оборотних активів для повного покриття короткострокових зобов'язань. Нормативне значення 1,5–2,0; рівень нижче 1 свідчить про нестачу оборотних активів та ризику ліквідності.

На рисунку 1.8 наведені результати аналізу показників ліквідності.

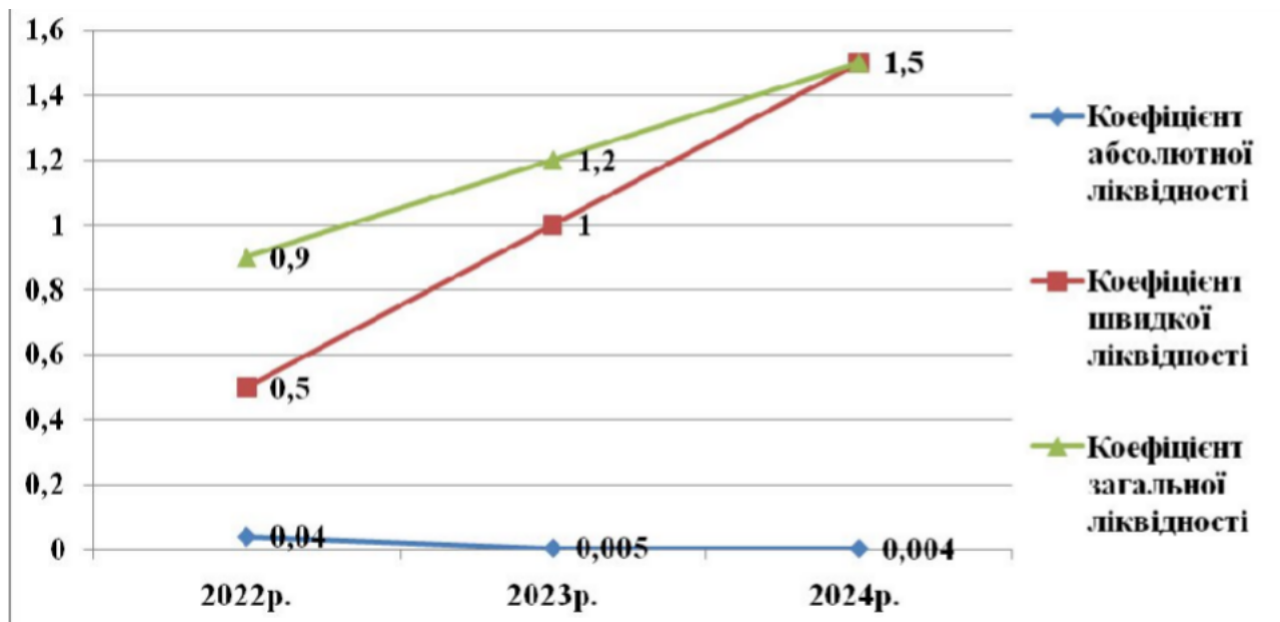

Рис. 1.8. Динаміка показників ліквідності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки, тис. грн.

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Проведений аналіз коефіцієнтів ліквідності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 рр. свідчить про суттєві коливання здатності підприємства своєчасно погашати поточні зобов'язання. Коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2022 р. становив 0,04, але вже у 2023 р. різко знизився до 0,005, що вказує на майже повну відсутність грошових ресурсів для негайного погашення боргів. У 2024 р. показник залишився на аналогічному низькому рівні (0,004), а його абсолютне відхилення свідчить лише незначне зменшення. Це означає, що за весь аналізований період підприємство не мало достатнього запасу миттєво ліквідних коштів, що створює високі ризики втрати платоспроможності у разі форс-мажорних ситуацій.

Коефіцієнт швидкої ліквідності має більш позитивну динаміку: у 2022р. він становив 0,5, у 2023р. зріс до 1,0, а у 2024р. — до 1,5. Таке зростання

свідчить про суттєве покращення структури оборотних активів та збільшення частки високоліквідних ресурсів, зокрема дебіторської заборгованості. Значення показника перевищує норматив, що означає: підприємство здатне своєчасно погашати більшість своїх поточних зобов'язань навіть без реалізації запасів.

Коефіцієнт загальної ліквідності також демонструє поступове покращення. Його значення зросло з 0,9 у 2022 р. до 1,2 у 2023 р. та 1,5 у 2024р. Показник у 2024 р. досягнув мінімального нормативного рівня, що свідчить про балансову достатність оборотних активів для покриття короткострокових зобов'язань. Проте низькі значення у попередні роки та повільне зростання вказують на те, що підприємство протягом тривалого періоду працювало у зоні підвищених ризиків ліквідності.

У цілому аналіз ліквідності ТОВ «Універсалпродукт» засвідчує неоднорідний характер його фінансового стану. Підприємство має критично низький рівень абсолютної ліквідності, що означає відсутність подушки безпеки у вигляді грошових коштів. Проте показники швидкої та загальної ліквідності демонструють позитивну тенденцію, що свідчить про поступове покращення структури оборотних активів та підвищення здатності підприємства погашати поточні зобов'язання. Незважаючи на це, рівень ліквідності не можна вважати стійким: підвищені ризики зберігаються, і для їх мінімізації підприємству необхідно збільшувати обсяг грошових ресурсів, оптимізувати обіг дебіторської заборгованості та раціоналізувати управління запасами. Лише за умови системної роботи над фінансовими потоками підприємство зможе досягти стабільного рівня платоспроможності у майбутніх періодах.

Аналіз показників ділової активності є важливим інструментом оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства, швидкості обороту його активів та здатності генерувати виручку на основі залучених фінансових і матеріальних ресурсів. Ділова активність характеризує інтенсивність господарських процесів, результативність управління

оборотними та необоротними активами, а також рівень організації операційної діяльності. Саме тому вивчення показників оборотності є ключовим елементом комплексної оцінки фінансового стану підприємства.

Графічно динаміку коефіцієнта оборотності активів, коефіцієнта оборотності виробничих запасів та коефіцієнта оборотності власного капіталу зображено на рис. 1.9.

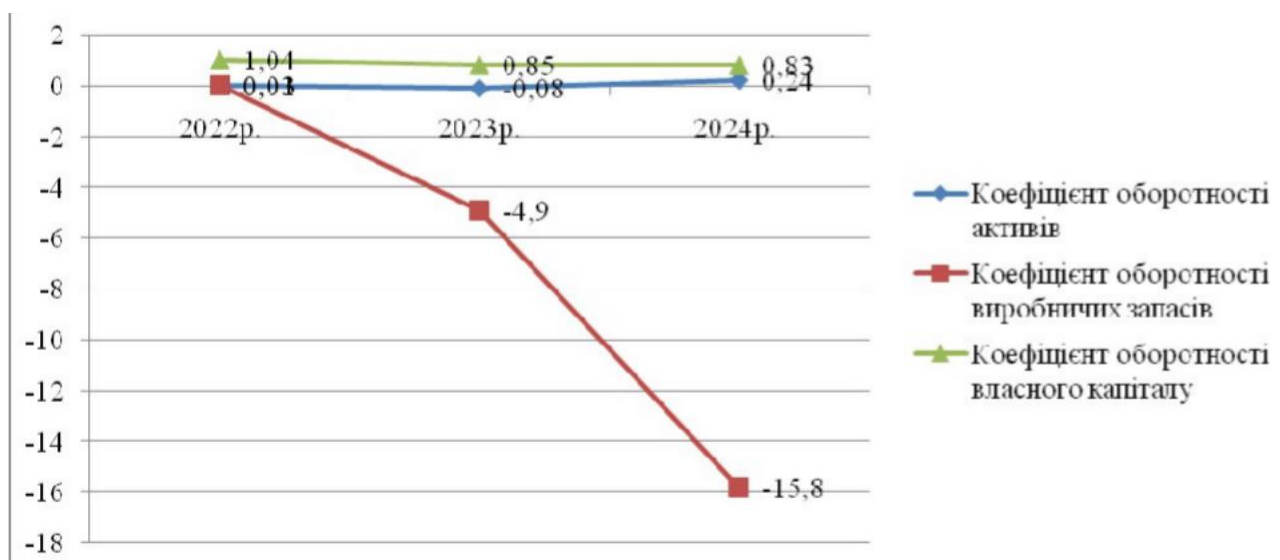

Рис. 1.9 Динаміка показників ділової активності ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Аналіз динаміки коефіцієнтів ділової активності підприємства дає змогу оцінити ефективність використання ресурсів, інтенсивність операційної діяльності та швидкість обігу капіталу. Дані за 2022-2024 рр. свідчать про значні коливання показників, що відображає нестабільність господарських процесів та порушення нормального кругообігу оборотних і необоротних активів.

Коефіцієнт оборотності активів у 2022 р. становив лише 0,01, що свідчить про вкрай низьку ефективність використання майна підприємства та майже повну відсутність швидкого перетворення активів у виручку. У 2023 р. значення показника стало від'ємним (-0,08), що є негативним сигналом і може свідчити про збитковість діяльності, зниження обсягів реалізації або суттєве

збільшення активів без відповідного приросту доходів. У 2024 р. коефіцієнт зростає до 0,24, що є позитивною тенденцією та свідчить про певне пожвавлення діяльності та активізацію виробничо-збутових процесів. Проте навіть це значення залишається нижчим за нормативні орієнтири, що вказує на недостатньо ефективне використання активів підприємства.

Ще більш критичною є динаміка коефіцієнта оборотності виробничих запасів. У 2022 р. його значення становило 0,03, що вже свідчить про вкрай повільний обіг запасів та значні їх накопичення. У 2023 р. показник різко знижується до -4,9, що є вкрай негативним явищем та свідчить про суттєві порушення в управлінні запасами, зниження обсягів реалізації, можливу переоцінку запасів або збиткову діяльність підприємства. У 2024 р. значення залишається від'ємним і погіршується до -15,8. Це вказує на глибокі системні проблеми в управлінні матеріальними ресурсами, надмірне накопичення запасів, їх низьку оборотність та можливі втрати від морального або фізичного старіння. Така динаміка є критичною та потребує негайного перегляду системи управління запасами, включно з оптимізацією закупівель, плануванням виробництва та контролем складських залишків.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу у 2022 р. становив 1,04, що свідчить про достатньо активне використання власних фінансових ресурсів у формуванні виручки. У 2023 р. показник знижується до 0,85, а у 2024 р. – до 0,83. Така тенденція демонструє поступове уповільнення обороту власного капіталу, що може бути наслідком зростання обсягу нерентабельних активів, зниження рентабельності діяльності та зменшення швидкості обігу коштів. Це також підтверджує загальну тенденцію до зниження ефективності операційної діяльності підприємства протягом аналізованого періоду.

Графічно динаміку коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддача) зображено на рис. 1.10.

Аналіз показників оборотності свідчить про певну нестабільність та нерівномірність ділової активності підприємства упродовж 2022-2024 рр.

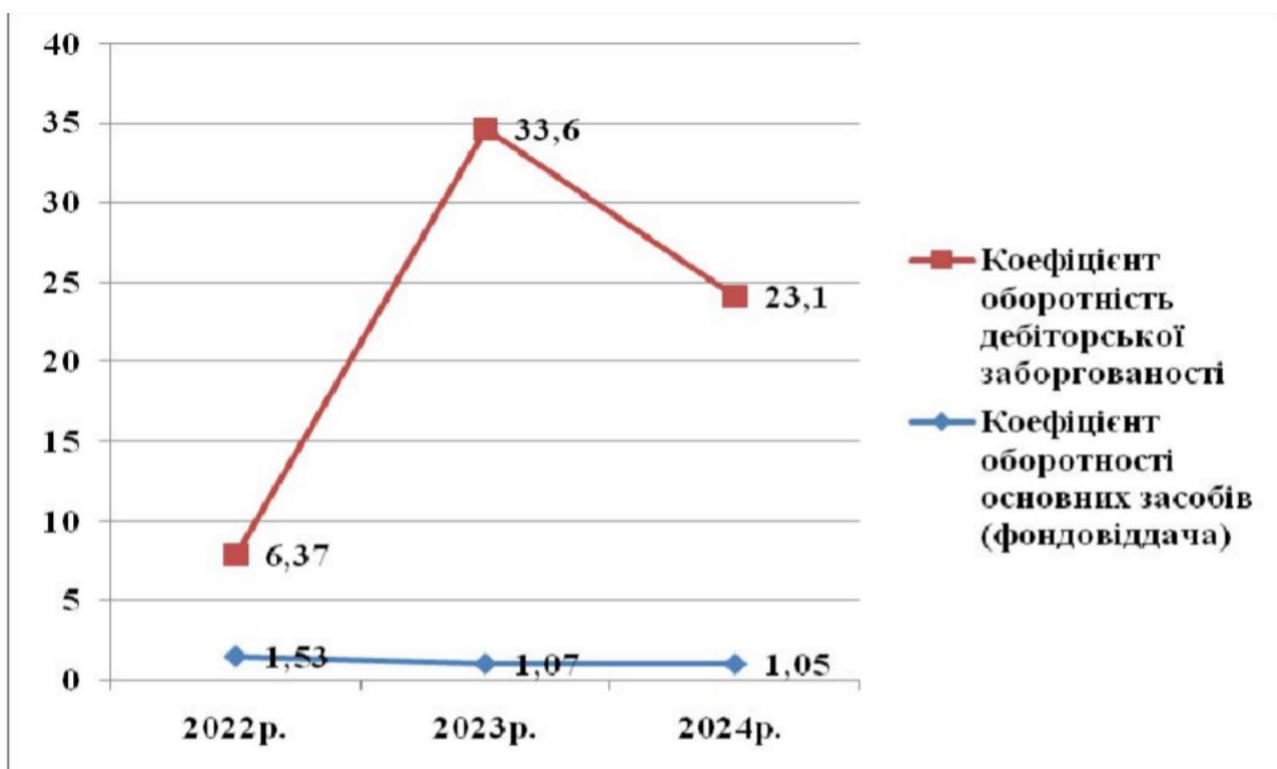

Рис. 1.10. Динаміка оборотності дебіторської заборгованості та показника фондівіддача на ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки

Джерело: фінансова звітність ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки (Додаток Б)

Коефіцієнт оборотності основних засобів у 2022 р. становив 1,53, що свідчить про достатньо ефективне використання виробничого потенціалу та здатність підприємства генерувати виручку на основі наявних фондів. Проте у 2023 р. його значення знизилося до 1,07, а у 2024 р. – до 1,05, що вказує на поступове уповільнення віддачі основних засобів. Таке зниження може бути наслідком недостатнього рівня завантаження виробничих потужностей, зростання обсягу малоактивних основних засобів або зниження попиту на продукцію. Невисока динаміка показника у 2024 р. також демонструє відсутність суттєвого покращення операційної активності, що потребує підвищення ефективності виробничих процесів та модернізації основних фондів.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, навпаки, демонструє різку та доволі суперечливу динаміку. У 2022 р. показник становив 6,37, що є

ознакою задовільної швидкості погашення боргів покупцями. У 2023 р. значення зростає до 33,6, що вказує на дуже швидку інкасацію дебіторської заборгованості або на значне скорочення її обсягу. Така різка зміна може бути зумовлена як покращенням політики розрахунків, так і зменшенням обсягів реалізації у кредит або застосуванням авансової форми розрахунків. У 2024 р. коефіцієнт знижується до 23,1, проте залишається на досить високому рівні, що свідчить про швидкий обіг дебіторської заборгованості та мінімальні ризики її неповернення. Водночас настільки різкі коливання можуть свідчити про нестабільність кредитної політики підприємства або сезонність реалізації.

У цілому динаміка оборотності основних засобів і дебіторської заборгованості вказує на те, що підприємство має суперечливі тенденції у сфері ділової активності. З одного боку, ефективність використання основних засобів знижується, що негативно впливає на виробничий потенціал. З іншого боку, дуже висока оборотність дебіторської заборгованості свідчить про належний рівень платіжної дисципліни покупців та ефективне управління розрахунками. Для підвищення загальної ділової активності підприємству необхідно оптимізувати використання основних фондів, забезпечити їх ефективне завантаження та підтримувати стабільну кредитну політику, орієнтовану на передбачуване й рівномірне надходження коштів.

Узагальнюючи результати дослідження обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт», встановлено, що підприємство функціонує як динамічна виробничо-комерційна структура з розвиненою організаційною системою, широким асортиментом продукції та розгалуженою мережею збуту. Аналіз техніко-економічних показників засвідчив інтенсивне розширення ресурсної та виробничої бази підприємства, збільшення обсягів доходів і активів, однак паралельно – істотне зростання витрат, зниження рентабельності та поглиблення збитковості. Комплексне оцінювання фінансової стійкості показало посилення залежності від позикових коштів, нестабільність структури власного капіталу та підвищення фінансових ризиків. Показники ліквідності виявили критично низький рівень абсолютної

платоспроможності при поступовому покращенні швидкої та загальної ліквідності, що свідчить про часткове відновлення оборотного потенціалу. Оцінка ділової активності визначила нерівномірність оборотності активів, зниження фондівіддачі та водночас високу швидкість інкасації дебіторської заборгованості. У цілому результати дослідження вказують на наявність як позитивних тенденцій у розвитку виробничо-збутової діяльності, так і суттєвих фінансових дисбалансів, що вимагають удосконалення системи управління витратами, оптимізації структури капіталу, підвищення ефективності кредитної політики та посилення контролю за формуванням і погашенням дебіторської заборгованості. Це є необхідною умовою забезпечення довгострокової фінансової стабільності та підвищення конкурентоспроможності ТОВ «Універсалпродукт» у майбутньому.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного наукового дослідження теоретичних і методичних засад обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві зроблені наступні висновки.

Дебіторська заборгованість є складною багатовимірною економічною категорією, яка поєднує правові, фінансові та управлінські аспекти діяльності підприємства. Узагальнення наукових підходів показало відсутність єдиного трактування її сутності, однак спільною домінантою є розуміння дебіторської заборгованості як сукупності майнових прав підприємства на отримання грошових коштів або інших економічних вигід у майбутньому внаслідок минулих господарських операцій. Обґрунтовано доцільність розгляду дебіторської заборгованості в межах двох концептуальних підходів – правово-економічного та фінансово-управлінського, що у сукупності дозволяє трактувати її як інтегрований об'єкт обліку й управління, тісно пов'язаний з ліквідністю, фінансовою стійкістю та оборотністю оборотного капіталу. Удосконалена класифікація дебіторської заборгованості за сукупністю критеріїв (терміни погашення, джерела виникнення, ступінь ризику,

забезпеченість, економічний зміст тощо) забезпечує більш глибоке розуміння її структури, якості та рівня ризиковості, що є підґрунтям для формування ефективної політики управління розрахунками з дебіторами.

Організація обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості спирається на багаторівневу систему нормативно-правового регулювання, яка охоплює міжнародний, національний рівні та рівень облікової політики конкретного підприємства. Міжнародні стандарти фінансової звітності формують концептуальні засади визнання, оцінки та знецінення дебіторської заборгованості, національне законодавство конкретизує вимоги до її облікового відображення, а внутрішні регламенти підприємства адаптують ці вимоги до галузевих та організаційних особливостей суб'єкта господарювання. Узагальнення наукових джерел надало змогу ідентифікувати комплекс проблем: недостатню узгодженість національних стандартів із МСФЗ, відсутність єдності у підходах до формування резерву сумнівних боргів, методичні прогалини в аналітичній інструментарії та аудиторських процедурах, низький рівень автоматизації обліку розрахунків з дебіторами. Вирішення зазначених проблем потребує подальшого вдосконалення нормативної бази, розроблення сучасних методичних підходів до оцінки кредитного ризику, посилення методичного забезпечення аудиту та впровадження цифрових технологій в обліково-аналітичні процеси.

На основі організаційно-економічної характеристики та результатів аналізу основних показників діяльності ТОВ «Універсалпродукт» встановлено, що підприємство функціонує як адаптивна виробничо-комерційна структура з розвиненою логістичною системою, диверсифікованими ринками збуту та стійкими партнерськими зв'язками, однак зазнає істотних фінансових диспропорцій. Зростання чистого доходу супроводжується випереджаючим збільшенням собівартості, що зумовило зниження валового прибутку та перехід до збитковості діяльності. Активна інвестиційна політика сприяла нарощуванню майнового потенціалу, проте одночасно посилила боргове навантаження та підвищила фінансові ризики, про що свідчать показники

фінансової стійкості, ліквідності та ділової активності. Виявлено критично низький рівень абсолютної ліквідності, нестабільність оборотності активів і запасів за одночасно високої оборотності дебіторської заборгованості, що вказує на суперечливий характер фінансового розвитку. Задля забезпечення довгострокової фінансової рівноваги та підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю ТОВ «Універсалпродукт» потребує оптимізації структури капіталу, посилення контролю за витратами, удосконалення кредитної політики та системного управління грошовими потоками.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

У сучасних умовах функціонування підприємств важливим напрямом підвищення ефективності управління є належно побудована система бухгалтерського обліку, що забезпечує якісне виконання покладених на неї завдань та упорядкованість облікових процесів. Від рівня організації облікової роботи залежить здатність підприємства формувати, опрацьовувати й надавати користувачам повну, достовірну та своєчасну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Як і будь-яка інша діяльність, бухгалтерський облік потребує системного підходу до його організації, що охоплює комплекс методичних, технологічних, технічних та управлінських аспектів. Тому, перш ніж аналізувати особливості організації обліку дебіторської заборгованості, доцільно уточнити сутність поняття «організація бухгалтерського обліку».

Різноманітні наукові підходи структуровано в табл. 2.1.

Переважає більшість дослідників розглядає організацію бухгалтерського обліку як систему або комплекс елементів, методів, способів і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування облікового процесу.

Так, Івашевська О.М. визначає її як складову управлінської функції підприємства, що передбачає цілеспрямовану діяльність керівництва щодо формування, впорядкування та удосконалення системи обліку з метою задоволення інформаційних потреб менеджменту та здійснення контролю за майном підприємства для зовнішніх і внутрішніх користувачів [43].

Відповідно до чинних нормативно-правових вимог, кожне підприємство самостійно визначає власну облікову політику; обирає форму бухгалтерського обліку як систему реєстрів і способів реєстрації та узагальнення даних; встановлює порядок контролю господарських операцій; регламентує права

працівників щодо підписання облікових документів; затверджує правила документообігу, технологію обробки інформації, додаткові рахунки та реєстри аналітичного обліку, а також форму організації облікового процесу[43].

Таблиця 2.1

Результати аналізу підходів вітчизняних учених щодо трактування поняття «організація бухгалтерського обліку»

№ з/п	Автор (джерело)	Підходи до трактування поняття «організація бухгалтерського обліку»							
		Цілеспрямована діяльність	Система впорядкованих дій	Система умов облікового процесу	Система засобів	Система прийомів і способів	Система елементів	Система методів	Складова організаційної функції управління підприємством
1.	Бутинець Ф.Ф.	+							
2.	Івахненко С.В.	+							+
3.	Карпушенко М. Ю.		+						
4.	Кудря-Висоцька О. П.					+			
5.	Лень В.С.		+						
6.	Пантелєєв В.П.						+		
7.	Пархоменко В.М.			+			+		
8.	Полянська О.А.				+				
9.	Пушкар М.С.								
10.	Островский О.М.				+				
11.	Сопко В.В.				+	+		+	
12.	Хоптинский Ю.					+	+	+	
13.	Шпак В.А.	+							
Всього		3	2	3	4	3	3	2	1

Джерело: [1, 2, 5, 9]

Облікова політика підприємства розглядається як комплекс принципів, методів і процедур, що забезпечують формування та подання фінансової звітності й регламентуються відповідним наказом. У ТОВ «Універсалпродукт» така політика закріплена у внутрішньому нормативному документі (Додаток А).

Організація бухгалтерського обліку здійснюється головним бухгалтером, який відповідає за уніфікацію первинних документів, належне зберігання облікових реєстрів та своєчасне складання й подання звітності відповідно до чинного законодавства.

Аналіз наказу про облікову політику ТОВ «Універсалпродукт» засвідчує, що підприємство визначило ключові методичні підходи до облікового процесу. Зокрема, класифікацію активів і зобов'язань здійснюють за критерієм річного строку, до малоцінних необоротних активів відносять майно до 20 000,00 грн, амортизацію основних засобів нараховують прямолінійним методом, а МНМА списують у перший місяць використання. Облік запасів ведеться згідно з НП(С)БО 9, їх вибуття оцінюють за собівартістю придбання. Облік дебіторської заборгованості здійснюють відповідно до НП(С)БО 10, а резерв сумнівних боргів формують раз на рік на підставі коефіцієнтів, установлених для різних строків прострочення.

Подальші положення облікової політики визначають порядок визнання й оцінки грошових коштів, зобов'язань, доходів і витрат згідно з НП(С)БО 11, 15, 16 та НП(С)БО 26 щодо розрахунків із персоналом. Облік витрат ведеться за рахунками класу 9, а інвентаризація майна проводиться на дату складання річної звітності. Для забезпечення оперативності облікових процедур підприємство застосовує автоматизовану форму бухгалтерського обліку на базі програмного продукту MASTER:Бухгалтерія.

Формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості має на меті забезпечення єдності підходів до її обліку, регулярного контролю правильності відображення операцій, надання достовірної інформації управлінському персоналу та визначення відповідальності за дотримання норм бухгалтерського і податкового законодавства. Узгодженість цих завдань дозволяє сформувати ефективний механізм управління дебіторською заборгованістю, що є необхідною умовою фінансової стійкості підприємства.

У процесі розроблення облікової політики необхідно враховувати її основні складові: методологічну (визначає принципи регулювання обліку), методичну (охоплює способи ведення обліку й порядок відображення операцій) та організаційну (характеризує побудову системи обліку дебіторської заборгованості). Науковий аналіз дозволив узагальнити ці компоненти у тріаду

складових – організаційну, методичну та технічну, кожна з яких об'єднує відповідні об'єкти обліку з альтернативними варіантами їх реалізації.

Організаційна складова визначає структуру облікового процесу та форму організації бухгалтерського обліку (бухгалтерська служба, самостійне ведення керівником, залучення приватного бухгалтера або аудиторської фірми). Методична складова окреслює способи обліку об'єктів, що допускають альтернативні методи їх відображення. Технічна складова забезпечує практичну реалізацію методичних рішень у регістрах і звітності. Саме в межах цих трьох складових доцільно формувати ключові елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості (рис. 2.1).

В організаційній складовій облікової політики щодо дебіторської заборгованості визначаються відповідальні особи, їхні повноваження, обов'язки та межі відповідальності за ведення обліку відповідних операцій. Такий підхід забезпечує чітке розмежування функцій між працівниками та створює умови для належного контролю за правильністю облікових процедур. У результаті підвищується узгодженість роботи облікового підрозділу та мінімізуються ризики помилок під час відображення дебіторської заборгованості [44].

Методична складова облікової політики покликана регламентувати прийоми й методи ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. До ключових аспектів, що мають бути визначені в цій частині, належать: порядок оцінки дебіторської заборгованості, її класифікація, встановлення первісної та чистої реалізаційної вартості, методи формування резерву сумнівних боргів, а також правила списання сумнівної й безнадійної заборгованості. Чіткість цих положень забезпечує єдині підходи до відображення операцій і підвищує достовірність фінансової звітності [44].

Технічна складова зосереджується на практичному забезпеченні облікового процесу й містить визначення форм нетипових первинних документів, структури та строків подання внутрішньої звітності щодо дебіторської заборгованості, а також прийомів внутрішнього контролю. Належне документування всіх операцій

дозволяє формувати повну й достовірну інформацію для внутрішніх користувачів.

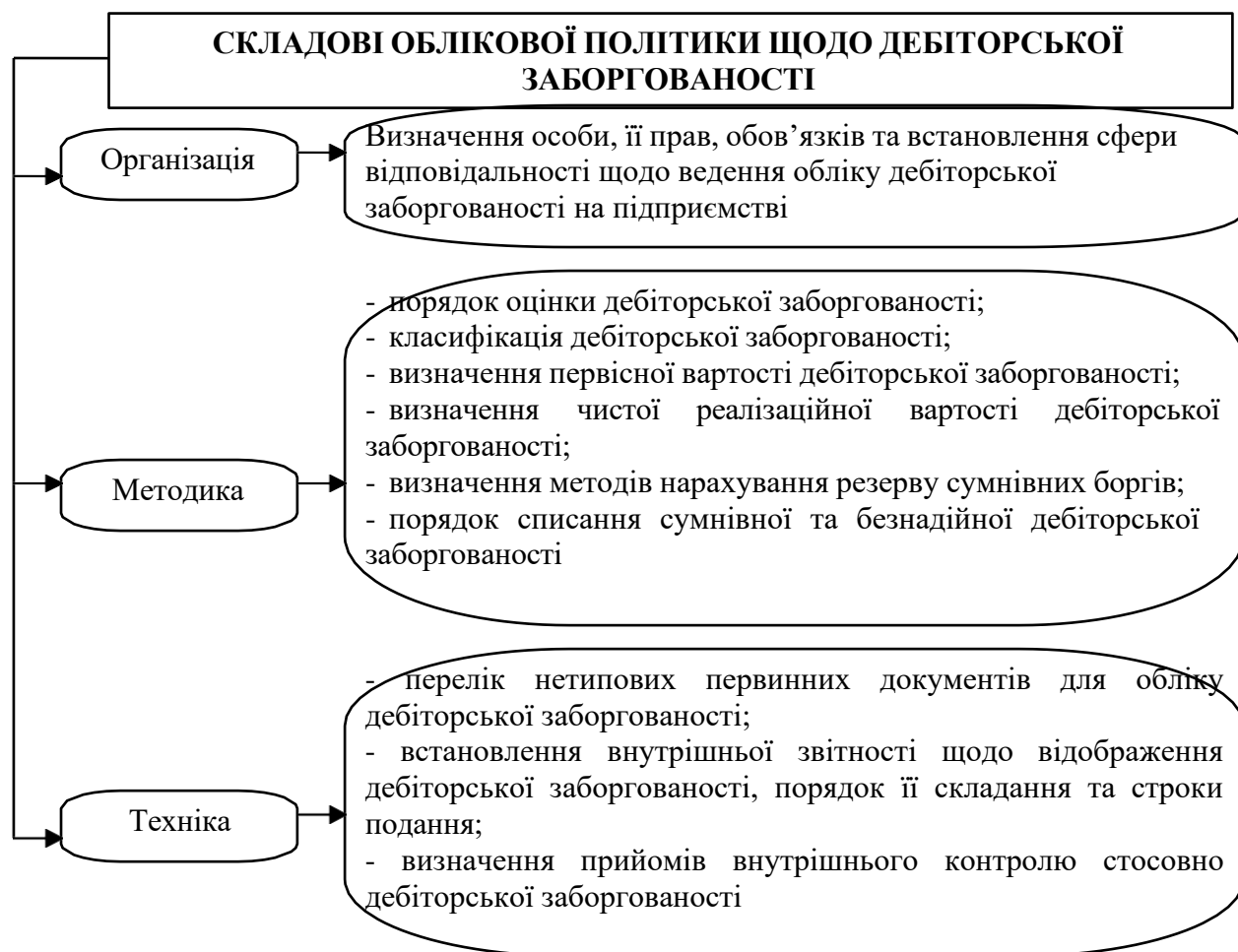

Рис. 2.1. Елементи облікової політики в частині дебіторської заборгованості підприємства

Джерело: [44]

Фрагмент графіка документообігу розрахункових документів ТОВ «Універсалпродукт» наведено у табл. 2.2.

Документообіг на ТОВ «Універсалпродукт» регламентує графік документообігу, який розроблено головним бухгалтером і представляє собою перелік робіт зі створення, перевірки й обробки документів, виконуваних кожним підрозділом, а також усіма виконавцями із зазначенням їх взаємозв'язку і строків виконання робіт.

Витяг із графіку документообігу ТОВ «Універсалпродукт»

Створення документу					Перевірка документу				Обробка документу		Передача до архіву	
Назва док.	Відповідальний за випику	Відповідальний за оформлення	Відповідальний за виконання	Строк виконання	Відповідальний за перевірку	Хто надає	Порядок надання	Строк надання	Хто виконує	Строк виконання	Хто виконує	Строк виконання
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Звіт про використання коштів наданих на відрядження або підзвіт	Бухгалтер відділу розрахунків	Підзвіт на особа	Підзвіт на особа	За необхідністю	Бухгалтер відділу розрахунків	Підзвітна особа	З виправданими документами	У день виписки, протягом 3 роб. днів	Бухгалтер відділу розрахунків	Протягом місяця	Бухгалтерія	Позакінченні звіт. пер.

*Джерело: [69]

На ТОВ «Універсалпродукт» розроблений та затверджений робочий план рахунків з використанням рахунків першого, другого і третього порядку. Витяг з робочого плану рахунків щодо обліку дебіторської заборгованості, який використовується ТОВ «Універсалпродукт» наведено в табл. 2.3.

Аналізуючи положення наказу про облікову політику ТОВ «Універсалпродукт» слід зазначити, що даним документом не визначено перелік посадових осіб, які наділяються правом дозволу на проведення господарських операцій, правом підпису документів та не визначено в якості додатку зразки підписів таких осіб. Також чітко не визначено терміни та порядок проведення інвентаризації та відшкодування завданих збитків, не визначено перелік первинних документів, які застосовуються підприємством у практичній діяльності, не затверджено графіки документообороту щодо всіх документів, які використовуються підприємством.

Фрагмент робочого плану рахунків щодо обліку дебіторської заборгованості
(на прикладі ТОВ «Універсалпродукт»)

Рахунок першого порядку		Субрахунок	
Код	Найменування	Код	Найменування
1	2	3	4
36	Розрахунки з покупцями та замовниками		
361	Розрахунки з вітчизняними покупцями	361/1	ТОВ «Агросервіс-Плюс»
		361/2	ПП «Еко-Лайн»
		361/3	ТОВ «Технопоставка Груп»
		361/4	ПАТ «Нафтотрейдинг»
		361/5	ТОВ «Сучасні логістичні рішення»
362	Розрахунки з іноземними покупцями і замовниками	362/1	AGROTRADE EXPORT GmbH (Німеччина)
		362/2	SPEQTRA Solutions s.r.o. (Словаччина)
		362/3	VITAPRO INDUSTRIES S.A. (Іспанія)
		362/4	NOVA LOGISTICS GROUP (Польща)
		362/5	GREENFIELD FOODS LTD (Великобританія)

Джерело: розроблено автором для ТОВ «Універсалпродукт»

За результатами проведеного дослідження організації аналітичного обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, нами було запропоновано наступні шляхи удосконалення, а саме:

- в якості додатку до наказу про облікову політику закріпити перелік типових форм первинного обліку розрахунків з дебіторами, які використовуються на ТОВ «Універсалпродукт», зразки підписів відповідальних осіб;

- розробити та затвердити графіки проведення інвентаризації дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт»;

- розробити графіки документообороту первинних документів з обліку розрахунків з різними дебіторами.

Первинні документи виступають базовою інформаційною основою для відображення у бухгалтерському обліку розрахункових операцій, оскільки саме вони забезпечують фіксацію та юридичне підтвердження факту здійснення господарських дій. Їх оформлення відбувається безпосередньо під час проведення операції або невдовзі після її завершення на паперових чи

електронних носіях відповідно до уніфікованих форм. У процесі здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання ключове правове значення має договір купівлі-продажу, який визначає зміст господарських зобов'язань, структуру взаємодії сторін та параметри виконання операцій.

Процедура укладання договору передбачає проходження двох юридичних стадій – формування оферти та отримання акцепту, однак сам договір не відображається в облікових регістрах, оскільки бухгалтерські записи виникають лише після переходу права власності на активи чи послуги. На підприємстві ТОВ «Універсалпродукт» послідовність придбання товарно-матеріальних цінностей включає огляд товару уповноваженою особою, погодження умов постачання, оформлення договору, виписку рахунку, здійснення платіжного доручення через банк та підтвердження надходження коштів постачальникові.

Подальше документування господарських операцій здійснюється відповідно до умов укладених договорів та факту їх виконання шляхом оформлення системи первинних документів. У структурі документального забезпечення обліку розрахунків із покупцями та замовниками провідне місце посідає накладна, яка засвідчує момент переходу права власності на продукцію. Накладна містить інформацію про суб'єктів операції, відповідальну особу, номенклатурні характеристики, кількісні та вартісні показники, а також належні підписи та печатки, що забезпечує юридичну чинність і достовірність облікових даних.

Склад форм первинних документів для відображення облікової інформації про поточну дебіторську заборгованість зображено на рисунку 2.2.

При здійсненні розрахунків із замовниками основним документом, яким підтверджується перехід права власності на товар чи продукцію та виникнення заборгованості, виступає накладна. В ній зазначається назва підприємства постачальника та покупця, прізвище довіреної особи, підстава, номенклатурний номер, найменування (сорт, марка) цінності, одиниця виміру, кількість, ціна та сума оприбуткованих активів, дозвільні підписи та печатка.

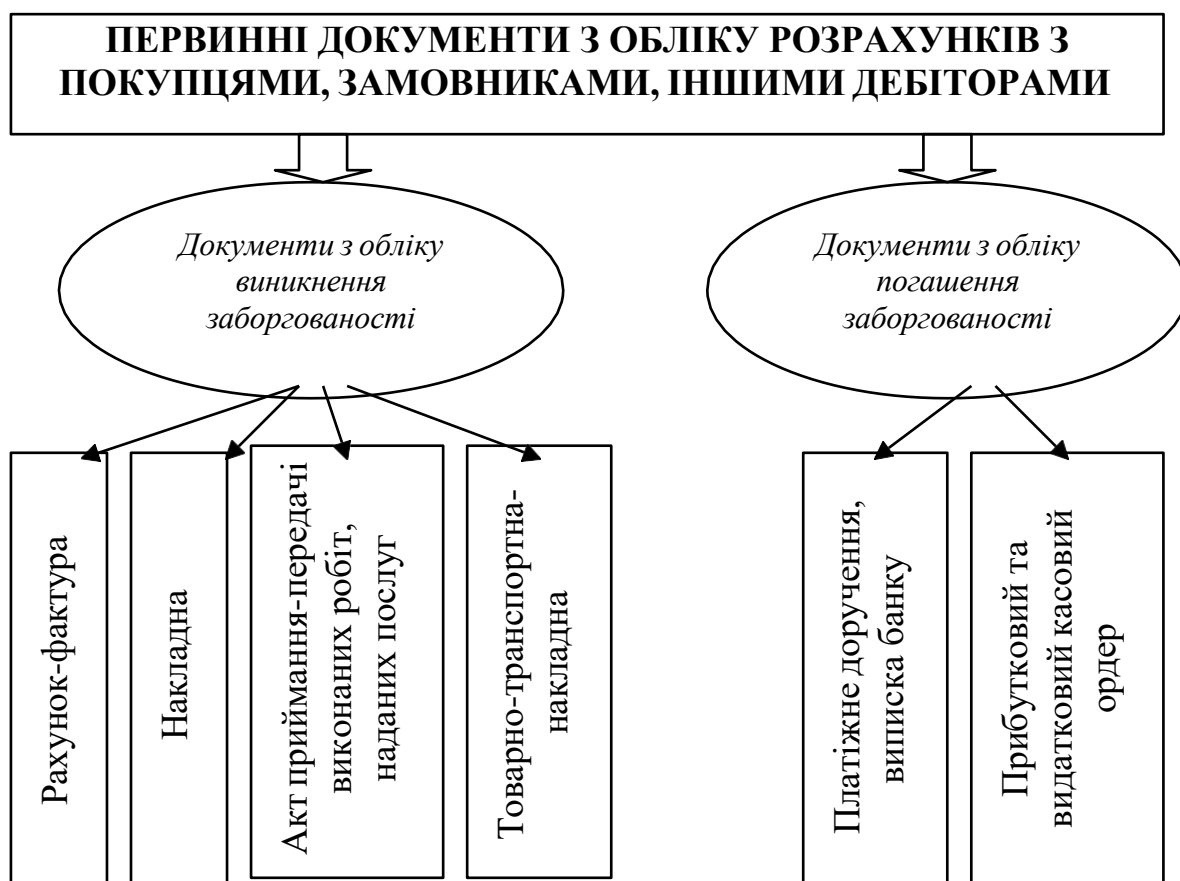

Рис. 2.2. Склад форм первинних документів для відображення даних про поточну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги*

*Джерело: [41]

У разі виявлення розбіжностей між даними постачальника та фактично отриманими активами щодо кількості або якості на підприємстві необхідно забезпечити належне документальне оформлення таких відхилень. Зокрема, під час приймання вантажів обов'язковим є складання комерційного акта, який надає покупцеві підстави для пред'явлення претензій за недостачу або порушення умов поставки. На складі комісія оформлює акт приймання у випадках невідповідності параметрів продукції чи надходження вантажів без супровідних документів. У ситуації виявлення дефектів товарно-матеріальних цінностей складається рекламацийний акт, що слугує підставою для подальшого врегулювання розбіжностей.

Основним документом, що використовується ТОВ «Універсалпродукт» для обліку розрахунків із замовниками за товарними операціями, є рахунок-

фактура, який поєднує в собі функції рахунку на оплату та накладної, що підтверджує факт поставки. Документ містить усі необхідні реквізити: дані про сторони, вантажовідправника та вантажоодержувача, номенклатуру, кількість, ціну, вартість товару та посилення на відповідні платіжні документи. Приймання оборотних активів, що доставляються перевізником, здійснюється на підставі товарно-транспортної накладної, яка оформлюється у чотирьох примірниках і містить повну інформацію про транспортний засіб, характеристики вантажу та дату його отримання. У разі виконання робіт чи надання послуг оформлюється акт приймання-передачі, який підтверджує їх обсяг і вартість.

Документальне забезпечення розрахунків із підзвітними особами включає наказ про відрядження, посвідчення про відрядження та авансовий звіт, до якого додаються всі виправдані документи (чеки, квитанції, проїзні квитки, акти закупівлі тощо). Підприємство також здійснює облік операцій щодо відшкодування матеріальних збитків, що оформлюються відповідними бухгалтерськими розрахунками, протоколами інвентаризаційної комісії та наказами керівника. Для відображення операцій за рахунками дебіторської заборгованості використовуються різні види первинної документації: накладні, транспортні документи, акти виконаних робіт, претензії, бухгалтерські довідки, платіжні документи, рішення судових органів тощо.

Первинні документи, що оформлюються відповідно до вимог законодавства та внутрішніх регламентів підприємства, становлять інформаційну основу для відображення розрахунків з дебіторами та забезпечують коректність записів у системі бухгалтерського обліку. Вони слугують ключовим джерелом даних для формування облікових регістрів, складання фінансової звітності та контролю за своєчасністю й повнотою виконання договірних зобов'язань підприємства. Такий комплекс документального оформлення гарантує правомірність відображення господарських операцій та підвищує рівень достовірності облікової інформації.

Задля підвищення ефективності документального оформлення дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» доцільним є, насамперед, упровадження сучасних систем електронного документообігу, що забезпечують автоматизоване формування первинних документів, їх зберігання, обмін та верифікацію. Використання електронних підписів, контроль статусів документів у режимі реального часу та інтеграція з обліковими системами мінімізують ризик втрати, дублювання та несвоєчасного оформлення документів. Такий підхід сприяє підвищенню достовірності облікових даних і забезпечує своєчасне відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку.

Другим важливим напрямом удосконалення є стандартизація внутрішніх форм первинних документів ТОВ «Універсалпродукт» та регламентація процедур їх оформлення. Розроблення уніфікованих шаблонів для накладних, актів приймання-передачі, рекламацийних документів та претензій дозволяє уникнути помилок, забезпечує повноту реквізитів та знижує ризики юридичної необґрунтованості операцій. Запровадження внутрішніх нормативів документообігу із визначенням відповідальних осіб і строків обробки документів сприяє підвищенню прозорості процесів і зміцненню системи внутрішнього контролю.

Третя пропозиція полягає в посиленні претензійно-рекламаційної роботи як складової управління дебіторською заборгованістю на ТОВ «Універсалпродукт». Формалізація порядку пред'явлення претензій, удосконалення механізму складання рекламацийних актів і створення спеціального реєстру претензій який дозволить оперативно реагувати на порушення умов поставки, забезпечувати документальне підтвердження недочетів або дефектів продукції та відстежувати хід врегулювання кожного випадку. Системне ведення претензійної роботи сприяє зниженню частки сумнівних боргів, мінімізації збитків та підвищенню рівня договірної дисципліни контрагентів.

2.2. Методика обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

У контексті сучасного економічного середовища актуалізується проблематика оптимізації системи управління та підвищення результативності господарської діяльності суб'єктів господарювання. Означені аспекти перебувають у безпосередній кореляції з рівнем організації бухгалтерського обліку та якістю формування релевантної економічної інформації. Облік дебіторської заборгованості займає особливе місце в системі бухгалтерського обліку, оскільки забезпечує моніторинг своєчасності надходження грошових потоків, формує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень і справляє безпосередній вплив на фінансову стійкість підприємства.

На ТОВ «Універсалпродукт» облік довгострокової дебіторської заборгованості здійснюється з використанням рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Призначення даного рахунку полягає в систематизації інформації щодо заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в межах операційного циклу підприємства та підлягає погашенню в термін, що перевищує дванадцять місяців від дати балансу. Структура рахунку 18 представлена наступними субрахунками: 181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду», 182 «Довгострокові векселі одержані», 183 «Інша дебіторська заборгованість» та 184 «Інші необоротні активи». Методологія відображення господарських операцій передбачає фіксацію за дебетом рахунку виникнення або збільшення довгострокової дебіторської заборгованості, тоді як за кредитом відображається її погашення або списання [6, с. 96].

Субрахунок 181 призначений для обліку чистих інвестицій у фінансову оренду відповідно до положень НП(С)БО 14 «Оренда». Субрахунок 182 використовується для відображення векселів, отриманих як забезпечення довгострокових зобов'язань [21].

Субрахунок 183 застосовується для обліку інших категорій довгострокової заборгованості, що не класифікуються за іншими субрахунками, зокрема довгострокових позик працівникам та додаткових розрахункових

операцій. На субрахунку 184 здійснюється облік активів, використання яких підприємством неможливе протягом дванадцяти місяців від дати балансу, включаючи грошові кошти та інші специфічні необоротні активи [21].

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» організовано за принципом індивідуалізації по кожному дебітору з деталізацією за видами заборгованості, строками її виникнення та погашення. Така система забезпечує можливість здійснення моніторингу реальності заборгованості та своєчасності її стягнення.

Момент визнання дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги співпадає з моментом визнання доходу від реалізації, тобто в момент передачі покупцю ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності, за умови можливості достовірної оцінки суми виручки.

Для обліку поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги на ТОВ «Універсалпродукт» застосовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який забезпечує систематизацію інформації про взаєморозрахунки з контрагентами та уможлиблює здійснення контролю за станом розрахунків і формуванням фінансових результатів підприємства. До зазначеного рахунку відкрито субрахунок 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», призначений для обліку розрахунків з вітчизняними покупцями та замовниками.

Організація аналітичного обліку на підприємстві передбачає ведення обліку в розрізі дебіторів у спеціалізованому реєстрі аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Даний реєстр формується щомісяця та містить інформацію щодо сальдо на початок звітного періоду (наявність заборгованості замовників), оборотів за дебетом та кредитом, а також сальдо на кінець звітного місяця. Формування реєстру здійснюється в автоматизованому режимі з використанням програмного забезпечення MASTER:Бухгалтерія.

На підставі даних реєстру аналітичного обліку наприкінці звітного місяця узагальнена інформація транспонується до реєстру синтетичного обліку – журналу по кредиту рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»,

який ведеться в розрізі кореспонденції рахунків. Облікове відображення поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги систематизовано в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Облік поточної дебіторської заборгованості за розрахунками з вітчизняними покупцями та замовниками на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
На умовах наступної оплати					
1.	Відвантажено товари покупцю	Видаткова накладна	361	702	36000,00
2.	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	6412/ ПДВ	6000,00
3.	Відображено собівартість реалізованих товарів	Бухгалтерська довідка розрахунок	902	281	25000,00
4.	Сформовано фінансові результати за даної операції:				
	- віднесено на фінансовий результат дохід від реалізації товарів	Не оформляється	702	791	30000,00
	- віднесено на фінансовий результат собівартість реалізованих товарів		791	902	25000,00
На умовах попередньої оплати					
5.	Отримання попередньої оплати на поточний рахунок від покупця	Виписка банку	311	681	36000,00
6.	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	643	6412/ ПДВ	6000,00
7.	Відвантажено попередньо оплачені товари	Видаткова накладна	361	702	36000,00
8.	Відображено в обліку податкові зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	643	6000,00
9.	Відображено собівартість реалізованих товарів	Бухгалтерська довідка розрахунок	902	281	25000,00
10.	В кінці звітнього періоду проведено залік взаємозаборгованостей	Акт взаєморозрахунків	681	361	36000,00
11.	Сформовано фінансові результати за даної операції:				
	- віднесено на фінансовий результат дохід від реалізації товарів	Не оформляється	702	791	30000,00
	- віднесено на фінансовий результат собівартість реалізованих товарів		791	902	25000,00

Джерело: [11]

Для відображення в балансі достовірної інформації щодо величини дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на ТОВ «Універсалпродукт» формується резерв сумнівних боргів за методом побудованим на основі класифікації дебіторської заборгованості, який базується на припущенні, що тенденція неповернення боргів, яка визначається за минулий період, збережеться і надалі (період 1,5 – 3 роки). Порядок визначення резерву сумнівних боргів на ТОВ «Універсалпродукт» наведено в табл. 2.5. та 2.6.

Таблиця 2.5

Дані для розрахунків резерву сумнівних боргів
(за обліковими даними ТОВ «Універсалпродукт» за 2024 рік)

Квартал	Сальдо дебіторської заборгованості, тис.грн.			Фактично списано дебіторської заборгованості, тис.грн.		
	1 група	2 група	3 група	1 групи	2 групи	3 групи
I	19800	15100	6160	400	390	710
II	18900	14380	3130	380	330	895
III	9800	7200	2475	180	105	903
РАЗОМ	48500	36680	11765	960	825	2508

Джерело: сформовано на основі облікових даних ТОВ «Універсалпродукт» за 2024 рік

Таблиця 2.6

Резерв сумнівних боргів на ТОВ «Універсалпродукт» за 2024 рік

№ з./п.	Групи дебіторської заборгованості	Сальдо дебіторів на 01.10. (грн.)	% боргів	Резерв сумнівних боргів (грн.)
1.	До 6 місяців	19180	$960/48500=0,0197$	$19180*0,0197=377,85$
2.	До 9 місяців	17850	$825/36680=0,0225$	$17850*0,0225=401,63$
3.	До 12 місяців	20190	$2508/11765=0,2132$	$20190*0,2132=4304,51$
	РАЗОМ	57220	x	5083,99

Джерело: сформовано на основі облікових даних ТОВ «Універсалпродукт» за 2024 рік

На ТОВ «Універсалпродукт» для обліку та формування резерву сумнівних боргів застосовується рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів», призначений для систематизації інформації щодо оцінки потенційних втрат від непогашеної дебіторської заборгованості.

Методологія обліку операцій за даним рахунком передбачає відображення за кредитом створення резерву в сумі, детермінованій за результатами аналізу платоспроможності боржників та строків прострочення заборгованості. За дебетом рахунку фіксується списання сумнівних сум, зокрема трансформація дебіторської заборгованості у категорію безнадійної та її елімінація з активів підприємства. Організація аналітичного обліку за рахунком 38 здійснюється в розрізі конкретних боржників або з деталізацією за строками непогашення заборгованості, що забезпечує можливість об'єктивної оцінки ризиків неповернення фінансових ресурсів. Нарахування резерву відображається наприкінці звітного періоду та інкорпорується до складу інших операційних витрат підприємства, справляючи вплив на фінансовий результат та забезпечуючи дотримання принципу обачності [25].

Списання безнадійної дебіторської заборгованості здійснюється за рахунок попередньо сформованого резерву сумнівних боргів. У ситуаціях, коли сума резерву виявляється недостатньою для покриття втрат, перевищення підлягає віднесенню на інші операційні витрати підприємства.

У випадку подальшого надходження коштів від дебіторів, заборгованість яких було попередньо елімінована як безнадійна, відповідні суми визнаються у складі інших операційних доходів. Списана заборгованість підлягає обліку протягом трирічного періоду на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість», що забезпечує моніторинг можливості її відшкодування в разі зміни обставин.

Методичний підхід до відображення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості на підприємстві систематизовано у табл. 2.7, де узагальнено алгоритм облікових процедур та кореспонденцію рахунків.

В процесі проведеного дослідження ідентифіковано методологічні невідповідності в системі обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт».

Облік сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості
на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1.	Відображено створення резерву сумнівних боргів на дату балансу	Бухгалтерська довідка розрахунок	944	381	20000,00
2.	Відображено списання витрат, пов'язаних із створенням резерву сумнівних боргів на фінансові результати підприємства	Не оформляється	791	944	20000,00
3.	Відвантажено товар покупцю	Видаткова накладна	361	702	12600,00
4.	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ у складі вартості відвантаженого товару	Податкова накладна	702	6412\ ПДВ	2100,00
5.	Відображено собівартість реалізованого товару	Бухгалтерська довідка розрахунок	902	28	9000,00
6.	Відображено фінансовий результат від реалізації товару	Не оформляється	702	791	10500,00
			791	902	9000,00
7.	Списано дебіторську заборгованість, визнану безнадійною за рахунок резерву сумнівних боргів	Бухгалтерська довідка розрахунок	381	361	12600,00
8.	Відображено зарахування суми безнадійної заборгованості на позабалансовий рахунок		071	-	12600,00
9.	Відображено списання безнадійної заборгованості з позабалансового рахунка через три роки після визнання її безнадійною		-	071	12600,00

*Джерело: [25]

Насамперед, встановлено некоректність одночасної фіксації збільшення доходів на повну суму дебіторської заборгованості при її відображенні в обліку, коли дані переносяться із первинних облікових регістрів до бухгалтерських форм звітності на підставі рахунку-фактури, виданого підприємством до сплати. Методологічна помилка полягає у тому, що сума до сплати включає також податок на додану вартість, який не може бути класифікований як дохід підприємства. Така практика призводить до завищення показників доходів у

фінансовій звітності та не відповідає положенням національних стандартів бухгалтерського обліку.

По-друге, слід зазначити, що виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві не завжди корелює з визнанням доходу, оскільки дохід має вимірюватися величиною очікуваних грошових надходжень. У ситуаціях, коли підприємство не має достатньої впевненості щодо погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, відображення доходу в поточному звітному періоді є методологічно необґрунтованим. Дебіторська заборгованість підлягає відображенню у фінансовій звітності у грошовій оцінці, яку визначають з урахуванням методики оцінки дебіторської заборгованості у поточному обліку (рис. 2.3).

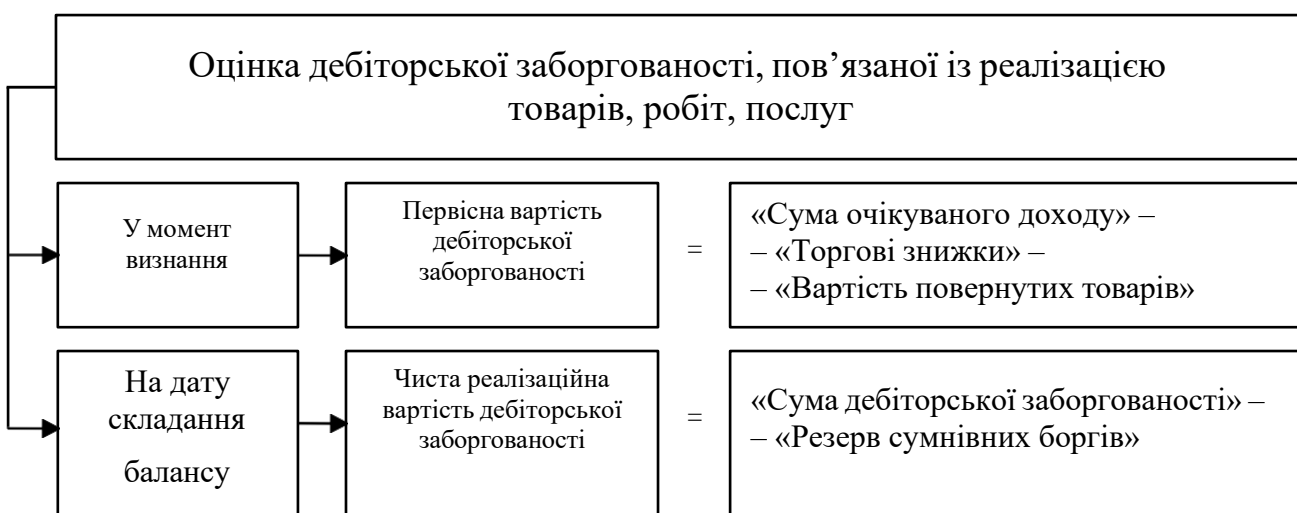

Рис. 2.3. Схема оцінки дебіторської заборгованості, пов'язаної з реалізацією товарів, робіт, послуг (на прикладі ТОВ «Універсалпродукт»)

Джерело: [2, с. 131]

Для забезпечення адекватної оцінки довгострокової дебіторської заборгованості запропоновано здійснювати розрахунок резерву сумнівних боргів для товарної довгострокової дебіторської заборгованості за формулою:

$$PCB = ТВДЛЗ(1+i)^n \cdot Ж, \quad (2.1)$$

де РСБ – сума резерву сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості;

ТВ ДДЗ – теперішня вартість довгострокової дебіторської заборгованості за звітний період;

i – ставка складного відсотка;

n – кількість періодів нарахування відсотків;

K_i – коефіцієнт інфляції за звітний період.

Як наслідок, для диференційованого обліку резерву сумнівних боргів щодо довго- та короткострокової дебіторської заборгованості рекомендовано на ТОВ «Універсалпродукт» імплементувати окремі субрахунки до рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів»:

- 381 «Резерв сумнівних боргів для поточної дебіторської заборгованості»;

- 382 «Резерв сумнівних боргів для довгострокової дебіторської заборгованості».

Для обліку іншої поточної дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» використовується рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами», структура якого представлена відповідними субрахунками (рис. 2.4).

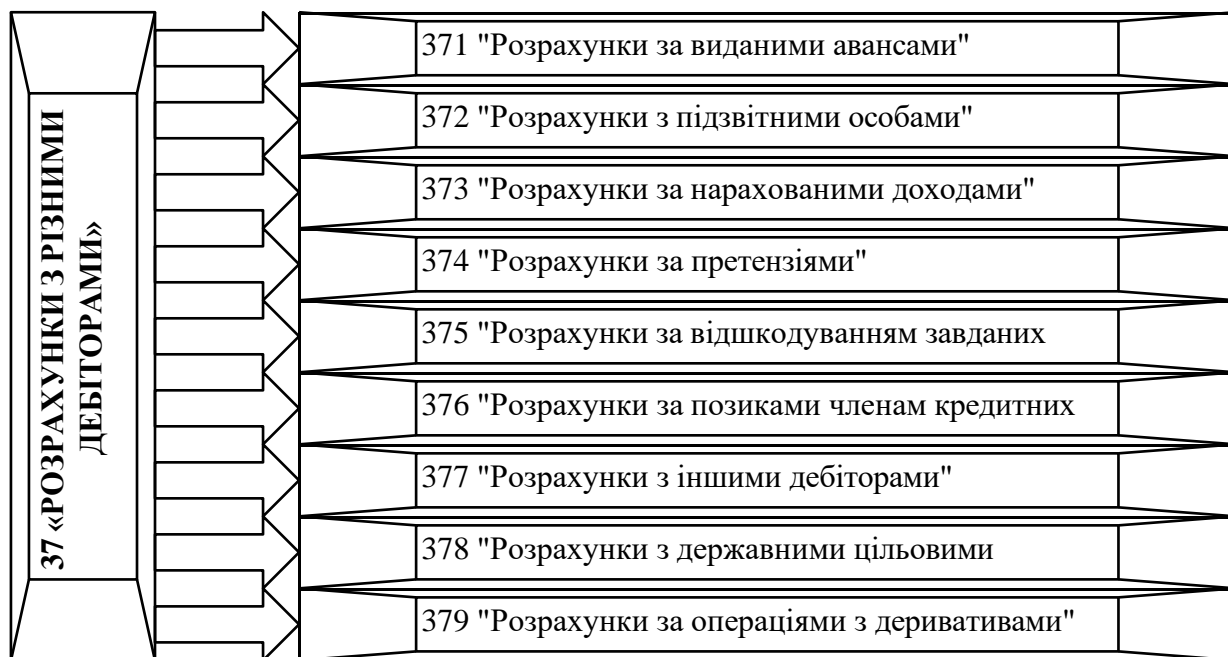

Рис. 2.4. Розрахунки з різними дебіторами у системі субрахунків бухгалтерського обліку

Джерело: [25]

Субрахунки рахунку 37 «Розрахунки з іншими дебіторами» призначені для відображення операцій, які не належать до основних розрахунків з покупцями та замовниками. За дебетом субрахунків фіксується виникнення відповідної дебіторської заборгованості, тоді як за кредитом відображається її погашення, яке може реалізовуватися різними способами залежно від умов договору та характеру розрахункових операцій. Таким чином, рахунок 37 забезпечує систематизацію інформації про всі інші категорії дебіторської заборгованості, що виникає в процесі господарської діяльності підприємства.

Розрахунки з контрагентами можуть здійснюватися як на умовах відстрочення платежу, так і у формі попередньої оплати, що обов'язково визначається в умовах договору купівлі-продажу. ТОВ «Універсалпродукт» переважно функціонує на умовах наступної оплати, проте в окремих випадках підприємство застосовує механізм авансових платежів, що детермінує використання відповідних субрахунків для відображення таких операцій у системі бухгалтерського обліку.

У випадку здійснення передоплати за виробничі запаси, роботи або послуги підприємство використовує активний розрахунковий субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами». За дебетом субрахунку відображається сума авансів, наданих постачальникам і підрядникам, а за кредитом фіксується їх погашення шляхом отримання товарно-матеріальних цінностей, робіт або послуг та відповідного зарахування заборгованості. Така архітектура обліку забезпечує належний контроль за рухом авансових платежів та їх відповідністю умовам укладених договірних зобов'язань.

Аналітичний облік за субрахунком 371 ведеться в розрізі кожного контрагента, якому були надані аванси. Інформація систематизується у відомостях аналітичного обліку виданих авансів, що уможливорює моніторинг розміру та строку виникнення кожної авансової операції. Узагальнення облікових даних здійснюється щомісяця в журналі по рахунку 371, що дозволяє контролювати кореспонденцію рахунків та забезпечує достовірність і повноту відображення авансових розрахунків у системі бухгалтерського обліку.

Облікове відображення розрахунків за виданими авансами систематизовано в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Облік розрахунків за виданими авансами на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1.	Здійснено передоплату постачальнику за матеріали	Платіжне доручення, виписка банку	371	311	36000,00
2.	Відображено непідтверджений податковою накладною податковий кредит з ПДВ	Не оформляється	6442	6441	6000,00
3.	Оприбутковано сировину і матеріали від постачальникам	Прибуткова накладна	201	631	30000,00
4.	Закрито розрахунки з ПДВ	Не оформляється	644	631	6000,00
5.	Виконано залік заборгованостей (передоплати з постачальником)	Акт взаємозвірки	631	371	36000,00
6.	Надійшла від постачальника податкова накладна	Податкова накладна	6415	6442	6000,00

Джерело: [11]

Для реалізації окремих господарських операцій, оплата яких не може бути здійснена безпосередньо через касу підприємства або шляхом перерахування коштів з поточного рахунка, підприємство надає працівникам готівкові кошти під звіт. Підзвітними особами є працівники підприємства, яким на підставі наказу або розпорядження керівника делегуються грошові кошти для здійснення майбутніх витрат. До категорії таких витрат належать, зокрема, витрати на службові відрядження, придбання інвентарю чи невеликих партій матеріалів (товарів), оплату транспортних послуг та інші господарські потреби.

На ТОВ «Універсалпродукт» облік розрахунків із підзвітними особами організовано з використанням активно-пасивного субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами», який відкривається до рахунка 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Зазначений субрахунок призначений для узагальнення інформації про стан та рух заборгованості, що виникає у процесі видачі та використання грошових коштів під звіт.

Сальдо субрахунку 372 може мати як дебетовий, так і кредитовий характер, що зумовлено економічною сутністю розрахунків із підзвітними особами. У фінансовій звітності підприємства відповідні залишки відображаються розгорнуто: дебетове сальдо включається до складу оборотних активів, тоді як кредитове — до складу поточних зобов'язань.

Аналітичний облік за субрахунком 372 ведеться в розрізі кожної підзвітної особи, що забезпечує належний рівень контролю за цільовим використанням виданих коштів, дотриманням установлених строків подання авансових звітів, а також своєчасністю погашення заборгованості.

Синтетичний облік операцій за субрахунком 372 узагальнюється у журналі 3 за кредитом відповідного рахунка. Порядок документального оформлення операцій із підзвітними особами та типова кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку, що застосовується в процесі їх відображення, систематизовані та наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Облік розрахунків із підзвітними особами на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
Облік грошових коштів виданих у підзвіт на відрядження					
1.	Видано аванс на відрядження менеджера підприємства	Видатковий касовий ордер	372.1	301	900,00
2.	Після затвердження авансового звіту списуються витрати на проїзд та проживання у готелі	Звіт про використання коштів виданих у підзвіт на відрядження	92	372.1	300,00
3.	Відображено ПК з ПДВ у складі витрат на проїзд та проживання в готелі	Готельні рахунки	6412/ПДВ	372.1	60,00
4.	Відображено нараховані добові у межах граничної норми	Звіт про використання коштів виданих у підзвіт на відрядження	92	372.1	458,80
5.	Повернуто до каси підприємства Симоненком О.І. решту коштів	Прибутковий касовий ордер	301	372.1	81,20

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6
6.	Відображено списання адміністративних витрат (витрат на відрядження) на фінансові результати підприємства.	Не оформляється	791	92	758,80
Облік грошових коштів виданих у підзвіт на господарські потреби					
7.	Видано кошти на господарські потреби	Видатковий касовий ордер	372.2	301	2400,00
8.	Затверджено авансовий звіт згідно з податними документами	Звіт про використання коштів виданих у підзвіт на відрядження	92	372.2	2150,00
9.	Нараховано оподаткований доход у вигляді заробітної плати	Розрахунково-платіжна відомість	92	661	5000,00
10.	Утримано ПДФО за ставкою 18% із заробітної плати		661	641.2/ ПДФО	723,00
11.	Утримано ПДФО з не повернених вчасно підзвітних коштів за рахунок заробітної плати $(250,00 \times 1,17647) \times 18\% = 44,12$		661	641.2/ ПДФО	44,12

Джерело: [11]

Для обліку розрахунків підприємства за доходами, що підлягають отриманню у вигляді відсотків, дивідендів, роялті та інших надходжень від інвестицій у діяльність інших суб'єктів господарювання, а також доходів, пов'язаних із переданням майна в оренду, використовується рахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами». За дебетом цього рахунка відображається нарахування дебіторської заборгованості за відповідними видами доходів, а за кредитом – її погашення або інше зменшення зобов'язань контрагентів. Дебіторська заборгованість за нарахованими відсотками визнається в сумі різниці між справедливою вартістю заборгованості та номінальним розміром грошових коштів, що підлягають отриманню, якщо таке нарахування виникає внаслідок відстрочення платежу за продукцію, товари, виконані роботи чи надані послуги. Такий підхід забезпечує дотримання принципів обачності та відповідності доходів і витрат у бухгалтерському обліку. Порядок документального відображення операцій за рахунком 373, а також відповідна кореспонденція рахунків систематизовані в табл. 2.10.

Облік розрахунків за нарахованими доходами на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1.	Відображено нарахування доходів у вигляді дивідендів	Протокол установчих зборів засновників, наказ керівника, бухгалтерська довідка	3731	731	6000,00
2.	Відображено отримання дивідендів на поточний рахунок	Виписка банку	311	3731	6000,00
3.	Нараховано роялті	Протокол установчих зборів засновників, наказ керівника, бухгалтерська довідка	3732	733	12000,00
4.	Отримано нараховані доходи від роялті	Виписка банку	311	373.2	12000,00
5.	Віднесено на фінансові результати інші фінансові доходи	Не оформляється	733	792	18000,00

Джерело: [11]

У процесі здійснення господарських операцій із придбання запасів та виконання договірних зобов'язань контрагентами підприємство може зазнавати порушень установлених умов договорів. До найбільш поширених таких порушень належать невідповідність застосованих цін і тарифів договірним умовам, наявність арифметичних помилок у розрахункових документах, нестачі матеріальних цінностей понад норми природного убутку, відхилення асортименту або порушення вимог до упаковки, а також поставка продукції з дефектами чи показниками якості, що не відповідають установленим стандартам і технічним умовам. У разі виникнення зазначених обставин з'являється необхідність забезпечення примусового виконання договірних зобов'язань стороною, яка допустила їх порушення, що зумовлює формування та пред'явлення обґрунтованих претензій. Зазначений процес потребує належного документального оформлення та систематизації відповідної облікової інформації.

Для узагальнення даних щодо порушень договірних умов поставок, а також для забезпечення контролю за дотриманням договірної дисципліни в бухгалтерському обліку використовується субрахунок 374 «Розрахунки за претензіями». На цьому субрахунку відображаються суми претензій, пред'явлених постачальникам, підрядникам або транспортним організаціям, які визнані винними юридичними особами або підтверджені відповідними рішеннями господарського суду. За дебетом субрахунку 374 обліковується виникнення претензій, пов'язаних із розбіжностями у цінах і тарифах, невідповідністю якості матеріальних цінностей, нестачами, виявленими під час транспортування, а також втратами, зумовленими простоями транспортних засобів. Зазначені операції, як правило, кореспондують із кредитом рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» або з іншими рахунками залежно від економічного змісту виявленого порушення.

За кредитом субрахунку 374 відображається погашення пред'явлених претензій, яке може здійснюватися шляхом надходження грошових коштів на поточні рахунки підприємства або шляхом віднесення відповідних сум на витрати у випадках відмови контрагента від відшкодування збитків чи відхилення претензії судовими органами. За необхідності суми претензій можуть кореспондувати з рахунками обліку штрафних санкцій, авансових платежів або розрахунків за грошовими коштами. Претензії, не задоволені за рішенням суду, підлягають поверненню на рахунки первісного їх відображення. Узагальнений порядок бухгалтерського відображення операцій за претензіями наведено в табл. 2.11.

Субрахунок 375 «Розрахунки за відшкодування завданих збитків» призначений для розрахунків за шкоду, заподіяну в результаті нестач і витрат від псування цінностей, нестач і крадіжок готівки, якщо вина особа не встановлена. Аналітичний облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків на ТОВ «Універсалпродукт» ведеться за кожним дебітором окремо.

Облік розрахунків за претензіями на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1.	Перераховано аванс постачальнику за матеріали	Платіжне доручення, виписки банку	371	311	12000,00
2.	Відображено суму невідтвердженого податкового кредиту з ПДВ	Податкова накладна	6442	6441	2000,00
3.	Отримано від постачальника зареєстровану податкову накладну		6415	6442	2000,00
4.	Відображено оприбуткування фактичного отримання матеріалів від постачальника	Прибуткова накладна	201	631	7500,00
5.	Списано раніше відображену суму ПК з ПДВ у складі попередньої оплати за матеріали	Податкова накладна	6441	631	1500,00
6.	Відображено взаємозалік заборгованості	Акт взаємозвірки	631	371	9000,00
7.	Пред'явлена претензія постачальнику на суму недостачі	Претензія	374	371	3000,00
8.	Відображено відшкодування недостачі постачальником по пред'явленій претензії	Виписка банку	311	374	3000,00
9.	Відображено коректування раніше відображеної суми ПК з ПДВ (методом червоного сторно)	Розрахунок коригувань до податкової накладної	6415	6441	500,00

Джерело: [11]

Облікове відображення розрахунків за відшкодуванням завданих збитків представлено в табл. 2.12.

Субрахунок 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок» призначений для обліку заборгованості за позиками, що надаються кредитними спілками, які створюються на підприємствах або за місцем проживання громадян відповідно до чинного законодавства. Зазначений субрахунок використовується виключно суб'єктами господарювання, у структурі яких функціонують кредитні спілки, та забезпечує відображення руху коштів, пов'язаних із наданням і погашенням позик їх членами.

Облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків
на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1.	Відображено заборгованість винної особи по відшкодуванню збитків	Бухгалтерська довідка, яка була складена на основі протоколу інвентаризаційної комісії згоди працівників відшкодувати збитки	375	716	360,00
2.	Нараховано суми відшкодування, яка підлягає перерахуванню в бюджет		716	6416	180,00
3.	Відображено списання доходів на фінансові результати у складі балансової вартості вкрадених запасних частин	Не оформляється	716	791	180,00
4.	Відображено відшкодування винною особою суми збитків	Прибутковий касовий ордер	301	375	360,00
5.	Перераховано суму відшкодування до бюджету	Платіжне доручення, виписка банку	6416	311	180,00

Джерело: [11]

За результатами проведеного дослідження встановлено, що на ТОВ «Універсалпродукт» кредитні спілки не створювалися, а операції з надання позик фізичним особам у межах діяльності таких організацій не здійснювалися. У зв'язку з цим дебіторська заборгованість за позиками членам кредитних спілок на підприємстві відсутня, що зумовлює невикористання субрахунку 376 у системі бухгалтерського обліку.

Водночас субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» застосовується для узагальнення інформації про дебіторську заборгованість, яка за своїм економічним змістом не може бути віднесена до інших субрахунків рахунка 37 «Розрахунки з різними дебіторами». На ньому відображаються розрахунки з юридичними та фізичними особами за операціями, що мають разовий, специфічний або допоміжний характер і не пов'язані безпосередньо з основною діяльністю підприємства.

До складу таких розрахунків належать, зокрема, заборгованість працівників за операціями, не пов'язаними з оплатою праці або підзвітними сумами; розрахунки за орендними операціями; операції в межах спільної діяльності без створення юридичної особи; розрахунки з реалізації необоротних активів і запасів, що не використовуються у виробничому процесі; а також інші види дебіторської заборгованості, для яких не передбачено окремого облікового відображення. Використання субрахунку 377 забезпечує повноту, системність і прозорість обліку розрахунків з дебіторами та сприяє підвищенню аналітичності фінансової інформації.

Дебіторська заборгованість, що відображається на субрахунку 377, має різноманітний економічний зміст і охоплює широкий спектр взаєморозрахунків з юридичними та фізичними особами, що систематизовано у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Економічний зміст розрахункових операцій за субрахунком
377 «Розрахунки з іншими дебіторами»

Категорія дебіторів	Економічний зміст розрахунків
Підприємства та організації	За операціями, що не мають комерційного характеру (наприклад, за виконані роботи та надані послуги установами зв'язку, закладами освіти, науково-дослідними організаціями).
Персонал підприємства	На підставі виконавчих документів судових органів, у тому числі щодо безвідсоткових позик.
Кварти наймачі	У зв'язку з оплатою житлово-комунальних послуг.

Джерело: [11]

Операції за розрахунками з різними дебіторами систематизуються у відомості аналітичного обліку 3.2, де вони групуються за окремими фізичними та юридичними особами, а також деталізуються за видами розрахунків. Після обробки даних кредитові обороти узагальнюються та переносяться підсумковою сумою до журналу 3 за рахунком 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Подальше формування узагальненої інформації про дебіторську заборгованість здійснюється на основі реєстрів синтетичного обліку, які створюються за допомогою програмного забезпечення MASTER:Бухгалтерія та використовуються для відображення відповідних показників у балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства.

За дебетом субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» відображається виникнення заборгованості, тоді як за кредитом — її погашення або списання відповідно до встановленого порядку. Така методика забезпечує можливість контролю за різними видами дебіторської заборгованості, не охопленими іншими субрахунками, і дає змогу оперативно відстежувати зміни у взаєморозрахунках.

Основні бухгалтерські проведення, що відображають специфіку операцій з іншими дебіторами на ТОВ «Універсалпродукт», узагальнено в табл. 2.14, де систематизовано найпоширеніші види операцій та їх кореспонденцію рахунків.

Таблиця 2.14

Облік розрахунків з іншими дебіторами на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з/п	Зміст господарських операцій	Перинний документ	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1.	Відвантажено виробничі запаси (запасні частини) покупцю	Видаткова накладна	3771	712	180000,00
2.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	712	6412	30000,00
3.	Перераховано митниці мито та митні збори	Платіжне доручення	3772	311	4500,00
4.	Відображено суму доходу від здавання в оренду приміщення	Акт приймання-передачі наданих послуг	3773	713	6000,00
5.	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	713	6412	1000,00
6.	Здійснено оплату за інформаційні, юридичні, консалтингові послуги та дослідні роботи стороннім організаціям	Платіжне доручення	3774	311	12000,00

Джерело: [11]

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість в облікових регістрах та фінансовій звітності представлено в табл.2.15.

Аналітичний облік дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» слід здійснювати у розрізі окремих дебіторів. З огляду на запропоновані зміни підходів до оцінки дебіторської заборгованості

рекомендовано вдосконалити структуру активу балансу (Звіту про фінансовий стан) за Розділом 1 «Необоротні активи»: довгострокова дебіторська заборгованість буде відображатися у рядках 1040-1043 балансу й оцінюватися у балансі за дисконтованою вартістю, розрахунок якої наведено на рис. 2.5.

Таблиця 2.15

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у Балансі
(Звіті про фінансовий стан) підприємства

Назва статті	Код рядка балансу	Сальдо рахунку
1	2	3
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	Сальдо Дт 181, 182, 183
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	Сальдо Дт 36 за мінусом Кт 38
Дебіторська заборгованість за розрахунками: - за виданими авансами	1130	Сальдо Дт 371
- з бюджетом	1135	Сальдо Дт 64
- у тому числі з податку на прибуток	1136	Сальдо Дт 371
Дебіторська заборгованість щодо розрахунків за нарахованими доходами (вписаний рядок)	1140	Сальдо Дт 373
Дебіторська заборгованість щодо розрахунків за внутрішніми розрахунками (вписаний рядок)	1145	Сальдо Дт 682, 683 та 36,377 (щодо пов'язаних сторін)
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	Сальдо Дт 372, 374, 375, 376, 377, 378, 65 (якщо авансова сплата ЄСВ)
Інші поточні зобов'язання	1690	Сальдо Кт 372

*Джерело: [39]

На рисунку 2.5 представлено логічну схему визначення дисконтованої вартості довгострокової дебіторської заборгованості, яка відображає послідовність її формування з урахуванням фактору часу та ризику неповернення. Згідно з наведеною схемою, дисконтована вартість розраховується шляхом коригування первісної вартості дебіторської заборгованості на суму сформованого резерву сумнівних боргів, а також на зміну її вартості впродовж звітного періоду, зумовлену застосуванням механізму дисконтування.

Аналітичне представлення формули свідчить, що первісна (номінальна) вартість довгострокової дебіторської заборгованості підлягає зменшенню на

величину резерву сумнівних боргів і додатково коригується на суму зміни вартості, що виникає внаслідок приведення майбутніх грошових потоків до їх теперішньої вартості. Такий підхід дає змогу визначити економічно обґрунтовану реальну вартість дебіторської заборгованості на дату балансу.

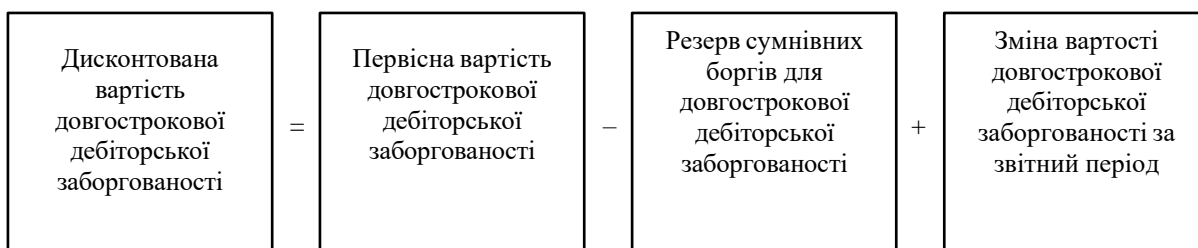

Рис. 2.5. Схема розрахунку дисконтованої вартості довгострокової дебіторської заборгованості*

Джерело: [12]

Запропонована схема ілюструє концептуальний підхід, відповідно до якого довгострокова дебіторська заборгованість у фінансовій звітності має відображатися не за номінальною, а за дисконтованою вартістю. Застосування дисконтування відповідає вимогам міжнародних стандартів фінансової звітності та сприяє підвищенню достовірності й релевантності інформації про активи підприємства у Звіті про фінансовий стан. У результаті забезпечується більш об'єктивне відображення фінансового стану суб'єкта господарювання та узгодженість облікової політики підприємства з сучасними підходами до оцінки фінансових інструментів.

Отже, запропоновані зміни до структури балансу (Звіту про фінансовий стан) створюють передумови для більш правдивого та повного відображення довгострокової дебіторської заборгованості з урахуванням часової вартості грошей, ризиків неповернення та умов сучасного ринкового середовища.

2.3. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві в умовах цифровізації

Динамічний характер функціонування сучасних підприємств зумовлює постійну потребу в інформаційному забезпеченні, яке повинно бути повним, своєчасним, релевантним і достовірним для відображення господарських процесів та формування обґрунтованих управлінських рішень. Базовим джерелом такої інформації виступає система бухгалтерського обліку, яка в умовах цифровізації набуває ключового значення в інформаційно-аналітичному забезпеченні управління.

Комп'ютеризація облікових процесів створює можливості для оперативного формування, обробки та аналізу облікових даних, сприяє підвищенню продуктивності праці облікового персоналу, зниженню ймовірності помилок та посиленню внутрішнього контролю. Впровадження сучасних програмних продуктів істотно розширює функціональні можливості інформаційної системи бухгалтерського обліку, забезпечуючи детальне відображення господарських операцій, руху ресурсів, формування витрат і фінансових результатів діяльності підприємства.

Зазначене створює підґрунтя для підвищення якості управлінських рішень на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях, а також для інтеграції облікової інформації в систему управління підприємством. В умовах ринкової економіки автоматизація бухгалтерського обліку є об'єктивною необхідністю незалежно від форми власності, масштабів діяльності чи організаційної структури суб'єкта господарювання.

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій існує широкий спектр прикладних програмних рішень типу «АРМ бухгалтера», які забезпечують автоматизацію рутинних облікових операцій, підвищують оперативність опрацювання інформації та рівень її аналітичності. Використання таких програмних продуктів потребує оновлення теоретико-методичних підходів до організації бухгалтерського обліку й контролю з урахуванням управлінської спрямованості та вимог цифрового середовища. У результаті

формується сучасна інформаційна модель управління, зорієнтована на підтримку прийняття управлінських рішень.

На ТОВ «Універсалпродукт» застосовується комбінований підхід до організації бухгалтерського обліку, що передбачає поєднання паперового документообігу з автоматизованими методами обробки облікової інформації. Для обліку господарських операцій, зокрема розрахунків з контрагентами, використовується програмний продукт «MASTER:Бухгалтерія», який характеризується високим рівнем автоматизації, адаптивністю до потреб підприємства та гнучкістю налаштувань.

У системі «MASTER:Бухгалтерія» облік розрахунків з контрагентами здійснюється за різними алгоритмами залежно від визначення першої події відповідно до вимог податкового та бухгалтерського законодавства, а саме:

- першою подією є перерахування грошових коштів;
- першою подією є оприбуткування товарно-матеріальних цінностей.

Автоматизований облік передбачає чітко регламентований документообіг, який забезпечує послідовність формування первинних, розрахункових і відпускних документів. Схему документообігу при автоматизованому обліку розрахунків із покупцями та замовниками ТОВ «Універсалпродукт» наведено на рис. 2.6.

Процес формування договірної, розрахункової та відпускної документації в автоматизованій системі обліку реалізується шляхом поетапного використання функціональних інструментів програмного забезпечення. Створення документа «Договір» є вихідним етапом та слугує підставою для подальшого формування рахунку-фактури, в якому автоматично відображаються дані щодо номенклатури продукції, її вартості, умов постачання та відвантаження на основі умов договору й довідкової інформації системи. При цьому рахунок-фактура в програмі виконує функцію документа-замовлення та не формує бухгалтерських проведення, що відповідає логіці автоматизованої організації облікового процесу.

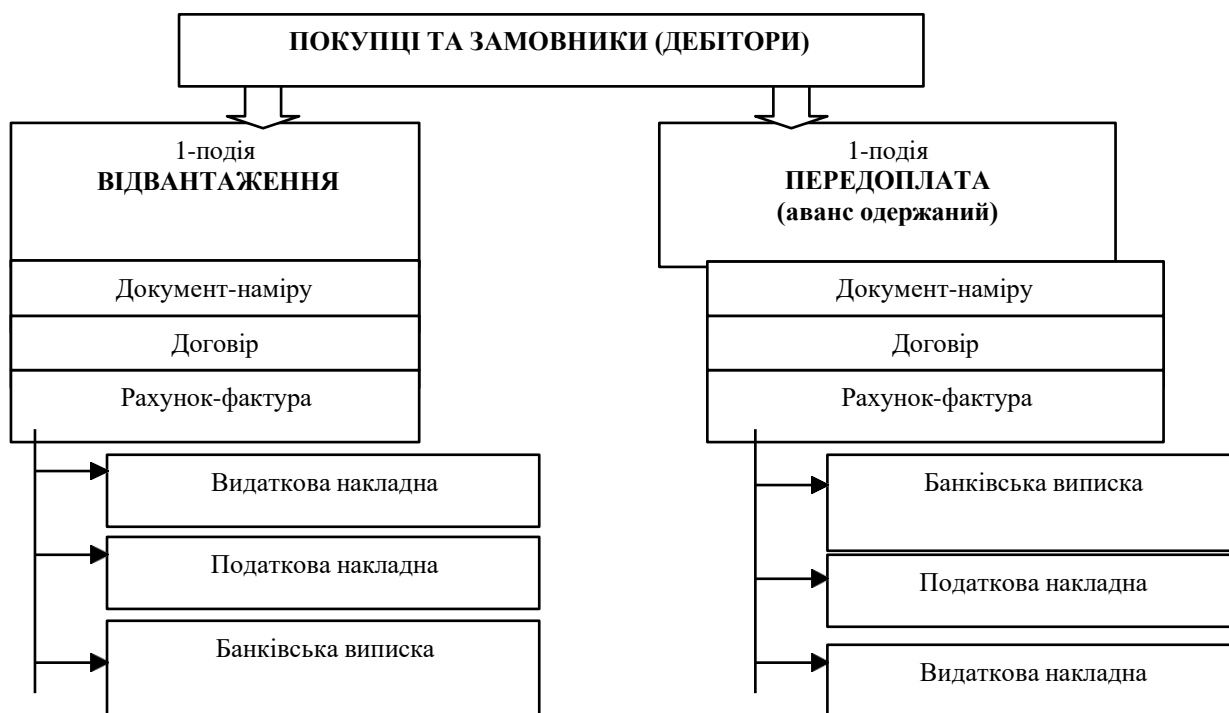

Рис. 2.6. Схема документообігу при автоматизованому обліку розрахунків із покупцями та замовниками в системі «MASTER:Бухгалтерія»

Джерело: [19]

Подальший етап автоматизованого документообігу передбачає формування видаткової накладної на підставі договору або рахунку-фактури, яка підтверджує відпуск товарно-матеріальних цінностей та забезпечує автоматичне відображення відповідних бухгалтерських проведення; на її основі генеруються податкова накладна й банківська виписка, а коректність обліку контролюється за допомогою стандартних звітів, зокрема оборотно-сальдової відомості. Облік розрахунків з підзвітними особами в інформаційній системі здійснюється щодо придбання матеріальних цінностей і службових відряджень із використанням уніфікованих документів («Посвідчення на відрядження», «Авансовий звіт»), що забезпечує належне документальне оформлення, контроль витрат та своєчасне їх відображення в бухгалтерському обліку.

Основним недоліком сучасних систем автоматизації обліку розрахунків із дебіторами, зокрема програмного забезпечення, що використовується на ТОВ «Універсалпродукт», є їх вузька спрямованість переважно на потреби

фінансового бухгалтерського обліку. Такі системи не забезпечують повноцінної підтримки управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, оскільки обмежуються фіксацією господарських операцій без належного аналітичного, контрольного та прогностичного інструментарію.

Рис. 2.7. Порядок обліку розрахунків з підзвітними особами при відрядженні в програмі «MASTER:Бухгалтерія»

Джерело: [19]

В умовах цифрової трансформації діяльності підприємств актуалізується потреба у впровадженні інтегрованих інформаційних рішень, орієнтованих на моніторинг стану розрахунків, оцінювання ризиків непогашення заборгованості, контроль строків виконання зобов'язань та формування управлінської аналітики для прийняття обґрунтованих рішень.

Послідовність оформлення документів з обліку розрахунків з підзвітними особами на ТОВ «Універсалпродукт» при здійсненні господарських потреб наведена на рис. 2.8.

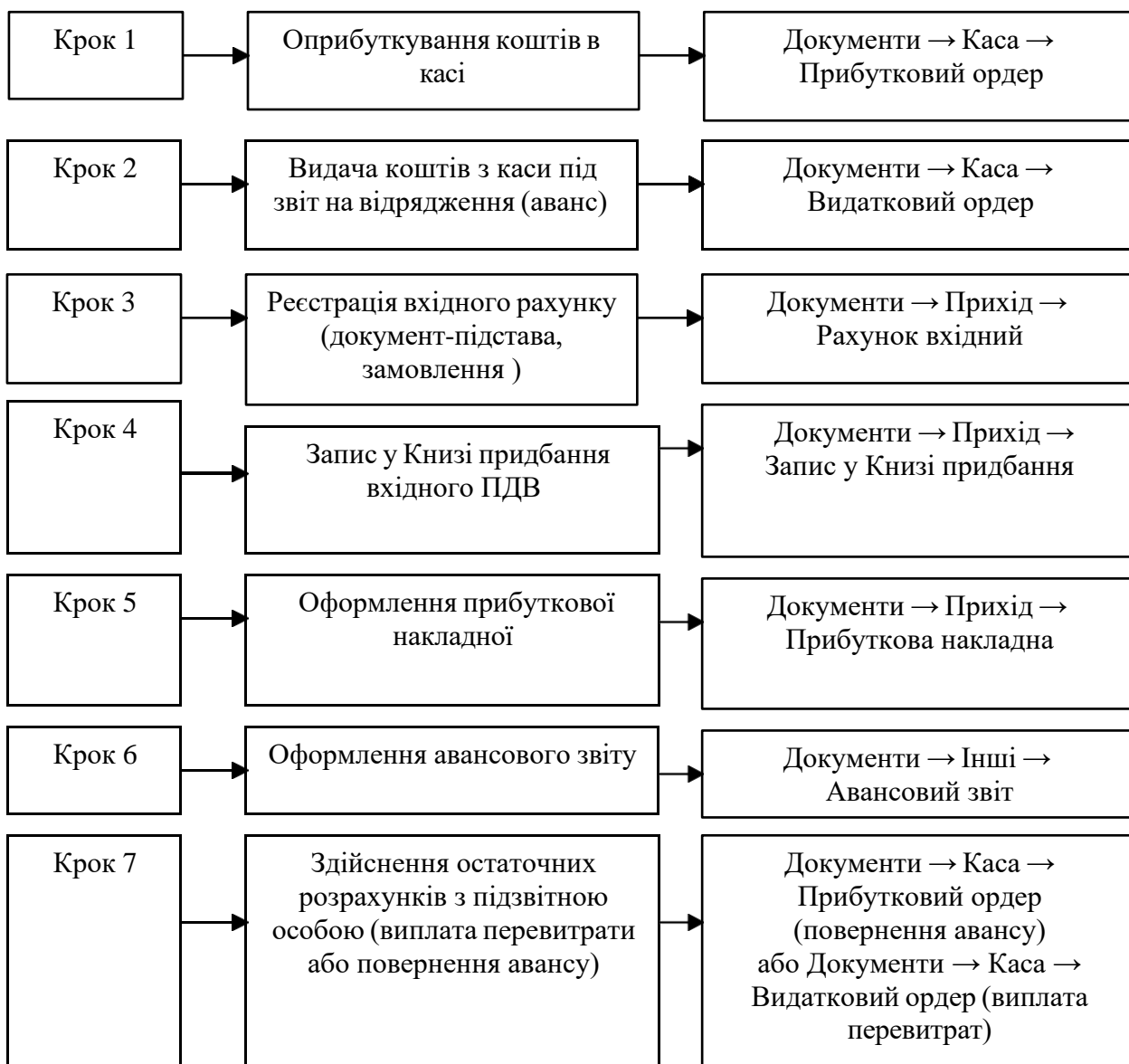

Рис. 2.8. Порядок обліку розрахунків з підзвітними особами (господарські потреби) в програмі «MASTER:Бухгалтерія»

Джерело: [19]

Окрім використання програмного продукту «MASTER:Бухгалтерія», у практичній діяльності ТОВ «Універсалпродукт» доцільним є впровадження CRM-систем як інструментів комплексної оптимізації управлінських і облікових процесів. Такі системи забезпечують розширення інформаційного середовища підприємства за рахунок накопичення, структурування та аналітичної обробки даних про клієнтів, контрагентів і партнерів, що підвищує ефективність контролю взаєморозрахунків і якість управлінських рішень.

Зокрема, використання CRM-платформ типу «BS Integrator» сприяє інтеграції облікової та управлінської інформації, підвищенню оперативності доступу до даних і їх використанню в аналітичних цілях. У зв'язку з цим доцільним є розроблення методики впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку, орієнтованої на інформаційні потреби управлінського та облікового персоналу. Така методика передбачає поетапне прийняття рішення щодо автоматизації на основі оцінки потреб менеджменту в оперативній, аналітичній і прогнозній інформації, а також потреб бухгалтерської служби у скороченні ручної праці, прискоренні обробки документів і формуванні зведеної звітності. За наявності хоча б однієї з визначених груп потреб впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку є економічно та організаційно обґрунтованим.

Процес упровадження складається з кількох етапів. На підготовчому етапі виявляються напрями розвитку підприємства, досліджується стан системи управління та бухгалтерського обліку, затверджується комісія з упровадження КСБО, визначаються схеми документообігу, руху документів, строки складання внутрішньої звітності, а також повноваження структурних підрозділів. На етапі впровадження укладається договір, удосконалюється організація ведення обліку, обирається та встановлюється програмне забезпечення, проводиться навчання облікового персоналу.

Після завершення запуску системи починається післявпроваджувальний супровід: здійснюється поточне обслуговування програми, оновлення її версій, налагодження, коригування та перенесення даних, оптимізація системи для потреб управління та бухгалтерського обліку. Завершальним елементом є аналіз того, наскільки впроваджена система забезпечує управлінський персонал необхідною обліковою інформацією, та визначення напрямів для подальшого удосконалення системи.

У вказаних системах накопичується вся інформація стосовно взаємодії «клієнт – підприємство». При цьому бухгалтер також може отримати будь-яку інформацію про клієнта, простежити історію його контактів з підприємством, уточнити, хто відповідає за роботу з конкретним клієнтом, проконтролювати терміни контактів та подання документів з урахуванням специфіки цього підприємства.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного дослідження організації та методики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості сформульовано узагальнені науково обґрунтовані висновки.

Раціонально організована система бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості забезпечує повноцінну реалізацію його інформаційної, контрольної та аналітичної функцій, а також сприяє впорядкованості й узгодженості облікових процедур. У межах дослідження проаналізовано організаційний, методичний і технічний елементи облікової політики підприємства в частині відображення дебіторської заборгованості. Встановлено, що наказ про облікову політику ТОВ «Універсалпродукт» не містить переліку посадових осіб, уповноважених на здійснення господарських операцій і підписання первинних документів, а також зразків їхніх підписів, що знижує рівень формалізації та внутрішнього контролю облікового процесу.

Задля вдосконалення організації облікової роботи запропоновано доповнити облікову політику підприємства положеннями щодо переліку типових форм первинних документів за розрахунками з дебіторами, затвердження зразків підписів відповідальних осіб, розроблення графіків інвентаризації дебіторської заборгованості та формування раціонального графіка документообігу. Акцентовано увагу на визначальній ролі належного документального оформлення господарських операцій, у зв'язку з чим проаналізовано склад і зміст первинних документів, що застосовуються для

обліку розрахунків із покупцями, замовниками, підзвітними особами та іншими дебіторами.

Дослідження аналітичного й синтетичного обліку дало змогу ідентифікувати систему рахунків, на яких узагальнюється інформація про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість. З метою підвищення аналітичності обліку обґрунтовано доцільність запровадження додаткових субрахунків до рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів», зокрема: 381 «Резерв сумнівних боргів за поточною дебіторською заборгованістю» та 382 «Резерв сумнівних боргів за довгостроковою дебіторською заборгованістю».

Встановлено, що розвиток цифрових технологій обумовлює необхідність удосконалення теоретико-методичних підходів до організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю дебіторської заборгованості з орієнтацією на управлінські потреби. Формування ефективної інформаційної моделі управління передбачає підвищення рівня автоматизації облікових процесів. У ході дослідження з'ясовано, що на ТОВ «Універсалпродукт» застосовується комбінована форма ведення обліку, яка поєднує паперову та автоматизовану технології, а обробка облікової інформації здійснюється з використанням програмного продукту «MASTER:Бухгалтерія», що забезпечує оперативність, системність і достовірність облікових даних.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

3.1. Організаційні засади аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

Перехід від планової до ринкової економіки зумовив трансформацію умов господарювання підприємств, однак практика діяльності багатьох з них і надалі зберігає орієнтацію на традиційні підходи до управління та аналізу. Це пояснюється мінливістю ринкового середовища, наявністю сталих контрагентських зв'язків, обмеженою конкуренцією та використанням усталеного набору фінансово-економічних показників.

У сучасних умовах відбувається вдосконалення методичних підходів до економічного аналізу, зокрема щодо показників дебіторської заборгованості: уточнюються коефіцієнти, переглядаються окремі етапи аналізу та розширюється коло аналітичних завдань. Водночас загальна логіка та послідовність методики економічного аналізу зберігають свою наукову сталість.

Економічний аналіз як наукова дисципліна характеризується системністю, орієнтацією на дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ, оцінюванням ефективності їх змін та визначенням економічних і соціальних наслідків управлінських рішень. Його результати слугують підґрунтям для прийняття оптимальних управлінських рішень, виявлення внутрішніх резервів розвитку, оцінювання конкурентоспроможності підприємства та формування економічної політики. У цьому контексті економічний аналіз доцільно трактувати як систему спеціальних знань щодо дослідження економічних процесів у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості з метою обґрунтування управлінських рішень [31].

Процес економічного аналізу здійснюється поетапно. На підготовчому етапі визначаються мета, завдання, строки проведення аналізу, виконавці, джерела інформації, період дослідження та формуються аналітичні таблиці.

Другий етап передбачає перевірку повноти, достовірності та формальної правильності вихідної інформації. На третьому етапі здійснюється аналітична обробка даних шляхом розрахунку відхилень, коефіцієнтів, середніх величин, групування показників і факторного аналізу. Четвертий етап полягає в узагальненні результатів, формуванні висновків і підготовці аналітичних матеріалів для управлінського персоналу. П'ятий етап спрямований на розроблення організаційно-технічних заходів щодо усунення виявлених недоліків і використання виявлених резервів підвищення ефективності діяльності [40].

Узагальнення аналітичних результатів є ключовим етапом, оскільки забезпечує синтез впливу позитивних і негативних чинників на результати діяльності підприємства. Узагальнені дані систематизуються у вигляді аналітичних таблиць, графіків і діаграм, що слугують основою для підготовки аналітичних записок і прийняття управлінських рішень.

Інформаційну базу аналізу дебіторської заборгованості становлять дані реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, а також показники фінансової звітності, зокрема Балансу (Звіту про фінансовий стан), Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) і Приміток до річної фінансової звітності.

Метод аналізу дебіторської заборгованості передбачає комплексне дослідження господарських процесів із використанням системи показників з метою мобілізації внутрішніх резервів і підвищення ефективності діяльності підприємства. У межах методики застосовуються традиційні логічні прийоми (порівняння, групування, використання середніх і відносних величин, графічні та табличні методи), а також методи детермінованого й стохастичного факторного аналізу, зокрема ланцюгових підстановок, кореляційного та інтегрального аналізу.

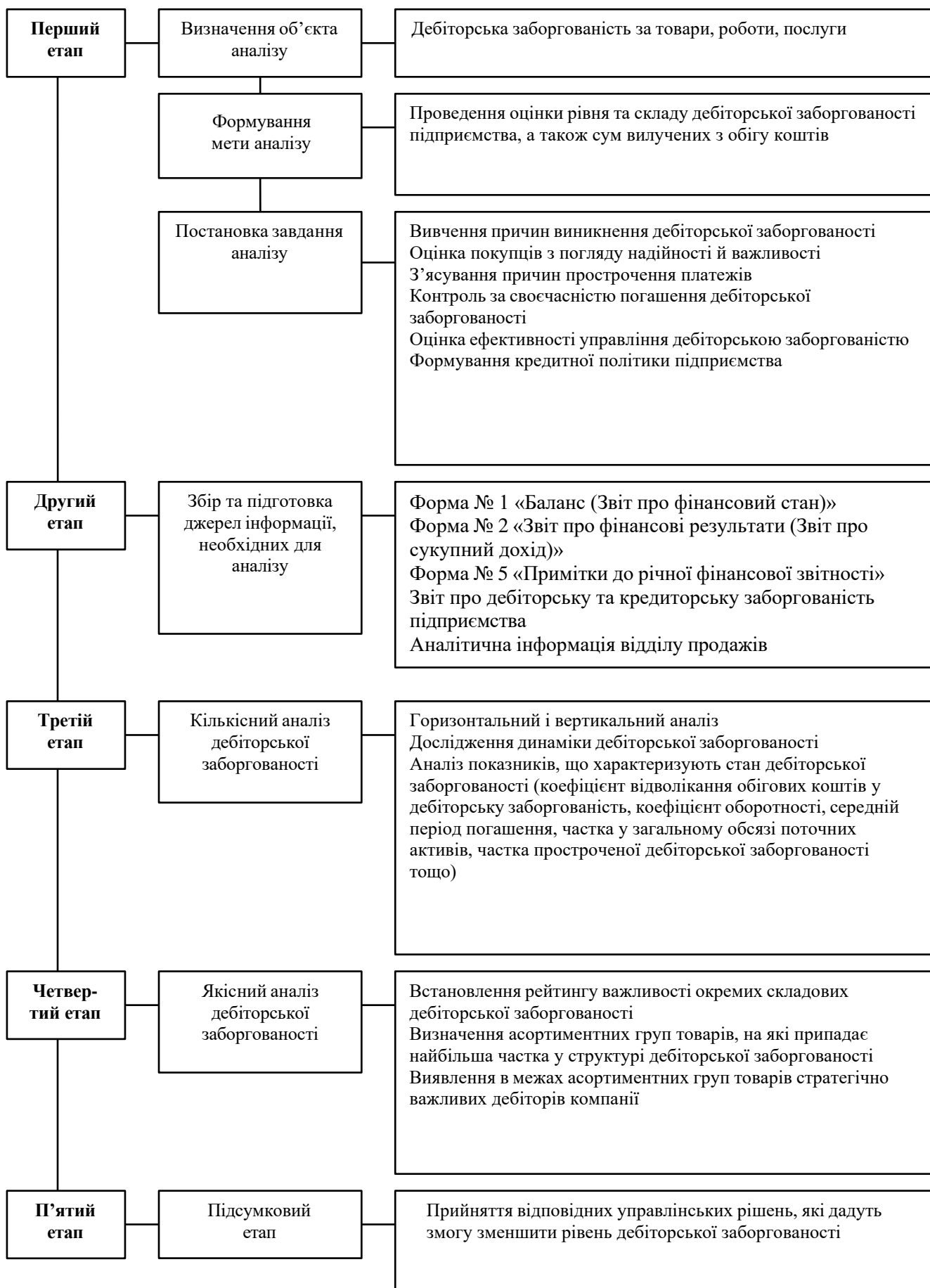

Рис. 3.1. Етапи аналізу дебіторської заборгованості

Джерело: [6, с. 97]

Комплексна модель аналізу дебіторської заборгованості передбачає послідовне дослідження її складу, структури, динаміки та якості. Особливе значення має якісний аналіз заборгованості за строками виникнення та погашення, що дає змогу своєчасно виявляти прострочені борги, оцінювати ефективність кредитної політики підприємства та результативність управлінських рішень у сфері розрахункових відносин з покупцями і замовниками.

Групування дебіторської заборгованості становить практичну цінність для промислових та торгівельних підприємств, значно спрощує процедуру проведення інвентаризації стану розрахунків з дебіторами. Для вирішення такого питання потрібно застосовувати також і якісний аналіз, основним завданням якого є виявлення видів продукції, за якими виникає найбільша дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Завдяки цьому стає також можливим визначення найбільш цінних клієнтів підприємства (наприклад, основних постачальників, посередників, споживачів та інших суб'єктів ринкової інфраструктури), основних видів продукції, за якими найчастіше виникає дебіторська заборгованість.

3.2. Методика аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

Методика аналізу дебіторської заборгованості має важливе значення для оцінювання фінансового стану та результативності діяльності підприємства, оскільки обсяг і швидкість її обертання безпосередньо впливають на рівень прибутковості, ліквідність та рентабельність капіталу. Особливої уваги потребує перевірка правильності відображення дебіторської та кредиторської заборгованості, адже операції за цими рахунками істотно впливають на формування підсумкових показників бухгалтерського балансу та фінансової звітності в цілому.

Наявність простроченої дебіторської заборгованості є ознакою недостатньо ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства. До такої заборгованості належать суми за розрахунками з покупцями та

замовниками за товари, роботи й послуги, не сплачені у встановлені договором строки, а також непогашені вчасно довгострокові та короткострокові кредити і позики. Виявлення таких сум зумовлює необхідність отримання детальної аналітичної інформації в розрізі кожного дебітора з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо врегулювання або списання заборгованості.

Оцінювання динаміки та структурних змін дебіторської заборгованості здійснюється шляхом порівняння абсолютних величин її залишків за окремими статтями на початок і кінець звітного періоду. Аналогічному аналізу підлягають узагальнені показники поточної та довгострокової дебіторської заборгованості. Такий підхід дає змогу виявити тенденції зростання або скорочення заборгованості, а також оцінити зміни її питомої ваги у складі оборотних активів.

У процесі аналізу дебіторської заборгованості доцільно визначити її обсяг, структуру, строки виникнення та погашення, а також динаміку змін у часі. Особлива увага приділяється дослідженню простроченої дебіторської заборгованості на підставі даних балансу та аналітичного обліку, що дозволяє оцінити рівень платіжної дисципліни контрагентів і вплив заборгованості на фінансову стійкість підприємства (табл. 3.1).

За результатами аналізу структури дебіторської заборгованості (табл. 3.1) встановлено, що у 2022-2024 рр. на підприємстві відсутня довгострокова дебіторська заборгованість, що свідчить про орієнтацію діяльності на короткострокові розрахункові відносини та зниження ризиків довготривалого вилучення коштів з обороту. У структурі поточної дебіторської заборгованості спостерігаються суттєві зміни. Так, у 2022 році домінуючою була заборгованість за товари, роботи, послуги (61,33 %), однак уже у 2023–2024 рр. її частка істотно скоротилася (до 1,65 % і 5,01 % відповідно). Натомість у 2023–2024 рр. різко зросла питома вага іншої поточної дебіторської заборгованості, яка у 2023 році становила 98,19 %, а у 2024 році – 94,29 %.

Таблиця 3.1

Результати аналізу структури дебіторської заборгованості
на ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022-2024 рр.

Види дебіторської заборгованості	2022 рік		2023 рік		2024 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7
Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-	-	-	-	-
Поточна дебіторська заборгованість:						
- за товари, роботи, послуги	773,0	61,33	146,3	1,65	319,6	5,01
- за розрахунками з бюджетом	34,3	2,72	14,5	0,16	44,2	0,69
- за нарахованими доходами	256,2	20,33	0,0	0,00	0	0,00
Інша поточна заборгованість	196,9	15,62	8726,3	98,19	6009,6	94,29
Разом	1260,4	100,00	8887,1	100,00	6373,4	100,00

Джерело: фінансова звітність ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022-2024 рр

Така структура свідчить про концентрацію дебіторської заборгованості за менш деталізованими та потенційно ризиковішими статтями, що ускладнює контроль і підвищує ймовірність виникнення сумнівних боргів. Заборгованість за розрахунками з бюджетом та за нарахованими доходами протягом аналізованого періоду не має системного характеру та займає незначну частку в загальному обсязі дебіторської заборгованості.

Таблиця 3.2

Результати аналізу динаміки дебіторської заборгованості
на ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022 – 2024 рр., (тис. грн.)

Вид дебіторської заборгованості	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення (+\ -)		Відносне відхилення (%)	
				2023р. до 2022р.	2024р. до 2023р.	2023р. до 2022р.	2024р. до 2023р.
Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-	-	-	-	-	-
Поточна дебіторська заборгованість:							
за товари, роботи, послуги	773,0	146,3	319,6	-626,7	+173,3	-81,07	+118,46
за розрахунками з бюджетом	34,3	14,5	44,2	-19,8	+29,7	-57,73	+204,83
за нарахованими доходами	256,2	0	0	-256,2	-	-	-
Інша поточна заборгованість	196,9	8726,3	6009,6	+8529,4	-2716,7	+4331,8	+31,13
Разом	1260,4	8887,1	6373,4	+7626,7	-2513,7	+605,1	_-28,3

Джерело: фінансова звітність ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022-2024 рр.

Аналіз динаміки дебіторської заборгованості (табл. 3.2) показує істотні коливання її загального обсягу. У 2024 році порівняно з 2023 роком загальна сума дебіторської заборгованості зменшилася на 372,7 тис. грн (–28,3 %), що можна оцінити позитивно з позиції прискорення оборотності коштів. Водночас у 2024 році спостерігається різке зростання дебіторської заборгованості на 4852,4 тис. грн (+605,1 %), що є негативною тенденцією та свідчить про істотне вилучення оборотних ресурсів з господарського обороту. Основним фактором такого зростання стала інша поточна дебіторська заборгованість, обсяг якої у 2024 році збільшився більш ніж у 31 раз порівняно з 2022 роком. Заборгованість за товари, роботи та послуги у 2023 році суттєво скоротилася, проте у 2024 році знову зросла, що вказує на нестабільність розрахункової дисципліни з покупцями та замовниками.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що дебіторська заборгованість ТОВ «Універсалпродукт» характеризується високою мінливістю обсягів і структури, а також концентрацією значної її частки в статті «інша поточна дебіторська заборгованість», що знижує прозорість облікової інформації та ускладнює управління розрахунками.

Задля визначення ефективності здійснених розрахунків ТОВ «Універсалпродукт» за 2024 рік проводять аналіз порівняння сум дебіторської заборгованості (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
на ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2024 рік, (тис. грн.)

№ з./п.	Показники	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення	
				Дебіторської	Кредиторської
1.	Заборгованість за товари, роботи, послуги	319,6	4122,4	-	3802,8
2.	За розрахунками з бюджетом	44,2	3,2	41,0	-
3.	За розрахунками з оплати праці	-	65	-	65
4.	За розрахунками зі страхування	-	21,1	-	21,1
5.	Інша заборгованість	6009,6	187,2	5822,4	-
	РАЗОМ	6373,4	4398,9	1974,5	-

Джерело: фінансова звітність ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2024 рік

Порівняльний аналіз за 2024 рік показав, що загальний обсяг дебіторської заборгованості (6373,4 тис. грн) перевищує кредиторську (4398,9 тис. грн) на 1974,5 тис. грн. Така ситуація свідчить про відволікання значних фінансових ресурсів з обороту підприємства.

Найбільше перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською спостерігається за статтею «інша дебіторська заборгованість» (+5822,4 тис. грн), що підтверджує наявність суттєвих проблем у контролі неопераційних розрахунків. Водночас за розрахунками за товари, роботи та послуги підприємство має значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською (-3802,8 тис. грн), що свідчить про активне використання комерційного кредиту постачальників.

У процесі аналізу необхідно вивчити дебіторську заборгованість, установити законність і терміни виникнення, виявити нормальну і невинуватну заборгованість [27, с. 72].

На фінансове стан підприємства впливає не сама наявність дебіторської заборгованості, а її розмір, рух і форма, тобто чим викликана ця заборгованість. Виникнення дебіторської заборгованості являє собою об'єктивний процес у господарській діяльності при системі безготівкових розрахунків - так само, як і поява кредиторської заборгованості. Розрізняють нормальну і невинуватну заборгованість. До невинуватної заборгованості відноситься заборгованість по претензіям, відшкодуванню матеріального збитку (нестачі, розкрадань, псування цінностей) і ін. Невинуватна дебіторська заборгованість являє собою форму незаконного відволікання оборотних коштів і порушення фінансової дисципліни [28].

Отже, проведемо аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» по строках погашення, дані аналізу представлені в табл. 3.4.

Проведений аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за строками погашення свідчить про істотні зміни як

у загальному обсязі дебіторської заборгованості, так і в її структурі протягом 2022–2024 років.

Таблиця 3.4

Аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ»

за строками погашення протягом 2022-2024 рр.

Вид дебіторської заборгованості	Строки					Разом
	До 1 міс.	1-3 міс.	3-6 міс.	6-9 міс.	9-12 міс.	
1	2	3	4	5	6	7
2022 рік						
Заборгованість за товари, роботи, послуги	345,6	234,1	193,3	-	-	773,0
Заборгованість за розрахунками з бюджетом	12,1	4,6	11,5	6,1	-	34,3
Заборгованість за нарахованими доходами	112,5	45,6	23,5	54,5	20,1	256,2
Інша поточна заборгованість	111,2	34,3	43,3	8,1	-	196,9
Разом	581,4	318,6	271,6	68,7	20,1	1260,4
2023 рік						
Заборгованість за товари, роботи, послуги	45,6	-	34,8	-	65,9	146,3
Заборгованість за розрахунками з бюджетом	10,1	-	1,7	1,9	0,8	14,5
Інша поточна заборгованість	5467,3	897,8	567,8	1234,8	558,6	8726,3
Разом	5523,0	897,8	604,3	1236,7	625,3	8887,1
2024 рік						
Заборгованість за товари, роботи, послуги	-	213,6	-	-	106,0	319,6
Заборгованість за розрахунками з бюджетом	22,2	11,0	-	11,0	-	44,2
Інша поточна заборгованість	412,1	4211,1	1386,4	-	-	6009,6
Разом	434,3	4435,7	1386,4	11,0	106,0	6373,4

Джерело: фінансова звітність ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022-2024 рр.

У 2022 році загальна сума дебіторської заборгованості становила 1260,4 тис. грн, при цьому переважна її частка була зосереджена у короткострокових строках погашення (до 3 місяців), що загалом свідчить про відносно задовільну платіжну дисципліну контрагентів. Основну частку становила заборгованість за товари, роботи та послуги, а також інша поточна заборгованість. Частка

простроченої заборгованості (понад 6 місяців) була незначною, що позитивно характеризує політику управління розрахунками з дебіторами.

У 2023 році спостерігається різке зростання дебіторської заборгованості до 8887,1 тис. грн, що більш ніж у 7 разів перевищує показник 2022 року. Основним чинником такого зростання стала інша поточна заборгованість, яка сформувала левову частку загального обсягу. Водночас структура строків погашення погіршилась: суттєво зросла частка заборгованості зі строком погашення 6–9 місяців та 9–12 місяців, що свідчить про накопичення прострочених боргів і зниження ефективності контролю за розрахунками з дебіторами.

У 2024 році загальна сума дебіторської заборгованості зменшилась до 6373,4 тис. грн, що є позитивною тенденцією порівняно з 2023 роком. Водночас структура заборгованості залишається проблемною: значна її частка зосереджена у строках 1–3 місяці та 3–6 місяців, а також зберігається заборгованість із тривалими строками погашення (9-12 місяців). Основним джерелом дебіторської заборгованості, як і в попередньому році, залишається інша поточна заборгованість, що потребує детального аналізу її складу та економічної обґрунтованості.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що дебіторська заборгованість ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» у 2022-2024 рр. характеризується високою мінливістю та тенденцією до накопичення прострочених сум, особливо у 2023 році. Це негативно впливає на ліквідність підприємства та уповільнює оборотність оборотного капіталу.

З метою підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю на ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» доцільно: посилити контроль за строками погашення заборгованості та дотриманням договірних умов; деталізувати склад іншої поточної дебіторської заборгованості та визначити економічно необґрунтовані суми; запровадити більш жорстку кредитну політику щодо контрагентів із високим рівнем прострочення;

активніше застосовувати механізми претензійно-позовної роботи та стимулювання своєчасних розрахунків.

Результати аналізу динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» за термінами погашення наведені на рис. 3.2.

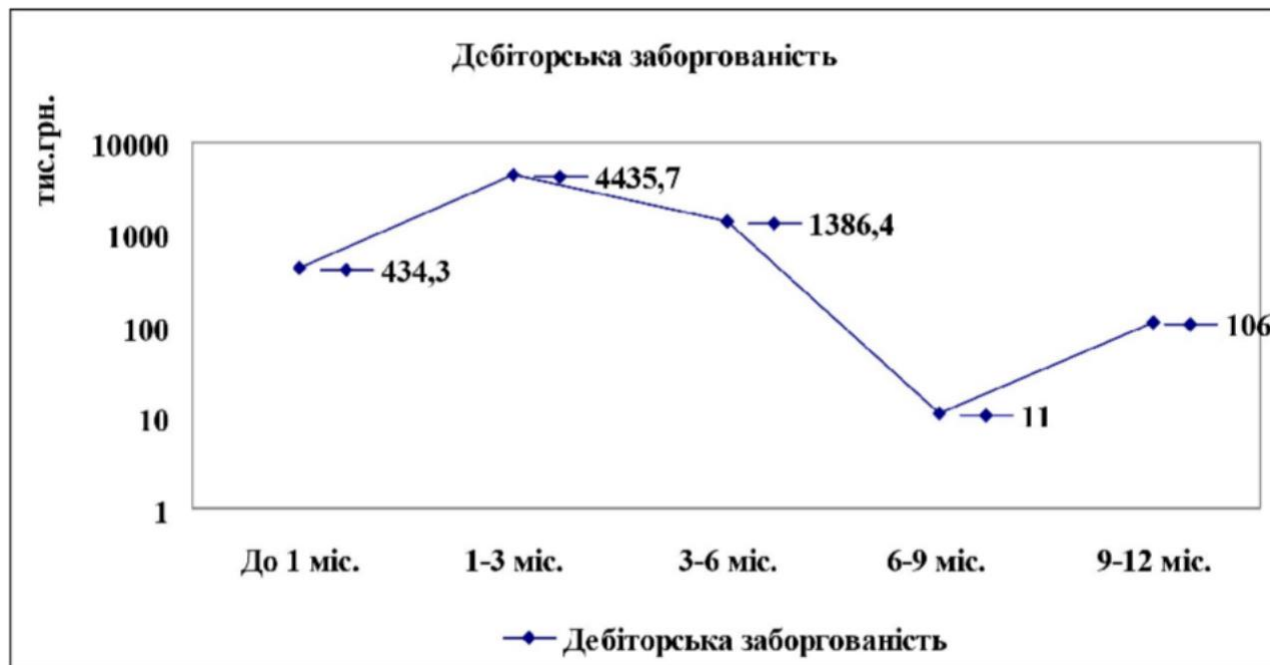

Рис. 3.2. Динаміка дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» за термінами погашення в 2024 році

Джерело: фінансова звітність ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022-2024 рр.

Зростання абсолютних обсягів дебіторської заборгованості порівняно з попереднім звітним періодом є потенційно негативним сигналом і потребує оцінки платоспроможності підприємства та рівня його ліквідності. Для підтримання належної платоспроможності підприємству необхідно забезпечувати такий залишок коштів на поточному рахунку, який би покривав різницю між короткостроковою кредиторською заборгованістю та поточною дебіторською заборгованістю, очікуваною до погашення в тому ж періоді. Водночас як низька ліквідність створює ризик фінансових ускладнень, так і надмірно високий рівень ліквідності свідчить про неефективне використання оборотних активів, що негативно впливає на рентабельність і ділову активність підприємства.

Ефективність управління дебіторською заборгованістю визначається показниками її оборотності, які відображають швидкість перетворення боргових вимог у грошові кошти. Оборотність дебіторської заборгованості характеризує рівень кредитного контролю підприємства, адже надання відстрочки платежу фактично означає кредитування покупців. Тривалість обороту показує середній строк отримання оплати за реалізовану продукцію та є важливим індикатором ефективності використання оборотного капіталу. Прискорення оборотності досягається шляхом раціонального використання ресурсів, недопущення надмірних запасів, мінімізації відволікання коштів у дебіторську заборгованість і попереднього аналізу платоспроможності контрагентів, що в результаті сприяє вивільненню коштів з обороту та зростанню прибутковості підприємства.

Таблиця 3.5

Характеристика показників оборотності дебіторської заборгованості

№ з./п.	Назва показника	Формула для розрахунку	Характеристика
1	2	3	4
1.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кд.з.)	Чиста виручка від <u>реалізації продукції</u> Середньорічна вартість дебіторської заборгованості	Відображає в скільки раз виручка перевищує середню дебіторську заборгованість. Теоретичне значення – збільшення в динаміці
2..	Період погашення дебіторської заборгованості (Чд.з.)	$\frac{360}{\text{Кд.з.}}$	Відображає середній період часу, на протязі якого відбудеться погашення дебіторської заборгованості. Теоретичне значення – зменшення в динаміці
3.	Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів	$\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Поточні активи}}$	Відображає питому вагу дебіторської заборгованості в складі оборотних активів підприємства

Джерело: узагальнено на основі [28]

Під час дослідження, нами було проаналізовано показники оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 роки, що наведено у табл. 3.6.

Результати аналізу свідчать, що у 2022-2024 роках діяльність ТОВ «Універсалпродукт» супроводжувалася зростанням обсягів реалізації, що підтверджується стабільним збільшенням чистої виручки від реалізації продукції. Водночас темпи зростання середньорічної дебіторської заборгованості значно перевищували темпи приросту виручки, особливо у 2023 році. Це призвело до різкого зниження коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості з 2,64 у 2022 році до 0,97 у 2023-2024 роках, що свідчить про уповільнення обороту коштів, вкладених у розрахунки з покупцями.

Таблиця 3.6

Результати аналізу оборотності дебіторської заборгованості
ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 рр., (тис. грн.)

Показники	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення (+\/-)		Відносне відхилення (%)	
				2023р. до 2022р.	2024р. до 2023р.	2023р. до 2022р.	2024р. до 2023р.
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3827,2	4922,3	7381,5	+1095,1	+2459,2	28,61	49,96
2. Середньорічна вартість дебіторської заборгованості	1451,6	5073,8	7630,3	+3622,2	+2556,5	249,53	50,39
3. Оборотні активи	2499,5	9166,7	6714,8	+6667,2	-2451,9	266,74	-26,75
4. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кд.з.)	2,64	0,97	0,97	-1,67	-	-63,26	-
5. Період погашення дебіторської заборгованості (Чд.з. (зменш.))	136	371	371	+235	-	172,79	-
6. Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів (ПВд.з.)	0,58	0,55	1,14	-0,03	0,59	-5,17	107,27

Джерело: фінансова звітність ТОВ «УНІВЕРСАЛПРОДУКТ» за 2022-2024 рр.

Негативною тенденцією є суттєве зростання періоду погашення дебіторської заборгованості з 136 днів у 2022 році до 371 дня у 2023–2024

роках, що вказує на погіршення платіжної дисципліни контрагентів та підвищення ризику відволікання оборотного капіталу. Крім того, у 2024 році частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів зросла до 1,14, що означає надмірну концентрацію активів у дебіторській формі та негативно впливає на ліквідність підприємства. Загалом отримані результати підтверджують необхідність посилення контролю за розрахунками з покупцями, перегляду кредитної політики та впровадження заходів щодо прискорення інкасації дебіторської заборгованості з метою підвищення фінансової стійкості та ділової активності підприємства.

3.3. Напрями вдосконалення аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

За результатами аналізу дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності розрахунків із дебіторами та стабілізацію грошових потоків підприємства. Зокрема, доцільним є впровадження системного планування доходів і витрат за видами діяльності (операційною, фінансовою, інвестиційною) з помісячною деталізацією, а також прогнозування джерел залучення позикового капіталу в умовах дефіциту грошових коштів. Такий підхід дозволяє забезпечити збалансований чистий рух коштів і підтримувати належний рівень платоспроможності.

Задля прискорення інкасації дебіторської заборгованості запропоновано застосування інструментів активної кредитної політики, зокрема переходу на повну або часткову передоплату, скорочення строків товарного кредиту, використання цінових знижок при розрахунках готівкою. Водночас для мінімізації ризиків простроченої заборгованості доцільним є залучення таких фінансових механізмів, як факторинг, вексельні форми розрахунків, банківське кредитування, а також оптимізація структури активів шляхом продажу або передачі в оренду неактивної частини основних засобів.

Важливою методологічною складовою сучасного економічного аналізу є орієнтація на пошук оптимальних управлінських рішень із використанням цифрових технологій обробки економічної інформації. Застосування програмних засобів, зокрема Microsoft Excel, забезпечує оперативність і аналітичну глибину розрахунків. Для підвищення якості управління дебіторською заборгованістю запропоновано використання інтегрованого ABC- та XYZ-аналізу, що дозволяє класифікувати дебіторів за рівнем значущості та стабільності надходжень і сформувати матрицю управлінських пріоритетів для прийняття обґрунтованих рішень.

Таблиця 3.7

Матриця об'єднання результатів ABC- і XYZ-аналізу дебіторської заборгованості

Вагомість дебіторської заборгованості клієнта по товарній групі:	Ступінь важливості клієнта / товарної групи	Найвища	Помірна	Найменша
Найбільша		AX	AY	AZ
Помірна		BX	BY	BZ
Найменша		CX	CY	CZ

Джерело: [47]

Напрями удосконалення аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» доцільно пов'язувати з підвищенням аналітичної обґрунтованості управлінських рішень та інтеграцією фінансового аналізу в систему оперативного і стратегічного управління підприємством. Насамперед аналіз дебіторської заборгованості має здійснюватися на основі системного підходу з урахуванням її обсягів, структури, строків погашення та рівня ризику неповернення, що забезпечить комплексну оцінку впливу дебіторської заборгованості на ліквідність і платоспроможність підприємства. Важливим напрямом є посилення прогностичної складової аналізу шляхом планування грошових надходжень у розрізі дебіторів і періодів, що дозволить своєчасно виявляти можливі касові розриви та коригувати фінансову політику.

Подальше удосконалення аналізу доцільно здійснювати через застосування сучасних аналітичних методів, зокрема поєднання ABC- та XYZ-аналізу для класифікації дебіторів за рівнем значущості та стабільності надходжень. Це дає змогу диференціювати підходи до управління дебіторською заборгованістю, визначати пріоритетні групи контрагентів і концентрувати управлінські зусилля на найбільш ризикових або фінансово вагомих сегментах. Одночасно доцільним є розширення системи показників аналізу за рахунок коефіцієнтів оборотності, середнього строку інкасації та частки простроченої заборгованості, що підвищує інформативність аналітичних висновків.

Важливим напрямом удосконалення є цифровізація аналітичних процедур та використання інформаційних технологій обробки економічних даних. Автоматизація розрахунків на базі електронних таблиць і спеціалізованих програмних засобів забезпечує оперативність аналізу, знижує ймовірність помилок і створює передумови для сценарного та оптимізаційного моделювання. У результаті аналіз дебіторської заборгованості перетворюється на дієвий інструмент управління грошовими потоками, підвищення фінансової стійкості та мінімізації ризиків господарської діяльності ТОВ «Універсалпродукт».

Дослідженням встановлено, що для ефективного управління дебіторською заборгованістю ТОВ «Універсалпродукт» має виконати такі заходи:

1. Здійснювати попередню перевірку клієнтів щодо можливості своєчасного погашення ними заборгованості.

2. Сформуванню рейтинг кредитоспроможності клієнтів і відмовитися від подальшої співпраці з клієнтами, з низьким кредитним рейтингом. При формуванні рейтингу потрібно врахувати такі чинники як загальний термін співробітництва із клієнтом, середньомісячний обсяг продажів або вартість наданих послуг, швидкість обороту дебіторської заборгованості клієнта, суми й терміни простроченої дебіторської заборгованості, оцінка важливості клієнта для організації.

3. Визначити критерії надання товарного кредиту, його граничний розмір, терміни відстрочення повернення боргу, розмір та порядок надання знижок, форму штрафних санкцій.

4. Класифікувати дебіторську заборгованість за різними ознаками (за боржниками, строками виникнення та термінами погашення, підставами виникнення дебіторської заборгованості) з метою встановлення групи основних клієнтів, які забезпечують підприємству найбільший прибуток і втрачати яких небажано; визначити групи неплатників, у яких необхідно вимагати термінове погашення боргу; встановити види продукції чи наданих послуг, за якими найбільш імовірно виникнення заборгованості.

5. Організувати ведення реєстру дебіторської заборгованості та виокремити прострочену дебіторську заборгованість.

6. Провести реальну оцінку вартості й швидкості обороту дебіторської заборгованості.

7. Внести інформацію щодо запланованих сум погашення дебіторської заборгованості до фінансового плану підприємства і здійснювати контроль за його виконанням.

8. Запроваджувати інші сучасні методи управління дебіторською заборгованістю, такі як факторинг, страхування фінансових ризиків, використання оплати векселями.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження аналізу дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» зроблені наступні висновки.

Обґрунтовано, що в умовах ринкової трансформації дебіторська заборгованість стає одним із ключових об'єктів управлінського впливу, а ефективність її аналізу визначається системністю, етапністю та орієнтацією на причинно-наслідкові зв'язки фінансово-господарських процесів. Встановлено, що організація аналізу дебіторської заборгованості має ґрунтуватися на чітко визначених етапах (підготовка, перевірка інформації, аналітична обробка,

узагальнення результатів і розроблення заходів), а також на належній інформаційній базі, сформованій даними бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Узагальнення результатів через таблиці, графіки та аналітичні записки забезпечує практичну придатність висновків для управлінського персоналу та прийняття оптимальних рішень.

Проведений аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» за 2022-2024 рр. показав, що підприємство не має довгострокової дебіторської заборгованості, що знижує ризики довготривалого відволікання коштів з обороту. Водночас виявлено істотну мінливість обсягів і структури поточної дебіторської заборгованості: у 2023 році її сума зросла до 8887,1 тис. грн, після чого у 2024 році зменшилася до 6373,4 тис. грн. Домінуючою складовою протягом 2023-2024 рр. виступає «інша поточна дебіторська заборгованість» (98,19 % у 2023 р. та 94,29 % у 2024 р.), що знижує прозорість розрахунків, ускладнює контроль і підвищує ризики виникнення сумнівних боргів. Порівняльний аналіз за 2024 рік засвідчив перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською на 1974,5 тис. грн, що свідчить про значне вилучення фінансових ресурсів з обороту, тоді як за розрахунками за товари, роботи й послуги підприємство фактично використовує комерційний кредит постачальників (перевищення кредиторської заборгованості).

Оцінювання заборгованості за строками погашення підтвердило погіршення платіжної дисципліни у 2023 році через зростання частки боргів із тривалими строками (6–12 місяців) та збереження ризикової структури у 2024 році. Аналіз оборотності дебіторської заборгованості показав уповільнення інкасації коштів: коефіцієнт оборотності знизився з 2,64 у 2022 році до 0,97 у 2023–2024 рр., а період погашення збільшився з 136 до 371 дня, що негативно впливає на ліквідність і ділову активність підприємства. Отримані результати обґрунтовують необхідність посилення кредитного контролю, деталізації складу «іншої» заборгованості та застосування сучасних інструментів управління.

Запропоновано напрями вдосконалення аналізу дебіторської заборгованості, які передбачають інтеграцію аналітичних процедур у систему фінансового планування та управління грошовими потоками, цифровізацію розрахунків із використанням інформаційних технологій, а також застосування якісних методів класифікації дебіторів (ABC- та XYZ-аналіз) для формування матриці управлінських пріоритетів. Практичні заходи мають включати попередню оцінку платоспроможності клієнтів, формування кредитного рейтингу, визначення параметрів товарного кредиту, ведення реєстру та моніторинг прострочених сум, а також використання інструментів прискорення інкасації (факторинг, векселі, страхування ризиків). Реалізація запропонованих підходів дозволить підвищити прозорість розрахунків, скоротити строки погашення заборгованості, вивільнити оборотний капітал та посилити фінансову стійкість ТОВ «Універсалпродукт».

РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ ДЕБІТОРАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

4.1. Організація аудиторської перевірки дебіторської заборгованості на підприємстві

У ринковій економіці підвищення результативності діяльності підприємства неможливе без дієвого фінансового контролю за реалізацією управлінських рішень, спрямованого на підтвердження їх законності та економічної доцільності. Контроль як функція управління розглядається як система спостереження і перевірки процесів функціонування підприємства та його фактичного стану з метою оцінювання обґрунтованості й ефективності управлінських дій, виявлення відхилень від установлених критеріїв, усунення негативних явищ і попередження недоліків у фінансово-економічній діяльності. У цьому контексті зовнішній контроль, реалізований через аудиторські послуги, набуває особливого значення, оскільки забезпечує незалежну оцінку достовірності облікової інформації та підвищує якість фінансової звітності підприємства.

Разом із тим питання методичного забезпечення аудиторських послуг щодо перевірки дебіторської заборгованості відповідно до вимог НП(С)БО залишаються недостатньо розвиненими з огляду на потреби інформатизованого суспільства та підвищення вимог до прозорості розрахунків. Попри наявність наукових напрацювань з окремих аспектів аудиту дебіторської заборгованості, у практичній площині відчувається дефіцит цілісного організаційного підходу до надання таких послуг. Аудиторська перевірка дозволяє своєчасно виявляти помилки у відображенні дебіторської заборгованості, мінімізувати ризики викривлень у фінансовій звітності та, за наявності відповідних умов у договорі, знижувати ймовірність застосування штрафних санкцій контролюючими органами.

Процес надання аудиторських послуг доцільно структурувати у вигляді послідовності взаємопов'язаних етапів, кожен з яких передбачає виконання

комплексу аудиторських процедур і потребує отримання точної, достовірної, надійної та своєчасної інформації для формування аудиторського судження. Раціонально виокремлювати чотири етапи: узгоджувально-підготовчий, етап планування, етап виконання (здійснення процедур) та етап узагальнення результатів. На узгоджувально-підготовчому етапі конкретизуються завдання перевірки, визначаються суб'єкти аудиторських послуг, здійснюється ділове листування та укладається договір. Ключовим завданням при цьому є перевірка бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на предмет достовірності, законності, реальності, повноти та доцільності відображення операцій її виникнення і погашення відповідно до чинного законодавства та НП(С)БО. Вибір аудитора (аудиторської фірми) доцільно здійснювати з урахуванням спектра й якості послуг, рівня ціни, професійного досвіду, строків виконання робіт і ступеня відповідальності за результати перевірки [4].

Мета аудиту дебіторської заборгованості полягає у встановленні достовірності даних та правильності її облікового відображення, повноти і своєчасності фіксації інформації в первинних документах, регістрах та фінансовій звітності, а також відповідності обліку прийнятій обліковій політиці підприємства і вимогам нормативно-правових актів. Об'єктами аудиту виступають розрахунки та пов'язані з ними облікові процедури, зокрема розрахунки з покупцями й замовниками, з бюджетом, з різними дебіторами, за претензіями, за відшкодуванням збитків, з підзвітними особами тощо. Важливим елементом організації аудиту є чітке формулювання завдань аудиторської перевірки, що забезпечує цілеспрямованість процедур, підвищує доказовість аудиторських висновків та сприяє прийняттю управлінських рішень щодо оптимізації розрахункової дисципліни і зниження ризиків неповернення дебіторської заборгованості [48, с. 23].

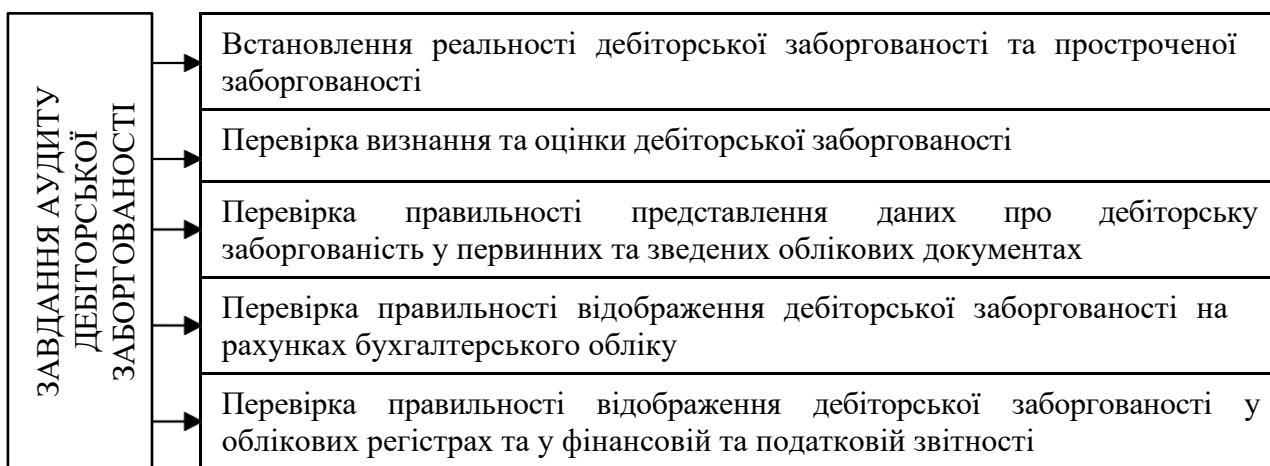

Рис. 4.1. Завдання аудиту дебіторської заборгованості

Джерело: узагальнено на основі [26]

Сформульовані завдання аудиту дебіторської заборгованості створюють методичну основу для оперативного збору, обробки та узагальнення інформації щодо формування показників поточної і довгострокової дебіторської заборгованості, що підвищує результативність аудиторської перевірки. Важливу роль у цьому процесі відіграє система інформаційного забезпечення аудиту, яка вже на етапі планування контрольних процедур дає змогу оптимізувати обсяг і склад інформації, необхідної для досягнення поставлених цілей, а також своєчасно виявити відхилення у фінансово-господарській діяльності підприємства, зокрема в частині облікового відображення дебіторської заборгованості.

Інформаційне забезпечення аудиторської перевірки є невід'ємним елементом організації аудиту та охоплює сукупність первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності та внутрішніх розпорядчих документів підприємства, що використовуються змогу аудитору сформувати достатню й належну доказову базу. Чітке визначення переліку таких джерел інформації дозволяє систематизувати аудиторські процедури, забезпечити їх цілеспрямованість і підвищити обґрунтованість аудиторських висновків. За умови застосування надійних контрольних методів система інформаційного забезпечення сприяє повному виконанню завдань аудиту дебіторської заборгованості та мінімізації аудиторського ризику.

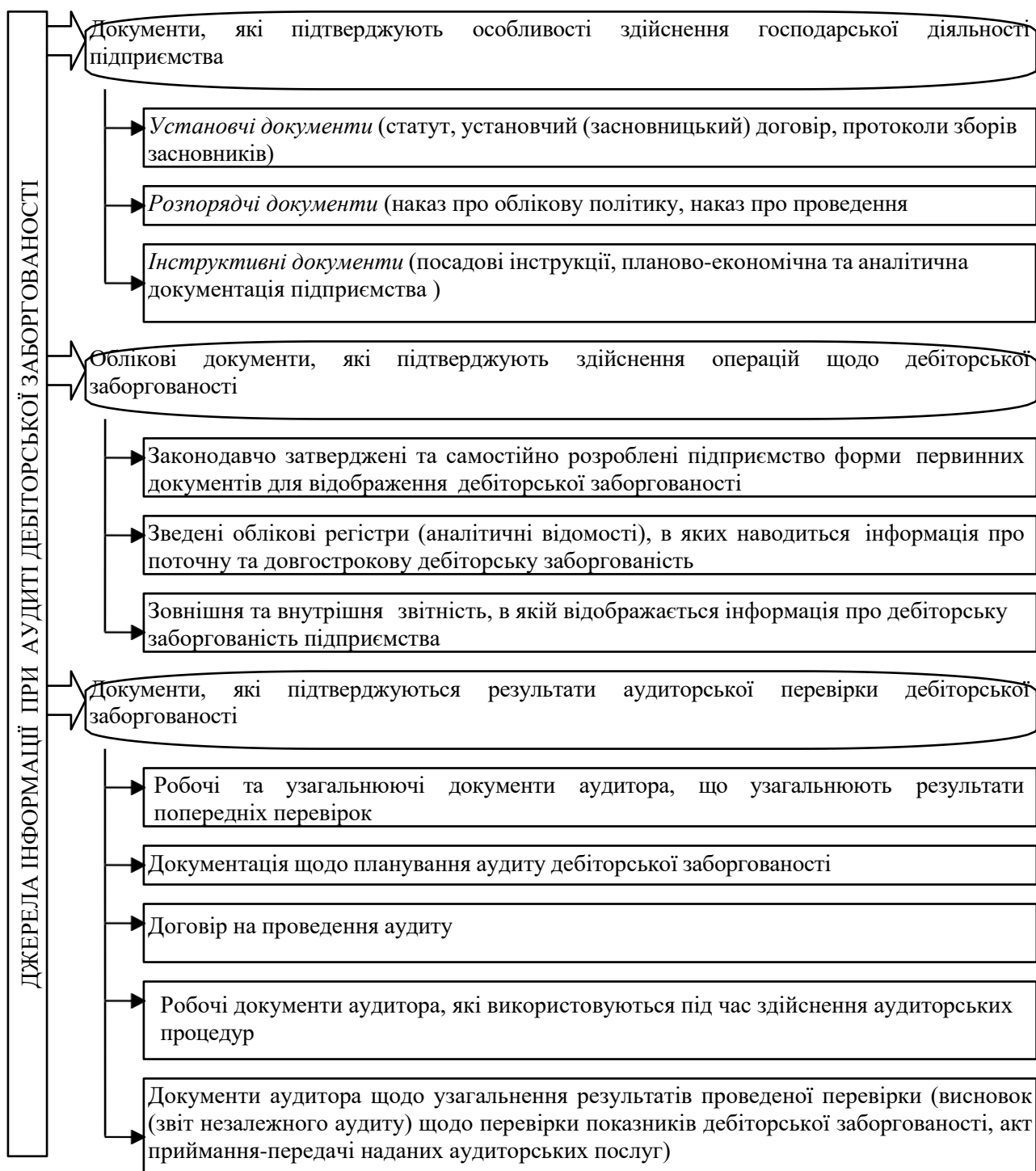

Рис. 4.2. Система інформаційного забезпечення аудиту дебіторської заборгованості підприємства

Джерело: [26, с. 13]

Суттєвим організаційним етапом проведення аудиту є укладання договору між замовником та аудиторською фірмою, в якому визначаються обсяг, строки, відповідальність сторін і умови надання аудиторських послуг. Одним із

ключових етапів аудиту також є його планування, що передбачає формування стратегії та тактики перевірки, розроблення загального плану і програми аудиту, визначення аудиторських процедур та оцінювання обсягу аудиторського контролю. Планування здійснюється з урахуванням принципів комплексності, безперервності й оптимальності відповідно до вимог Міжнародних стандартів аудиту, що забезпечує раціональну організацію аудиторського процесу та підвищує ефективність перевірки дебіторської заборгованості.

Під час підготовки загального плану аудиту доцільно виокремлювати три взаємопов'язані етапи. Перший етап – попереднє планування – охоплює узгодження умов проведення аудиторської перевірки відповідно до вимог МСА 210, а також формування розуміння бізнесу клієнта, його організаційної структури та особливостей діяльності згідно з МСА 310. Другий етап передбачає безпосередню розробку загального плану аудиту та визначення аудиторської стратегії з урахуванням суттєвості, ризиків і особливостей системи внутрішнього контролю, що регламентується положеннями МСА 320, МСА 400, МСА 520, МСА 530 і МСА 600. Третій етап полягає у складанні програми аудиту, спрямованої на отримання достатніх і належних аудиторських доказів відповідно до вимог МСА 500 [27].

Важливим аспектом підготовки загального плану і програми аудиту є попереднє вивчення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства, а також оцінювання ефективності системи внутрішнього контролю. Реалізація цього завдання здійснюється шляхом застосування тестування, яке передбачає формування аудитором переліку контрольних питань щодо об'єкта перевірки та послідовне отримання відповідей у процесі виконання аудиторських процедур. Результати тестування дають змогу визначити надійність внутрішнього контролю, обґрунтувати обсяг подальших аудиторських процедур і уточнити рівень аудиторського ризику. На основі затвердженого загального плану формується програма аудиту, яка має більш детальний і прикладний характер та конкретизує послідовність дій аудитора.

У процесі планування обов'язковим є оцінювання загального аудиторського ризику, який відображає ймовірність висловлення аудитором помилкової або неадекватної думки у випадку наявності суттєвих викривлень у фінансовій звітності. Оцінка аудиторського ризику є методичною основою для визначення глибини та спрямованості аудиторських процедур, а також забезпечує раціональний розподіл ресурсів аудиту й підвищення достовірності його результатів.

Аудиторський ризик є імовірністю висловлення аудитором неналежної думки у разі наявності суттєвих викривлень у фінансовій звітності та складається з трьох взаємопов'язаних компонентів. Властивий ризик характеризує схильність залишків рахунків або окремих класів операцій до суттєвих перекручень за умови відсутності впливу заходів внутрішнього контролю. Його рівень зумовлюється особливостями діяльності підприємства та галузі, рівнем доброчесності й компетентності управлінського персоналу, складністю та незвичністю господарських операцій, а також специфікою окремих бухгалтерських рахунків. Ризик контролю відображає оцінку аудитором ефективності системи внутрішнього контролю клієнта щодо запобігання або своєчасного виявлення помилок. На його величину впливають організація обліку, якість контрольних процедур, компетентність персоналу, порядок санкціонування операцій, стан документообігу та збереження облікової інформації. Ризик невиявлення визначає імовірність того, що застосовані аудиторські процедури не дозволять виявити наявні суттєві викривлення; він залежить від професійної компетентності та досвіду аудитора, обраних процедур і обсягів вибірки, часу проведення перевірки, а також змін у нормативно-правовому середовищі.

Поняття суттєвості в аудиті відображає здатність аудиторських процедур виявляти помилки, які можуть вплинути на економічні рішення користувачів фінансової звітності. Визначення рівня суттєвості є методичною основою планування аудиту та безпосередньо пов'язане з оцінкою аудиторського ризику, оскільки впливає на характер, обсяг і спрямованість аудиторських

процедур. Раціональне поєднання оцінок суттєвості та складових аудиторського ризику забезпечує достатність і належність аудиторських доказів та підвищує обґрунтованість аудиторського судження.

Результатом планування аудиту є формування загального плану та програми аудиту. Відповідно до вимог МСА 300, планування сприяє концентрації уваги аудитора на ключових аспектах перевірки, своєчасному виявленню та мінімізації потенційних загроз, раціональній організації та управлінню аудиторським процесом, а також ефективному добору й координації роботи членів аудиторської групи з урахуванням очікуваних ризиків [27].

У межах дослідження проаналізовано програму аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» (табл. 4.1), яка деталізує перелік процедур і забезпечує практичну реалізацію запланованих аудиторських заходів.

Таблиця 4.1

Програма аудиту дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт»

№ з./п	Найменування аудиторських робіт	Аудиторська процедура	Документи, які підлягають перевірці аудитором
1.	Аудит розрахунків з покупцями та замовниками	Взаємний контроль, формальна перевірка, арифметична та нормативна перевірка, зустрічна звірка	Договори, рахунки-фактури, накладні, відомості, журнали, законодавчі акти, виписки банку
2.	Аудит формування резерву сумнівних боргів	Арифметична та нормативна перевірка	Розрахунки бухгалтерії, баланс, законодавчі акти
3.	Аудит розрахунків із підзвітними особами	Взаємний контроль, нормативна перевірка, формальна перевірка	Накази, авансові звіти з виправданими документами, законодавчі акти, відомості, журнали, касові документи
4.	Аудит розрахунків за відшкодуванням завданих збитків	Взаємний контроль, нормативна та арифметична перевірка	Розрахунки бухгалтерії, інвентаризаційні документи, касові документи, законодавчі акти
5.	Аудит розрахунків із різними дебіторами	Взаємний контроль, нормативна перевірка, формальна перевірка	Договори, рахунки-фактури, накладні, відомості, журнали, виписки банку
6.	Узагальнення результатів проведеного аудиту та формування аудиторської думки	Узагальнення результатів аудиторської перевірки	Висновок (звіт незалежного аудитора)

Розширена програма аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» наведена у Додатку Д та слугує інструментом практичної реалізації запланованих аудиторських заходів. У процесі планування аудиторської перевірки аудитор зобов'язаний розробити та затвердити загальний план аудиторських послуг, у якому визначається передбачуваний обсяг і характер аудиторської перевірки. У межах такого плану узагальнюються питання, пов'язані з розумінням бізнесу клієнта, особливостями системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, оцінкою аудиторського ризику і рівня суттєвості, визначенням характеру, строків та обсягу аудиторських процедур, а також організацією, координацією і контролем роботи аудиторської групи.

Програма аудиту розробляється відповідно до затвердженого плану та є його деталізованим продовженням, оскільки конкретизує перелік аудиторських процедур, визначає їх зміст, строки виконання і обсяг. Вона виконує функцію робочого документа аудитора та забезпечує послідовність і логічну узгодженість перевірки дебіторської заборгованості. У разі зміни умов аудиту або виникнення додаткових ризиків план і програма аудиту можуть коригуватися, при цьому всі зміни мають бути належним чином задокументовані із зазначенням причин їх внесення.

На основі розробленої програми аудиту дебіторської заборгованості запропоновано модель послідовності проведення аудиторської перевірки на ТОВ «Універсалпродукт», що відображає логіку та етапність аудиторського процесу. Запропонована модель передбачає збір і узагальнення загальної інформації щодо дебіторської заборгованості, оцінювання надійності системи внутрішнього контролю, визначення величини аудиторського ризику та вибір методів і підходів до аудиту, складання плану відповідного розділу програми аудиторської перевірки, а також безпосереднє виконання аудиторських процедур. Перевірка здійснюється за ключовими критеріями, зокрема повнотою відображення, правильністю оцінки, реальністю існування, належністю,

законністю, достовірністю, обережністю, постійністю та відповідністю вимогам нормативно-правових актів.

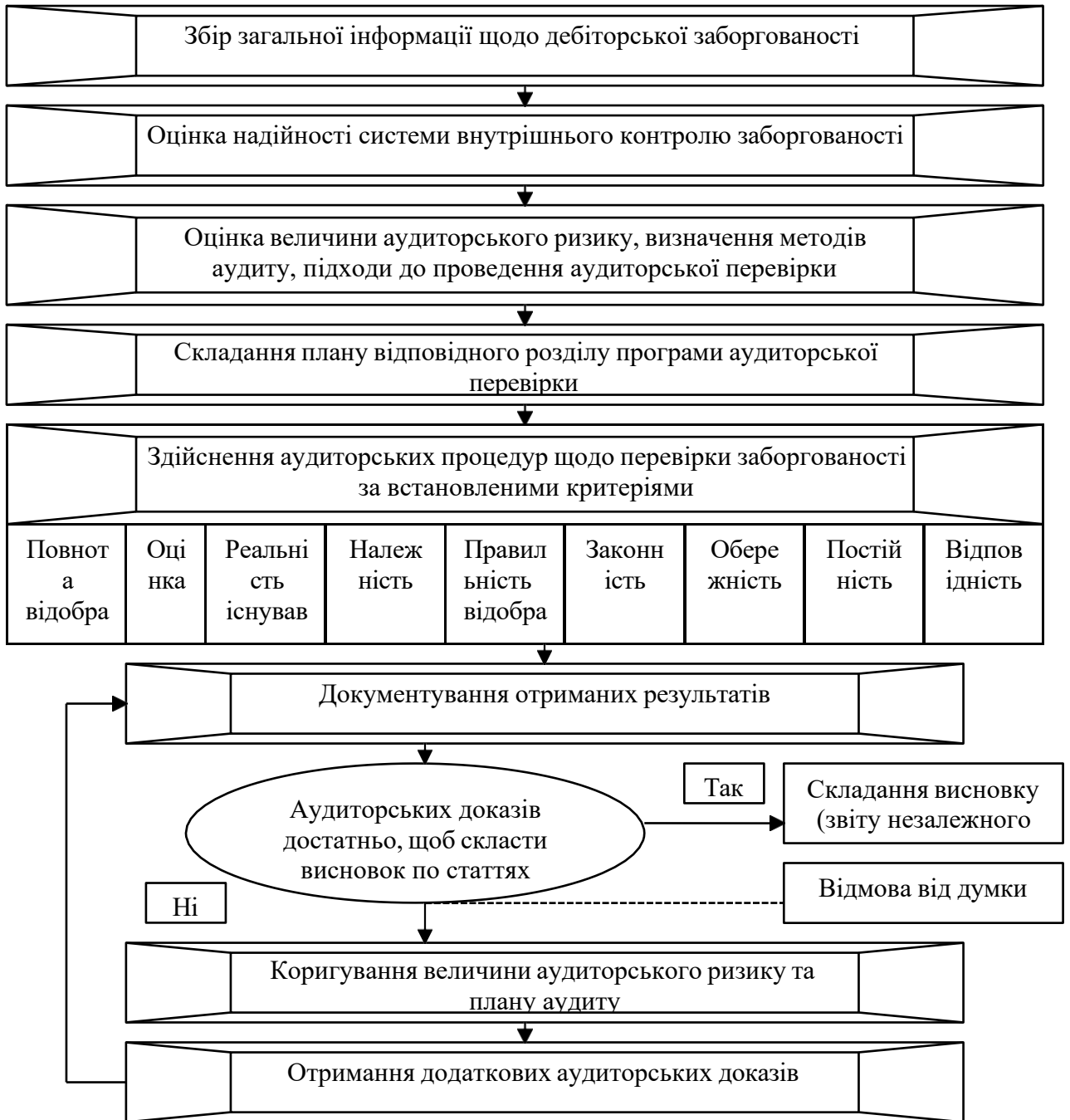

Рис. 4.4. Послідовність проведення аудиту дебіторської заборгованості

Джерело: [26]

Узагальнення результатів дослідження організації аудиту дебіторської заборгованості дозволяє зробити висновок, що основною метою такого аудиту є підтвердження достовірності показників фінансової звітності, повноти й своєчасності відображення дебіторської заборгованості та відповідності

методології її бухгалтерського обліку чинному законодавству. Предметом аудиторських послуг виступає достовірність операцій з виникнення та погашення дебіторської заборгованості й коректність їх відображення в обліку та звітності. У межах дослідження систематизовано завдання аудиту дебіторської заборгованості та визначено систему інформаційного забезпечення, яка формує основу для надання якісних і обґрунтованих аудиторських послуг

За результатами проведеного дослідження запропоновано модель послідовності проведення аудиту дебіторської заборгованості, яка впроваджена у практичну діяльність ТОВ «Універсалпродукт» та надасть змогу аудиторам здійснювати ефективний зовнішній та внутрішній аудит поточної та довгострокової дебіторської заборгованості.

4.2. Методичні прийоми до проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві

У процесі проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві застосовується комплекс різноманітних прийомів і способів перевірки, вибір яких зумовлюється метою аудиту, особливостями об'єкта дослідження та рівнем аудиторського ризику. Метод аудиту в науковій літературі трактується як сукупність методичних прийомів, за допомогою яких здійснюється дослідження процесів відтворення суспільно необхідного продукту та перевірка дотримання вимог законодавчого регулювання у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання. Застосування методів аудиту забезпечує отримання достатніх і належних аудиторських доказів та формування обґрунтованої аудиторської думки щодо достовірності облікового відображення дебіторської заборгованості.

На практиці під час аудиту дебіторської заборгованості найчастіше використовуються спеціалізовані прийоми перевірки, які дають змогу оцінити законність, реальність, повноту й правильність відображення операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Зазначені прийоми

систематизовано та представлено на рис. 4.5, що дозволяє наочно відобразити їх місце й роль у процесі аудиторської перевірки та підвищити методичну узгодженість аудиторських процедур.

Рис. 4.5. Класифікація прийомів для аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві

Джерело: узагальнено на основі [26]

У процесі аудиту дебіторської заборгованості застосовується система взаємопов'язаних методичних прийомів, що забезпечують комплексну перевірку законності, реальності, повноти та правильності її відображення в обліку і фінансовій звітності. Базовими серед них є формальна, нормативно-правова, логічна, зустрічна та взаємна перевірки документів, а також аналітичні прийоми й інвентаризація. Формальна перевірка спрямована на контроль дотримання встановлених форм документів, правильності заповнення реквізитів і наявності відповідних підписів. Нормативно-правова перевірка передбачає зіставлення змісту господарських операцій із вимогами чинного законодавства та внутрішніх нормативних актів підприємства з метою виявлення незаконних або економічно необґрунтованих операцій. Логічна перевірка використовується для оцінювання обґрунтованості кількісних і вартісних показників шляхом їх зіставлення з взаємопов'язаними операціями, що дозволяє встановити реальність виникнення дебіторської заборгованості.

Зустрічна та взаємна перевірки документів є важливими інструментами документального контролю, оскільки забезпечують підтвердження достовірності інформації шляхом порівняння даних обліку підприємства з

відповідними документами контрагентів або структурних підрозділів. Аналітичні та розрахункові прийоми дозволяють виявити нетипові відхилення та внутрішні неузгодженості показників. Інвентаризація розрахунків застосовується для перевірки фактичної наявності та стану дебіторської заборгованості, її відповідності даним бухгалтерського обліку та дотримання строків позовної давності, при цьому аудитор може виконувати координаційну функцію в роботі інвентаризаційної комісії.

Аудит дебіторської заборгованості здійснюється за чітко визначеною послідовністю, що розпочинається з інвентаризації розрахунків і звірки залишків за рахунками, після чого визначаються строки погашення заборгованості та відповідальні особи за порушення платіжної дисципліни. Подальша перевірка передбачає зіставлення залишків дебіторської заборгованості з даними реєстрів аналітичного і синтетичного обліку, актами звірки та кореспондуючими рахунками, а також контроль арифметичної точності облікових записів. Особлива увага приділяється розрахункам з покупцями і замовниками, наявності та реєстрації договорів, законності операцій, своєчасності надходження коштів і реальності заборгованості за кожним субрахунком.

Окремий напрям аудиту пов'язаний із перевіркою розрахунків з підзвітними особами та за виданими авансами, що включає оцінку порядку видачі коштів, своєчасності подання авансових звітів, законності й доцільності понесених витрат та правильності їх облікового відображення. Додатково здійснюється перевірка обґрунтованості списання дебіторської заборгованості на витрати, дотримання строків позовної давності та правильності ведення позабалансового обліку списаних сум. Формування резерву сумнівних боргів оцінюється з урахуванням облікової політики підприємства, застосованих методів визначення виручки та результатів прогнозовної оцінки платоспроможності боржників.

Результати виконаних аудиторських процедур узагальнюються у робочих документах аудитора, які слугують доказовою базою для формування

підсумкового документа – висновку (звіту незалежного аудитора). Робоча документація фіксує проведені процедури, тести, отриману інформацію та зроблені висновки і може оформлюватися як у паперовій, так і в електронній формі. Її належна організація забезпечує обґрунтованість аудиторського судження, прозорість перевірки та відповідність аудиту дебіторської заборгованості вимогам професійних стандартів.

Таблиця 4.2

Склад робочої документації аудиторів щодо аудиту дебіторської заборгованості
на підприємстві

№ з./П	Назва робочого документа аудитора
1	2
1.	Документи з організації аудиту (лист-пропозиція клієнту, лист - зобов'язання фірми, інша кореспонденція, документація з попереднього обстеження клієнта, договір на проведення аудиту)
2.	Інформація про підприємство і його діяльність (дані про акціонерів, директорів, працівників бухгалтерії, копії статуту, установчого договору, свідоцтва про реєстрацію, інформація щодо основних видів діяльності, коротка історія підприємства, основні фінансові показники за ряд років, характеристика основного персоналу, організаційна структура підприємства, структура управління, схеми послідовності операцій, ділові контакти, банківська інформація, важливі угоди, особливості оподаткування клієнта)
3.	Документація про вивчення й оцінку системи обліку та внутрішнього контролю підприємства (тести системи обліку і внутрішнього контролю та висновки, графік документообігу клієнта, опис системи бухгалтерського обліку клієнта, документи, що фіксують відхилення у структурі внутрішнього контролю)
4.	Документація про порядок планування аудиту (документація з розрахунку ризику аудиту, таблиця проблемних питань аудиту, план, робоча програма)
5.	Документація щодо висновків сторонніх аудиторів або експертів, котрих залучали до перевірки окремих питань діяльності підприємства
6.	Листування з клієнтом з окремих питань, якщо таке мало місце або нотатки про проведені бесіди й обговорення, копії листів надісланих (чи отриманих) до третіх осіб, що стосуються перевірки
7.	Копії звітів клієнта (фінансова звітність, податкова звітність, спеціальна звітність, список виправних проведень, запропонованих клієнту, аналіз основних показників діяльності підприємства)
8.	Документальне оформлення аудиторських робіт за об'єктами обліку (копії документів, що є доказовими джерелами, аналітичні таблиці, розрахунки, записи про способи та прийоми проведення аудиту)
9.	Висновок (звіт незалежного аудитора)

Джерело: узагальнено на основі [26]

Для узагальнення результатів аудиту дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» використовується робочий документ аудитора, який наведено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Відомість аудиту поточної дебіторської заборгованості щодо розрахунків із покупцями та замовниками (за даними ТОВ «Універсалпродукт»)*

№ з/п	Рахунок	Сальдо на 31.12.23р.		Журнал (відомість)		Первинний документ	Кореспонденція рахунків, яка зустрічається на підприємстві		Кореспонденція рахунків до інструкції 291	
		Дебетове	Кредитове	Дебетове	Кредитове		Дт	Кт	Дт	Кт
1	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	140	120	200	131	Виписка банку	311	701	361	701

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

При здійсненні аудиту особлива увага приділяється перевірці безнадійних боргів ТОВ «Універсалпродукт», результати якої узагальнюються в робочому документі аудитора (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Відомість перевірки безнадійних боргів ТОВ «Універсалпродукт»

Дебітор	Дата		Причина сумнівності	Підтверджуючі докум. (+,-)	Сума, грн.	Погашення боргу дебітором				
	Виникнення	Визнання безнадійною				Виписка банку		Відображення в обліку		Відхилення
						Дата	Сума	Дата	Сума	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ТОВ «ДТБУД-ПРО»	14.05.	20.12.	Банкрутство	+	13 000	-	-	-	-	-

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Вагоме місце при аудиті дебіторської заборгованості відіграє аудит розрахунків із підзвітними особами. За результатами проведеної аудиторської перевірки розрахунків із підзвітними особами на ТОВ «Універсалпродукт»,

виявлені недоліки та порушення в бухгалтерського обліку узагальнюються аудиторами у робочій документації (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Відомість аудиту розрахунків з підзвітними особами станом
на 31. 12. 2023 р. (за даними ТОВ «Універсалпродукт»)

Підзвіт на особа	Посада	Внесено до каси			Видано під звіт		
		Назва докум.	Дата	Сума, грн.	Місце отриман	Дата	Сума, грн.
Карпенко В.І.	Фінансовий директор	ПКО	23.11.23	2320,00	Каса	23.11.23	2320,00

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Однією з основних процедур аудиту розрахунків з дебіторами та кредиторами є застосування способу зустрічної звірки, результати якої узагальнюються у робочих документах аудитора (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Відомість актів звірки на підтвердження поточної дебіторської заборгованості
(за даними ТОВ «Універсалпродукт»)

Найменування дебіторів	Код рядка у журналі реєстрації господарських операцій	Сума, грн.	Дата виникнення заборгованості	Підстава виникнення заборгованості	Згідно акту звірки		Відхилення (причина)
					Сума, грн.	Дата	
ТОВ «Наша Мережа»	12	5 400	09.10.2023	Акт виконаних робіт	5400	15.11.2023	-
ТОВ «Фармаколог»	7	3 600	13.10.2023	Видаткова накладна	4 320	26.11.2023	Невірне визначення суми ПДВ

*Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень

Наступним етапом аудиторської перевірки дебіторської заборгованості на ТОВ «Універсалпродукт» є перевірка послідовності відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності.

Для цього аудитор використовує такі критерії оцінки фінансової звітності для дослідження предмету дебіторської заборгованості (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Критерії оцінки фінансової звітності для дослідження предмету аудиту
дебіторської заборгованості підприємства

№ з/п	Критерії оцінки фінансової звітності	Коротка характеристика
1.	Оцінка	Аудитор зобов'язаний перевірити правильність класифікації дебіторської заборгованості, оскільки це безпосередньо впливає на її оцінку. Зокрема, вона має бути відображена у фінансовій звітності або за первісною вартістю, або за чистою вартістю реалізації.
2.	Повноти	Аудитор має пересвідчитися, що всі види як короткострокової, так і довгострокової дебіторської заборгованості відображені в обліку на основі первинних та зведених документів.
3.	Фактичної наявності	Необхідно впевнитися у відсутності фіктивних договорів на постачання товарів, виконання робіт чи надання послуг.
4.	Належності	Аудитор має підтвердити, що вся сума дебіторської заборгованості належить саме підприємству, а не, наприклад, його керівникам чи материнській організації.
5.	Обережності	Аудитор перевіряє, чи не створювало підприємство резервів для покриття можливих майбутніх збитків, і чи використовуються наявні резерви відповідно до їх цільового призначення.
6.	Правильності відображення	Важливо, щоб аудитор перевіряв достовірність і точність відображення дебіторської заборгованості на дату складання фінансової звітності.
7.	Постійності	Аудитор має контролювати дотримання обраної облікової політики щодо поточної дебіторської заборгованості та оцінити її вплив на здатність підприємства продовжувати діяльність.
8.	Відповідності	Окремо перевіряється дотримання меж звітного періоду.

Джерело: [3]

У разі якщо зібрана під час аудиту інформація є достатньою та достовірною, аудитор формує письмову думку щодо стану, структури та динаміки дебіторської заборгованості підприємства. Якщо ж отриманої інформації недостатньо, аудитор зобов'язаний провести додаткові процедури перевірки. У випадках, коли існує суттєва невпевненість або неможливо зібрати належні аудиторські докази, фахівець може відмовитися від висловлення думки не лише щодо дебіторської заборгованості, а й щодо фінансової звітності в цілому – залежно від результатів перевірки інших напрямів аудиту.

Процес аудиту дебіторської заборгованості супроводжується веденням документації, яка поділяється на робочу (яка включає матеріали, зібрані під час

перевірки, аналітичні процедури, розрахунки, висновки) та підсумкову (яка відображає остаточні результати аудиту). Вся інформація, зафіксована у цих документах, стає основою для складання аудиторського висновку відповідно до вимог Міжнародного стандарту аудиту (МСА) 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності». У звіті може бути сформульована одна з чотирьох позицій: безумовно-позитивна думка, умовно-позитивна думка, негативна думка або відмова від висловлення думки [26].

За підсумками аудиту дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» аудиторами було представлено безумовно-позитивну думку, що свідчить про належний облік, прозорість та достовірність відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності. Даний висновок міститься у Додатку 3 до звіту незалежного аудитора.

Проведений аудит підтвердив відповідність обліку дебіторської заборгованості ТОВ «Універсалпродукт» вимогам фінансової звітності та стандартам бухгалтерського обліку. Надання безумовно-позитивної думки свідчить про високу якість фінансового управління та відсутність суттєвих порушень у цьому сегменті обліку.

4.3. Напрями вдосконалення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві

Процес активної автоматизації аудиторської діяльності зумовлений не лише об'єктивною необхідністю, а й економічною доцільністю. Автоматизація обліку як ключової складової інформаційної системи управління створює реальну потребу у впровадженні комп'ютеризованих методів аудиту та їх активному застосуванні під час перевірки фінансової звітності. Саме облік забезпечує управлінську ланку достовірними даними для прийняття обґрунтованих економічних рішень, тому його автоматизація природно тягне за собою необхідність цифровізації і в аудиторській сфері.

Однією з головних проблем розвитку автоматизації аудиторської діяльності в Україні залишається відсутність національних систем, які б

комплексно автоматизували процеси аудиторської перевірки. У світі вже функціонують різноманітні програмні рішення, серед яких: AuditXp «Комплекс аудит», «ЕкспрессАудит:Проф», «AuditNet» тощо. Втім, жодне з них не адаптовано під українські стандарти і не представлено на вітчизняному ринку аудиторського програмного забезпечення.

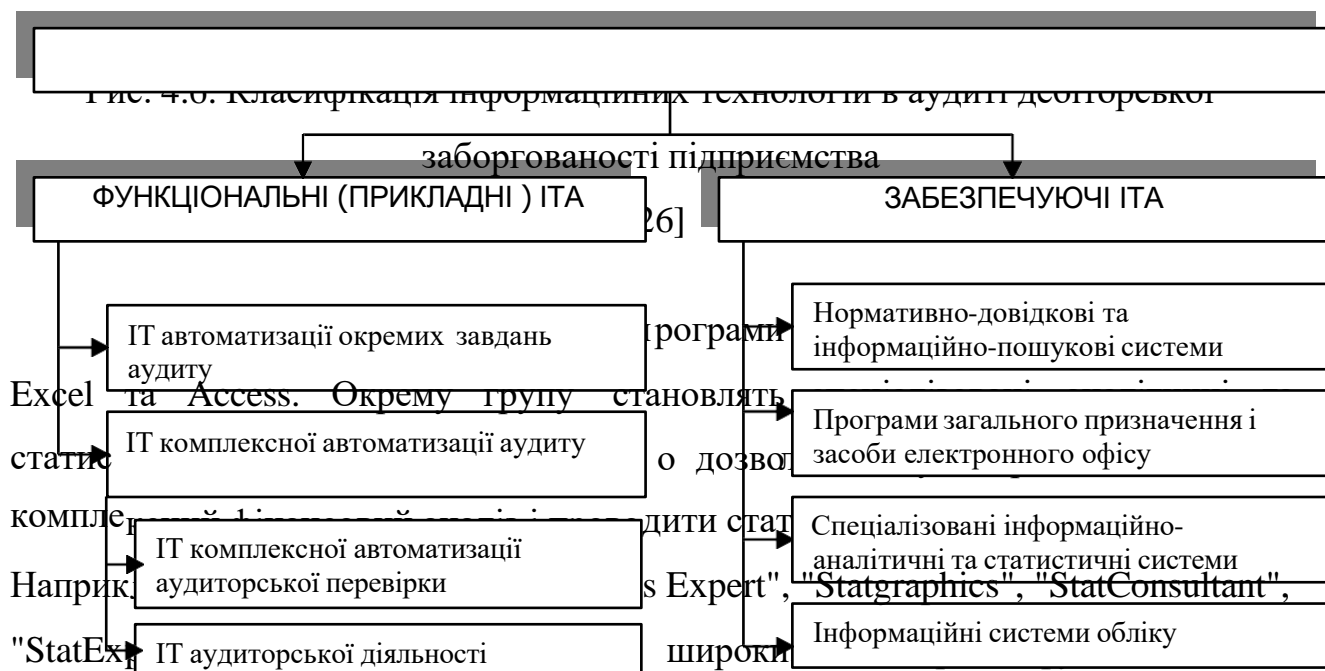
Більше того, слід визнати, що на сьогодні український ринок зовсім не має вітчизняних систем, здатних комплексно або хоча б частково автоматизувати процедури аудиту. Це створює нагальну потребу у переході від використання окремих інформаційних технологій до розробки цілісної системи автоматизації аудиторської діяльності, яка б відповідала сучасним технологічним можливостям і потребам практикуючих аудиторів.

Для цього необхідно розробити концепцію такої системи, враховуючи аналіз переваг і недоліків наявних програмних рішень, а також інших інформаційних технологій, які вже використовуються у практиці аудиту. З урахуванням цієї мети інформаційні технології в аудиті (далі – ІТА) доцільно поділити на дві категорії: забезпечуючі та функціональні, як це наведено на рис. 4.6.

Забезпечувальні інформаційні технології в аудиті охоплюють програмні засоби, які застосовуються як допоміжні інструменти для вирішення завдань у різних галузях діяльності та можуть ефективно використовуватись під час проведення аудиторських перевірок. До цієї категорії належать програмні продукти, що забезпечують організацію аудиту фінансової звітності та задоволення загальних інформаційних потреб аудитора у процесі перевірки. Через відсутність на українському ринку спеціалізованого прикладного програмного забезпечення для аудиту, саме ці засоби стають основним технічним інструментом аудиторської практики.

Серед забезпечувальних інформаційних технологій можна виокремити кілька основних типів програмного забезпечення, які включають нормативно-довідкові та інформаційно-пошукові системи, що забезпечують аудитора правовою підтримкою та необхідною інформацією під час виконання

аудиторських процедур. При цьому нормативно-правові системи забезпечують доступ до актуальної законодавчої бази, а довідкові — до допоміжної інформації, корисної на етапах підготовки та планування перевірки. Наступною категорією є загальні інформаційні технології та засоби електронного офісу, до яких належать текстові й табличні редактори, системи обміну електронною документацією, бази даних, а також інші інструменти, що сприяють створенню та зберіганню документації, розрахунків і управлінської інформації.

можливостей для обробки та аналізу даних. Ще однією важливою складовою є інформаційні системи обліку, які аудитор налаштовує для власного використання.

Завдяки цим системам фахівець може завантажити дані з облікової системи клієнта та порівняти їх з власними розрахунками, не витрачаючи час на ручну перевірку облікових записів, арифметичних розрахунків чи логіки формування звітності. Це дозволяє швидко виявити розбіжності та перевірити коректність налаштування програмного забезпечення клієнта. Поряд із забезпечувальними технологіями існують функціональні (або прикладні) інформаційні технології, які представляють собою програми, спеціально створені для виконання завдань аудиту, зокрема в частині перевірки

дебіторської заборгованості. Вони поділяються за рівнем автоматизації процесів.

Перша група – це засоби автоматизації окремих аудиторських процедур, які орієнтовані на вирішення найбільш трудомістких завдань, з якими стикається аудитор. До таких програм належать системи, призначені для проведення вибірових досліджень, які спрощують процес розрахунку обсягу вибірки, організацію випадкового відбору та оцінювання результатів. Наприклад, програма "Vibor 01" використовується для визначення кількості елементів у якісному вибіровому дослідженні, а програма "E&Y Microstar", розроблена фірмою Ernst & Young, дозволяє визначати обсяг вибірки на основі інформації про розмір генеральної сукупності, допустимий рівень похибки, суттєвість і аудиторський ризик.

Програма «Генератор Аудитора» полегшує процес формування переліку елементів для вибірки, дотримуючись принципу ймовірного відбору. Ще один приклад «Вибірковий аудит», яка забезпечує комплексну підтримку процесу вибірового аналізу: від розрахунку обсягів до підготовки підсумкового документа. Друга підгрупа охоплює програми для дослідження файлів і баз даних інформаційних систем клієнта. До них належать програми, які дозволяють вилучати, обробляти, групувати та аналізувати інформацію з клієнтських баз даних незалежно від формату чи конфігурації програмного забезпечення, яким користується замовник.

Найбільш відомими є Audit Command Language (ACL) та Interactive Data Extraction and Analysis (IDEA). Вони забезпечують аудитору можливість здійснювати пошук, сортування, аналіз операцій, перевірку на наявність обов'язкових реквізитів, санкціонування, логічність тощо. Наступний рівень — це інформаційні технології комплексної автоматизації аудиту, які охоплюють увесь процес перевірки фінансової звітності та інших аудиторських завдань. Серед вітчизняних розробок можна виокремити програму "FinRAudit", яка орієнтована на супровід аудиторської перевірки на всіх етапах, включаючи планування, виконання та аналіз результатів. Вона побудована на відкритій

архітектурі, що дозволяє користувачеві адаптувати структуру і зміст аналітичних сценаріїв під власні потреби, а також включає правову підсистему для роботи з базою нормативних актів.

Програма «ЕкспресАудит: Проф» складається з центру планування та підготовки аудиту (далі – ЦППА) і мобільного робочого місця аудитора (далі – МРМА). ЦППА використовується для складання програми перевірки, формування завдань, які потім передаються на МРМА для роботи безпосередньо на місці. По завершенні перевірки зібрані дані об'єднуються в межах ЦППА, де здійснюється узагальнення результатів та формування остаточного аудиторського висновку. Таким чином, запропоновані підходи та інструменти дозволяють сформувати концепцію автоматизованої системи аудиту, яка забезпечить сучасний рівень ефективності й достовірності вітчизняної аудиторської діяльності, у тому числі й в частині перевірки дебіторської заборгованості, що залишається одним із ключових напрямів аудиторських послуг.

Висновки до розділу 4

За результатами проведеного дослідження організації та методики аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві зроблені наступні висновки.

У межах дослідження організації, методики та вдосконалення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві встановлено, що належно організований процес аудиту є запорукою своєчасного виявлення помилок і викривлень у фінансовій звітності, що, у свою чергу, сприяє підвищенню фінансової дисципліни та ефективності управлінських рішень. Аудит дебіторської заборгованості виконує важливу роль в системі зовнішнього контролю, оскільки дозволяє перевірити достовірність обліку розрахунків,

законність операцій, правильність створення резервів та відповідність фінансової звітності вимогам чинного законодавства і облікової політики підприємства. Особливу увагу у цьому процесі приділено чіткому структуруванню аудиторських процедур, формуванню детальної програми аудиту, оцінці аудиторського ризику та рівня суттєвості, що забезпечує обґрунтованість висновків аудитора.

Дослідження методичних прийомів підтвердило, що ефективність аудиторської перевірки значною мірою залежить від використання комплексу перевірочних методів, зокрема формальної, нормативно-правової, логічної, зустрічної та взаємної перевірок, інвентаризації та аналітичних прийомів. Ці методи дозволяють встановити реальність існування дебіторської заборгованості, правильність її відображення в обліку, дотримання строків позовної давності та відповідність чинним нормативним вимогам. Узагальнення результатів аудиту ТОВ «Універсалпродукт» засвідчило належну організацію роботи аудитора, а також доцільність ведення робочої документації, що фіксує перебіг аудиторських процедур і результати перевірки. Надання безумовно-позитивної думки у висновку незалежного аудитора свідчить про високий рівень прозорості та достовірності інформації, що подається у фінансовій звітності підприємства.

В умовах цифровізації економіки особливого значення набуває автоматизація аудиторської діяльності, зокрема в частині перевірки дебіторської заборгованості. Аналіз показав, що український ринок досі не має повноцінної національної системи комплексної автоматизації аудиту, що знижує ефективність роботи аудиторів. Водночас використання забезпечувальних інформаційних технологій (текстових, табличних редакторів, облікових систем) залишається актуальним інструментом. Значні можливості для вдосконалення аудиту відкривають функціональні ІТ, орієнтовані на автоматизацію окремих процедур, зокрема вибіркового дослідження і аналізу даних із баз клієнтів. З огляду на виклики часу та потреби практики, запропоновано концептуальні напрями вдосконалення аудиту дебіторської

заборгованості через впровадження сучасних комп'ютеризованих систем, що дозволять не лише підвищити якість аудиторських послуг, а й адаптувати їх до потреб вітчизняного бізнесу та міжнародних стандартів.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі магістра здійснено комплексне теоретичне та методичне узагальнення проблем обліку, аналізу й аудиту дебіторської заборгованості підприємства, а також розроблено практичні рекомендації щодо їх удосконалення в умовах сучасного інформаційного середовища. Проведене дослідження дало змогу дійти таких узагальнених висновків.

У процесі виконання роботи розкрито економічну сутність дебіторської заборгованості як важливої складової оборотних активів підприємства, визначено принципи її визнання, оцінки та класифікації відповідно до національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Обґрунтовано, що правильна класифікація та оцінка дебіторської заборгованості

безпосередньо впливають на достовірність фінансової звітності та якість управлінських рішень.

Проаналізовано чинну нормативно-правову базу обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, а також фахову наукову літературу з цієї проблематики. Проведене порівняння положень міжнародних стандартів фінансової звітності та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку дало змогу виявити окремі розбіжності та визначити напрями вдосконалення нормативного регулювання на локальному рівні підприємства, зокрема шляхом деталізації положень облікової політики.

Дослідження організаційних і методичних аспектів обліку дебіторської заборгованості здійснювалося на прикладі ТОВ «Універсалпродукт». Встановлено, що на підприємстві сформовано систему обліку дебіторської заборгованості відповідно до наказу про облікову політику, застосовуються регістри аналітичного та синтетичного обліку, а первинне документування операцій здійснюється на підставі договорів та належним чином оформлених первинних документів. Водночас виявлено низку організаційних недоліків, що знижують ефективність контролю за станом розрахунків з дебіторами та потребують удосконалення.

У роботі досліджено особливості відображення дебіторської заборгованості в умовах використання сучасних інформаційних систем. Встановлено, що застосування автоматизованих форм обліку та інформаційних технологій значно підвищує оперативність обробки даних, сприяє посиленню контрольних функцій і створює інформаційну базу для якісного аналізу та аудиту дебіторської заборгованості.

Розкрито методичні підходи до аналізу дебіторської заборгованості та обґрунтовано напрями підвищення його результативності. Аналіз фінансового стану ТОВ «Універсалпродукт» показав наявність проблем із ліквідністю, фінансовою стійкістю та діловою активністю, що зумовлює необхідність посилення контролю за обсягами та строками погашення дебіторської заборгованості. Доведено доцільність використання якісних методів аналізу,

зокрема ABC- та XYZ-аналізу, для підвищення інформативності управлінських рішень.

Обґрунтовано підходи до організації аудиту дебіторської заборгованості та визначено напрями його оптимізації. Встановлено, що аудит дебіторської заборгованості має здійснюватися за чітко визначеною програмою із застосуванням комплексу документальних і фактичних методів перевірки, а результати аудиторських процедур повинні належним чином узагальнюватися в робочій документації та підсумковому аудиторському звіті. За результатами аудиту ТОВ «Універсалпродукт» підтверджено достовірність облікового відображення дебіторської заборгованості та надано безумовно-позитивну аудиторську думку.

Оцінка рівня методичного забезпечення аудиту дебіторської заборгованості засвідчила необхідність його подальшого вдосконалення, зокрема шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій аудиту, удосконалення внутрішніх регламентів, розширення аналітичних процедур і формалізації контрольних функцій. На основі виявлених недоліків запропоновано практичні рекомендації щодо поліпшення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства та зниженню ризиків неповернення заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк О. В. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та напрями вдосконалення. *Облік і фінанси*. 2021. № 1. С. 52–58. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.10(дата звернення: 23.11.2025).

2. Власюк Г. В. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи їх вирішення. *Держава та регіони : науково-виробничий журнал. Серія: Економіка та підприємництво*. Запоріжжя, 2011. № 6. С. 131 – 135.

3. Гордієнко Н. І. Аудит фінансової звітності суб'єктів господарювання : конспект лекцій (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання зі спеціальності 071 – Облік і оподаткування).

Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Харків, 2023. 124 с.

4. Гордієнко Н. І., Харламова О. В., Мізік Ю. І., Конопліна О. О. Аудит: методика і організація: навч. посібник. 2-ге вид. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 320 с.

5. Даценко Г. В., Коцеруба Н. В., Крупельницька І. Г., Кудирко О. М., Лобачева І. Ф. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Вінниця: КНТЕУ, ВТЕІ, 2021. 416 с.

6. Демченко О. В. Методичні аспекти аналізу дебіторської заборгованості підприємства. *Фінанси, облік, банки*. 2022. № 2(40). С. 94–101.

7. Іщенко Я. П., Подолянчук О. А., Коваль Н. І. Фінансовий облік 1 : підручник. Вінниця, 2020. 496 с.

8. Кириленко Т. С. Аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та держава*. 2023. № 11. С. 45–49. URL : <http://www.economy.in.ua> (дата звернення: 23.11.2025).

9. Корджиєв А. С., Іонін Є. Є. Дебіторська заборгованість підприємства // Вісник студентського наукового товариства. 2018. – Вип. 10. – Т. 1. – С. 165–169. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/artiCRe/view/5633/5660> (дата звернення: 12.11.2025).

10. Кравченко О.В., Кобець Т.О. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконаленн. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. С. 1– 5. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58> (дата звернення 15.11.2025).

11. Крупка Я. Д., Денчук П. Н. та ін. Фінансовий облік. ЗУНУ, 2024, 490 с.

12. Ленко І. В., Колесніченко А. С. Поняття дебіторської заборгованості та деякі питання її регулювання. *Review of transport economics and management*. 2021. Вип. 6 (21). С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2021/261011> (дата звернення: 27.11.2025)

13. Лисак О. П. Економічна сутність дебіторської та кредиторської заборгованості. *ЛОГОС. Мистецтво наукової думки*. 2020. Вип. 10. С. 6–8. DOI: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.10.001> (дата звернення: 27.11.2025)

14. Майборода О. Є., Косарева І. П., Корабейнікова І. О. Характеристика сутності та поняття дебіторської і кредиторської заборгованості. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 396–402.

15. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів: наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2006 №1315 (застаном на 26.03.2007) URL: <http://uapravo.net/data/base02/ukr02313.htm> (дата звернення: 27.08.2025)

16. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1) Подання фінансової звітності. Документ № 929_013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029 (дата звернення: 19.11.2025). 209

17. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-39_ukr_2016.pdf (дата звернення: 27.11.2025)

18. Міжнародний стандарт фінансової звітності № 32 «Фінансові інструменти: подання». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%2032_ukr_2018.pdf (дата звернення: 27.11.2025)

19. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 27.08.2025)

20. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції». Наказ Міністерства фінансів України від 26.04.2000 № 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00#Text> (дата звернення: 27.08.2025)

21. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда». Наказ Міністерства фінансів України від 28.07.2000 № 181.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text>. (дата звернення: 27.08.2025)

22. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 27.08.2025)

23. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 27.08.2025)

24. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 № 246. Дата оновлення: 03.11.2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>(дата звернення: 27.08.2025)

25. Національне положення(стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 № 237. Дата оновлення: 03.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 27.08.2025).

26. Никонович М. О., Редько К. О. Аудит : підручник. К. : Київський національний торгово-економічний університет, 2014. 748 с

27. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : Видання 2018 року. – Частина 1, 2, 3. URL: <http://www.aru.com.ua>. (дата звернення: 08.12.2025)

28. Одношевна О. О. Шляхи вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 946–949.

29. Парасій-Вергуненко І.М., Назарова К.О., Гордополов В.Ю., Безверхий К.В., Гоцуляк В.Д., Нежива М.О., Негоденко В.С. Управлінський аналіз бізнесу (за видами економічної діяльності): навчальний посібник. Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2024. 586 с.

30. Пінчук Т. А., Шрам Т. В. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2014. Вип. 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3453> (дата звернення: 27.11.2025)
31. Пінчук Т.А., Стефанович Н.Я., Кумейко А.В. Економічна характеристика дефініції «дебіторська заборгованість» та методологічні підходи до її класифікації. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-6> (дата звернення 15.11.2025).
32. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 27.11.2025).
33. Приймак С. В. Аналіз господарської діяльності: практикум. Навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 277 с.
34. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 10.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 27.08.2025)
35. Про внесення змін у додаток 5 до Порядку функціонування Електронного кабінету: наказ Міністерства фінансів України від 27.02.2023 № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0415-23#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
36. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 23.11.2025).
37. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: постанова НБУ від 29.07.2022 № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text> (дата звернення: 04.11.2025).
38. Про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон: наказ Міністерства фінансів України від 13.03.1998 № 59. Документ z0218-98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

39. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку спільної діяльності без створення юридичної особи: Наказ Міністерства фінансів України від 30.12.2011 № 1873. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1873201-11#Text> (дата звернення 15.11.2025).

40. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань. Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. Дата оновлення: 10.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 27.08.2025)

41. Прокопенко О. І. Особливості обліку дебіторської заборгованості на підприємствах в умовах нестабільного середовища. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2020. № 4. С. 37–43. URL: <https://boaa.knute.edu.ua> (дата звернення: 23.11.2025).

42. Пушкарь І. В., Проскуріна Н. М. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. ЗНУ, 2024. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/24085/1/0060428.pdf?utm_source=chatgpt.com

43. Степаненко О. І., Дубовик М. Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т. – Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022. Вип. 2. – С. 116– 125. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/18efad67-a88a47bf-95a5-4724a32a9353/content> (дата звернення: 27.11.2025).*

44. Шевченко Л.Я., Шендригоренко М.Т. Фінансовий облік активів і пасивів : навч. посібник. 2-ге вид., допов. та оновл. Київ: МДУ, 2024. 226 с. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8932/1/NP_%20Shevchenko%2C%20Shendryhorenko.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.08.2025)

45. Шигун М.М., Мухомор Г.В. Дебіторська заборгованість: визнання та оцінка за національними й міжнародними стандартами. *Вісник Львівського національно торгово- економічного університету. Економічні науки.*, 2023.

Випуск 72, С.- 85-93, DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2023-72> (дата звернення: 27.08.2025)

46. Шигун М.М., Мухомор Г.В. Економічна природа дебіторської заборгованості як активу. *Економіка та суспільство*. 2025. №72. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-110> (дата звернення: 27.08.2025)

47. Шигун М.М., Мухомор Г.В. Особливості облікового забезпечення стратегічного управління дебіторською заборгованістю. *Вісник Львівського національно торгово- економічного університету. Економічні науки*. 2023. Випуск 82, С.- DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-82-18> (дата звернення: 27.08.2025)

48. Шигун, М., & Мухомор, Г. В. Новий підхід до аналізу оборотності дебіторської заборгованості. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 2 (53), 310-317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-42> (дата звернення: 27.08.2025)

49. Шип В.Ю. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2010. Вип. 29. Ч. 2. С. 96–99.

50. Шультга С. В. Розвиток теорії та методології аудиту в Україні в контексті процесів євроінтеграції: монографія. Київ: Видавець Позднишев, 2019. 440 с.

ДОДАТКИ